

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ

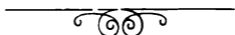

POŘÁDAJÍ:

Dr. JOS. TUMPACH a Dr. ANT. PODLAHA.

Se schválením

nejd. kníž. arcib. Ordinariátu v Praze ze dne 22. května 1896 č. 4884.

SWAZEK LXVII.

SWAZEK LXVII.

Bible a věda.

V Praze 1916.

Majitel: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství.

V. Kotrba.

BIBLE A VĚDA.

ROZHOVORY
O NÁMITKÁCH PROTI PÍSMU SVATĚMU.

NA FRANCOUZSKÉM PODKLADĚ UPRAVIL

JAN BĚLINA
(JAROSLAV DLOUHÝ.)

V PRAZE 1916.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ.
V. KOTRBA.

NIHIL OBSTAT.

Dr. Jos. Tumpach, censor.

IMPRIMATUR.

**Ex archiepiscopali Ordinariatu Pragae, die 9. Septembris 1914
N. 12098.**

Dr. Joannes Sedlák, vicarius generalis.

PŘEDMLUVA.

Bylo to roku 1914. Nadešla doba prázdnin, a tím i pro mne, venkovského kněze, doba aspoň částečného oddechu od práce. S knihou v ruce vycházel jsem za faru do polí, tu studovat a tu opět se kochat pozorováním Boží přírody. Na těchto vycházkách setkal jsem se jednoho dne se svým bývalým nadaným žákem, Vladimírem Hukou, studentem septimánem ze sousedního statku, dličiho na prázdninách u svých rodičů. Pozdravili jsme se, a já, abych zapředl rozhovor, jsem se ho tázal, kterak užívá prázdnin. On pak mi ochotně vysvětloval, kterak, v čas potřeby, vypomáhá rodičům na poli, se soudruhy studenty se stýká, pořádá s nimi zábavy, a pak dodal :

— Při tom pak nezapomínám ani na studium. Právě nyní se zabývám studiem různých biblických otázek. A snad mi, pane faráři, nezazlíte, když upřímně řeknu, že stále víc a více poznávám, jak na mnohých místech je Bible v úplném rozporu s vědou.

— Naopak, milý příteli, odpovídám, mne tato vaše upřímnost velice těší. A mnohem více mne potěší, když mi také upřímně povíte, v čem tento rozpor dle vašeho mínění záleží. Vím zcela dobře, že u studentů z vyšších tříd následkem toho, co čtou a od jiných slyší, dostaví se různé pochybnosti tohoto druhu; nemůže tedy býti

nikdy na škodu, když si o nich své názory protřiblme. Souhlasíte?

— Oh, milerád, odpověděl on, neboť to je právě mým přáním.

Takový byl počátek rozhovorů, které jsme se studjlcim Vladimírem Hukou o oněch prázdninách o Bibli měli a které v této knižce čtenářům podávám.

První vycházka.

Některé námítky.

— Pokud se pamatuji, pane faráři, je v katechismu asi takováto otázka: „Co je Písmo svaté?“

— Ano, a odpověď na ni zní: „Písmo svaté jest sbírka knih, které vnuknutím Ducha svatého sepsány a od církve za slovo Boží uznány byly.“ Toto Písmo svaté, jinak Bible, dělí se na Písmo Starého a Nového zákona.

— Když tedy Bible je „slovo Boží“, — jak pravíte, nemá v sobě chovati žádných nepravd, neboť Bůh je neomylný.

— Rozhodně: Bůh se nemýlí, proto ani slova jeho nemohou v sobě míti žádných omylův a nemůže jich tedy míti ani Bible.

— Díky .. Jenže věda praví něco jiného! Ona prohlašuje, že v Bibli jsou tvrzení, která jsou v rozporu s našimi vědomostmi dějepisnými, fysickými a přírodovědeckými

— Dovolte! ... Není to věda, která to praví, jsou to pouze někteří učenci, nebo pouze učenci domnělí. Volte si jen z Bible, co v ní uznáte za nepřipustné od vědy, a já se na těchto jednotlivých bodech pokusím vám dokázati, co jsem právě tvrdil: že totiž mezi vědou a Biblií není rozporu žádného.

— Jsem skutečně velice zvědav . . .

— Tím spíše tedy k věci! S čím si přejete začít?

— Nejlépe by bylo začít od počátku.

— Je to zcela přirozeno a myslil jsem si to také.

Začneme tak s předmětem velice zajímavým, neboť „počátek“ Bible je také historií „počátku“ světa. Je to otázka, která je vášnivě studována a na kterou Mojžíš neopomíjí dáti odpověď.

— Ano, pane faráři, ale právě tato odpověď jeho to je, jež mne znepokojuje. Tolik učenců se proti ní staví! Tolik výtek se jí činí! Tento počátek Bible, toto vypravování Mojžíšovo o stvoření, toť předmět ustavičných obžalob . . .

— Je-li kdo „obžalován“, proto přece není „vinen“.

— Vim to. Ale je tolik důvodů k obžalobám!

— Na tom přece nezáleží, když žádný z nich není oprávněn!

— To však je třeba dokázat!

— Dokážeme to . . . Uznáte však sám, že především je třeba seznámiti se s obžalovaným. Proto si přečteme kosmogonii Mojžíšovu, kterák on totiž počátek světa popsal. Před nedávnem jsem obdržel z knihkupectví první sešit překladu Bible od Dra Hejčla a dnes jsem jej vzal s sebou, abych jej studoval. Přichází nám tedy právě vhod. Čtete laskavě sám.

„Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.

Země však byla pustá a prázdná, tma byla nad hlubinou a duch Boží vznášel se nad vodami.

Tu řekl Bůh: Budiž světlo! I stalo se světlo. A viděl Bůh světlo, že jest dobré. A oddělil světlo ode tmy. Nazval pak světlo dnem a tmu noci. A nastal večer a jitro, den první.

Pak řekl Bůh: Budiž obloha uprostřed vod a děl vody od vod. Učinil tedy Bůh oblohu, a oddělil vody, které byly pod oblohou, od těch, které byly nad oblohou. I stalo se tak. Nazval pak Bůh oblohu nebem. A nastal večer a jitro, den druhý.

Potom řekl Bůh: Shromáždětež se vody, které jsou pod nebem, na jedno místo a ukaž se souš! I stalo se tak. Nazval pak Bůh souši zemi, a shromážděné vody nazval mořem. A viděl Bůh, že jest to dobré. Pak řekl: Ať zplodí země zelené a semenonosné rostliny, jakož i stromy, které nosí na zemi dle svých druhů ovoce, ve kterém jest jejich semě! I stalo se tak. Vydala tedy země zelené a semenonosné rostliny dle jejich druhů, jakož i ovocné stromy, z nichž každý přinaší semě dle svého druhu. A viděl Bůh, že jest to dobré. A nastal večer a jitro, den třetí.

Poté řekl Bůh: Buďte světelná tělesa na nebeské obloze, dělte den a noc, buďte znameními, označujte časy, dny a roky, a svítejte na nebeské obloze, osvěcující zemi! I stalo se tak. Učinil tedy Bůh dvě veliká světelná tělesa — těleso větší, by panovalo dni, a těleso menší, by panovalo noci — a hvězdy. A umístil je na nebeské obloze, by svítila nad zemí, panovala nade dnem i noci, a oddělovala světlo ode tmy. A viděl Bůh, že jest to dobré. A nastal večer a jitro, den čtvrtý.

Nato řekl Bůh: Vyvodtež vody živá zvířata, která se pohybují; létavci pak nad zemí pod nebeskou oblohou lítejtež. Stvořil tedy Bůh veliká zvířata vodní a různé živočichy schopné pohybu, které vydaly vody v jejich družích, jakož i všeliké druhy létavců. A viděl Bůh, že jest to dobré: I požehnal jim řka: Rosňte, množte se a naplňte mořské vody; také ptáci ať se rozmnožují na zemi! A nastal večer a jitro, den pátý.

Bůh pak zase řekl: Vydejž země živočišstvo v jeho družích, totiž zvířata krotká, drobnou zvířenu a různé druhy zvířat divokých. I stalo se tak. Učinil tedy Bůh divoká zvířata v jejich družích, krotká zvířata, jakož i všecko drobnou zvířenu v jejich družích. A viděl Bůh, že jest to dobré.

Načež řekl: Učinme člověka k obrazu a k podobě naší; ať panuje nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nad krotkými zvířaty, nad celou zemí, jakož i nade vši drobnou zvířenou, která se pohybuje po zemi.

Stvořil tedy Bůh člověka k obrazu svému,
k obrazu Božímu stvořil ho,
muže a ženu stvořil je.

Požehnal jim též Bůh, řka: Rosňte, množte se, naplňte zemi, podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem a nade všemi živočichy, kteří se po zemi pohybují! Bůh také řekl: Hle, dávám vám semenonosné rostliny, cokoliv jich na zemi jest, a všecky stromy, které chovají v sobě semena svých druhů, abyste je měli k potravě; dávám je též všem zvířatům na zemi, všemu nebeskému ptactvu a všemu drobnému zvířectvu, které se na zemi pohybuje a v němž je živá duše, aby měla potravu. I stalo se tak. A viděl Bůh všecko, co byl učinil, a bylo to velmi dobré. A nastal večer a jitro, den šestý.

Tak dokonána byla nebesa, země a všecka jejich okrasa. Dokončil tedy Bůh dne sedmého své dílo, které byl konal, a odpočinul dne sedmého ode vši práce, kterou byl činil. Požehnal pak dni sedmému a posvětil jej, poněvadž dne toho byl ustal ode všeho svého díla, o kterém při tvoření byl pracoval.

To jsou dějiny nebes a země.

— Je to věru velikolepé vylíčení počátku světa; toho, pane faráři, nepopře nikdo. Než o to nejde. „Toto jsou dějiny nebes a země“, praví Mojžiš. Věda však odpovídá: „Toto nejsou dějiny nebes a země“.

— Dovolte! . . . Již jsem vám řekl, že „věda“ a někteří „učenci“ není jedno a totéž. Důkazem, že věda Bibli neodporuje, jsou nejedni velcí učenci naší doby, kteří jsou zároveň i dobrými křesťany: četli knihu vědy — sami přispěli k jejímu napsání! — Vedle toho pak četli též Bibli . . . a nenalezli žádných rozporů mezi těmito dvěma knihami.

— Kterak si při tom počínali?

— Způsobem zcela jednoduchým, kterého použijeme i my. Především však mějte na paměti, že náš Mojžíš nechtěl učit věd, ale náboženství. On nám nechtěl dávat žádné poučení astronomických, nýbrž pouze poučení z oboru víry a mravů. A v tomto ohledu ve své zprávě o stvoření světa učinil velmi mnoho: jak velice nás tu poučil o Bohu, o světě, o jejich vzájemných vztazích! . . . Pátrejme spolu po pravdách tohoto druhu!

— Jsoucnost Boží tvrdí se ve zprávě Mojžíšově ihned v první řádce.

— Ano, příteli drahý: a také jeho věcnost. Bůh totiž byl již před světem a své jsoucnosti neobdržel od nikoho. On je rozdílný od světa; svět není leč dílem jeho tvůrčí moci. On je všemohoucí: dít, a ihned se děje vše, co chce. On ke své činnosti nepotřebuje žádného času a žádné námahy, jak tomu jest u člověka. Bůh jest moudrý, a vše, co činí, jest velice dobré. Pokud pak světa se týče . . .

— Mojžíš o něm, pane faráři, učí, že měl svůj počátek, že děkuje za svou jsoucnost Bohu, a že vyšel z jeho rukou dobrý.

— Vidíte tedy, drahý příteli, o jak veledůležitých věcech nás tu Mojžíš poučuje . . . Pokud se pak vztahů mezi člověkem a Bohem týče, jsou to hlavně tyto: Člověk je dílem Božím, a proto ho má ctít; člověk jest obrazem Božím, a proto se mu má podobati jako fotografie originálu. Z toho pak plyne, že člověk má k Bohu povinnosti. A Mojžíš uvádí jednu: v týdnu den odčinku.

— Z toho vidím, pane faráři, že tato kosmogonie, tato soustava o původu světa, je především ká z á n í m; kosmogonií však je rovněž. Pokud je ká-

záním, jak je samozřejmo, nechová v sobě bludů žádných, ale ani jako kosmogonie nemá jich míti. Zdá se však, že je má.

— A které to jsou?

— Je jich celá řada! . . . Dle Mojžíše by předně člověk byl právě tak stár jako svět . . .

— Jest o šest dní mladší!

— Budiž. Ale věda nám praví, že zemi bylo zapotřebí přípravy po dlouhé a dlouhé věky, než přišla do stavu, aby na svém povrchu mohla hostiti člověka.

— Jeden tedy zdánlivý odpor! Než pokračujte, příteli drahý.

— Bibli stačí nejenom šest dní před stvořením člověka, ale ona nevyžaduje více než čtyř nebo pěti tisíc let, abychom přišli od stvoření člověka až k Ježíši Kristu. Věda však praví, že od prvního člověka až na naše doby uplynulo kolem sta tisíc let.

— Třebas i méně! . . Ale pokračujte.

— Svatý spisovatel udává určitý pořádek v objevování se bytostí na této zemi, kdežto věda udává pořad zcela jiný: a ten, kterému učí Mojžíš, zdá se často velmi podivným!

— Na příklad? . .

— Na příklad: světlo, které k nám přichází ze slunce, je položeno na den první, kdežto slunce samo teprve na den čtvrtý! . . Byliny, které ke svému vzrůstu mají rovněž zapotřebí slunce, objevily prý se také před ním, třetího dne! . .

— Proto pořádek Mojžíšův se vám zdá býti trochu v nepořádku!

— Ano . . A čtvrtá potíž: Dle ličení Mojžíšova celý vesmír se točí kolem země. Slunce a měsíc jsou toliko proto, aby ji osvětlovaly; hvězdy jsou pouhými zlatými hřeby, zdobícími oblohu; a obloha je jakýmsi stropem nad zemí . . Skutečnost však je docela jiná: Země není leč nepatrným bodem v nezměrném vesmíru, a místo středem jeho, jest poníženou družicí slunce.

— Zkrátka, drahý příteli, vy vytýkáte Mojžíšovi, že činí z věci podřízené hlavní, a opět naopak!

— Zcela správně . . . Ale to není ještě všecko. Mojžíš líčí, jako by různé druhy živočichů byly Bohem

stvořeny každý odděleně a zvláště, kdežto věda učí, že v říši živočišné panoval vývoj, postupná transformace, totiž přeměna druhů nižších ve druhy dokonalejší.

— Konečně! Čekal jsem to; transformismus! . . . Díky vám, budu mítí příležitost mluvit i o něm! . . . Pronášíte tedy proti vypravování Mojžíšovu pět námitek . . .

— Dovolte, šest! . . . Zbývá mi totiž ještě jedna. Dle Mojžíše pocházejí všechna lidská plemena z jediného páru lidí . . . a věda tvrdí, že není možno, aby tak různá plemena měla jediný společný původ . . .

* * *

— Tedy šest námitek! . . . Nemáte již žádných? . . .

— Myslím, že uvedené stačí! . . . Zaměstnají nás, jak očekávám, dosi dlouho . . .

— Ano, máme-li do nich vnéstí úplné jasno, nějakou procházku již spolu ztrávíme. Ostatně na probrání každé vaší námítky nespotřebujeme stejně času; budeme se tedy moci nejednou pohaviti ještě jinak . . . Předem však bych vás rád upozornil na jednu věc. Vy totiž říkáte: „Mojžíš učí t o m u, učí o n o m u“. Ale to není řečeno přesně. Mojžíš učí náboženství; pokud se pouhé vědy týče, on jí ne učí, on si ji toliko vypůjčuje.

— Od koho?

— Od učencův, od učenců své doby . . . kteří jimi byli pramálo! Nespouštějte nikdy s myslí, že neměl, když psal, než účel náboženský. Za jeho doby na příklad, právě jako nyní, bylo viděti „klenbu nebeskou“; ale tenkrát se mělo za to, že s touto zdánlivostí souhlasí také skutečnost, a že obloha spočívá na zemi, jako klenba chrámová na pilířích. A tu, za takovýchto všeobecných názorův, i mezi učenci, vnuká Bůh Mojžíšovi, aby mluvil o této klenbě nebeské za účelem náboženským. Než, nařizoval mu tu, aby lidem hlásal: „Vy vidíte tuto oblohu, ale ona není ani zdaleka taková, jak si ji představujete“ ?

— Ne, Bůh mu tu nařídil, aby hlásal: „Vy vidíte tuto oblohu: nuže, je to Bůh, který ji stvořil pouhým slovem svým“.

— Velmi dobře, drahý příteli. Vy pak přiznáte, ať již tomu je s touto klenbou nebeskou jakkoliv, že Mojžíš měl právo tvrditi, že táž vděčí za svou jsoucnost Bohu.

— Souhlasím úplně. Ba, jdu ještě dále: Mojžíšovi nejen nebylo zapotřebí vypravovati, co obloha jest, ale on to ani nepotřeboval věděti.

— Zajisté! On činil to, co činíme my i nyní. Přijímáme vědu tak, jak nám ji předkládají učenci: je-li v ní nějaký klam, klamou se oni, ale ne my.

Na příklad: My nyní v Čechách říkáme všichni . . . neb aspoň takorůžka všichni: „Země se točí kolem slunce“. Ale víme to? Ne, my tak říkáme, protože to praví učenci, kteří to vědí. Dejme však tomu, že by, třebaš zítra, učenci znova odkryli, že se slunce točí kolem země. My ostatní, neučenci, budeme to říkati opět po nich. A kterak vysvětlíme tuto změnu? Řekneme snad: „My jsme se klamali“?

— Ne, my řekneme: „Učenci se klamali“.

— Jiný předpoklad: Před šestnácti stoletími by byl některý Otec církevní chtěl mluvit o ustavičném trvání církve. Při tom pak by byl použil pozorování z vědy své doby a napsal: Církev nebude mít konce dotud, pokud slunce nepřestane se točiti kolem země. Dejme tomu, že byste toto tvrzení našel u sv. Augustina. Mohl byste tu říci: „Sv. Augustin se klamal“?

— Nikoliv; neboť on tvrdil pouze jednu věc: ustavičné trvání církve — a v tomto tvrzení se neklamal pranic.

— Ano; on toliko, aby svému tvrzení dodal náležitý důraz, učinil si výpůjčku u vědy své doby. Pravda, učenci se tenkrát klamali, podávajíc mu vědu nepravou, ale neklamal se on, když z ní vzal přirovnání, které tenkrát celý svět chápal, které pokládal za oprávněné, a které mu pomáhalo učiniti co nejlépe pochopitelným to, co chtěl říci.

— Kdyby dnes, pane faráři, někdo chtěl hlásati tutéž pravdu, vyřkl by ji jinak. Napíši tyto dva výroky vedle sebe: jeden, který jste vzal ze sv. Augustina, druhý pak беру já z pera P. Monsabré.

Sv. Augustin.
(IV. století.)

Církev nebude míti konce dotud, pokud se slunce nepřestane točiti kolem země.

P. Monsabré.
(XIX. století.)

Církev nebude míti konce dotud, pokud se země nepřestane točiti kolem slunce.

— Velmi dobře. Co tu tvrdí sv. Augustin a P. Monsabré?

— Tutéž věc: že církev bude trvati právě tak dlouho, jako svět.

— Ano, drahý příteli. Oba dva činí tak na základě zaslíbení Ježíše Krista: „Hle já s vámi jsem až do skonání světa“. Při tom si toliko vypůjčuje porovnání z učení vědy . .

— Vědy své doby.

— A to je beze všeho zcela přirozené. Jenže věda z dob sv. Augustina se klamala, kdežto věda z naší doby se již neklame.

— V této věci, ano!

— Zkrátka, úmyslem obou dvou těchto velikých mužů, sv. Augustina a P. Monsabré, není ani tvrditi ani popírati dráhu slunce kolem země, nebo naopak oběh země kolem slunce. Tuto starost přenechávají učencům. Co toliko tvrdí . .

— Je ustavičné trvání církve.

— Nezapomeňte, drahý příteli, na tuto poznámku, kterou jsme si učinili. Ona nám pomůže rozluštití ne sice námitky všechny, ale aspoň některé . . . Však se o tom postupem od jedné ke druhé přesvědčíme!

Druhá vycházka. První tři biblické dny.

— Pokud se pamatuji, drahý příteli, dá se vaše první námitka proti biblickému vypravování o stvoření vyjádřiti asi takto: Od stvoření první hmoty až ke člověku počítá Mojžíš dobu šesti dní. Dle vědy však tato doba trvala tisíce a tisíce století.

— Ano, tak tomu jest: věda ohledně stáří země nechce pranic slyšeti o jednotlivých dnech, ale o tisíciletích, ba milionech let. Věda prohlašuje, že bylo třeba dlouhých staletí, než vesmír přešel ze svého prvotního stavu mlžinného do stavu, ve kterém jej vidíme dnes. Ona prohlašuje, že utváření geologických vrstev zemských dále se velice pozvolně, k čemuž opět bylo zapotřebí tisíců staletí.

— Nemohl byste mi také říci, jak o této době soudí jednotliví učenci?

— Oh ano, ale podotýkám již předem, že učenci se v této otázce velice rozcházejí. Učený americký geolog Dawson odhaduje tuto dobu nejvýš na 6 milionů let, známý Darwin na 10 milionů, ředitel hvězdárny v Cambridgi Adams na 1000 milionů, fantastický professor Haeckel v Jeně docela na biliony tisíc let.

— Pak se na stáří země dobře hodí hádanka, kterou vymyslel jeden vtipný člověk. Ten totiž dal

otázku: „Vite-li, proč je země ženského rodu?“ A odpověď na ni dal: „Protože není možno, dovědět se jejího stáří.“

— Je tomu vpravdě tak. Ale úplně jisto jest, že je mnohem a mnohem starší než šest dní, jak tvrdí Mojžíš.

— Mojžíš že to tvrdí? . . . Mluví sice o šesti dnech, ale záležel převelice na tom, co těmito jeho „dny“ je třeba rozumět!

— Co jiného, než dny o 24 hodinách?

— Ale což, když vám řeknu, že biblické slovo *den* nepotřebujeme brát doslovně, nýbrž že můžeme jím rozumět libovolně dlouhé doby, různé etapy při utváření světa a života na něm?

— Jak to?

— Z dvojího důvodu. Předně proto, že *Genesis*, totiž kniha, ve které se o stvoření světa vypravuje, byla původně napsána hebrejsky, a hebrejské slovo *jôm* může znamenati nejen tolik *den*, nýbrž rovněž i epochu, éru, periodu, vše to neurčitě dlouhá období časová.

— Tolik významu že by mělo jediné slovo? . . .

— Nesmíte zapomínati, že hebrejščina byla řeč na výrazy velice chudá. Mělat pouze šest tisíc slov, kdežto spisovná řečtina jich měla sto tisíc. A co tu bylo nutno činiti? Když má někdo pouze jeden oděv, častěji ho používá. Podobně také Hebreové byli nuceni používatí téhož slova k vyjádření pojmů blízkých, sobě podobných, ale vespolek úplně různých. Měli na př. slovo *ách*, jehož obvyklým významem byl výraz = bratr, ale následkem nedostatku výrazu lepšího nazývali slovem *ách* i blízké příbuzné, bratrance . . . Lota, synovce Abrahamova, nazývá Písmo sv. rovněž jeho bratrem! Jakub pak se představuje Labanovi: „Jsem syn sestry tvé“, a Laban odpovídá: „Tedy jsi bratrem mým.“ (Gen. 29, 12. 15). Kterak to lze vysvětliti jinak, než že u Hebreů byl slovu *ách* příkládám různý smysl?

— To jsem dosud nevěděl . . .

— Nebudete se tedy diviti, proč hebrejské slovo *jôm* znamená nejen *den*, nýbrž i epochu, éru, periodu . . .

— Takto je to ovšem možné . . .

— Ostatně naše čeština je na výrazy bohatá, a co přece činíme? I my používáme slov *d e n*, *h o d i n a*, *d n e s*, *z í t r a* ve smyslu *r o z š í ř e n é m* . . .

— Na příklad?

— Na příklad v této větě: „Druhdý se cestovalo v dostavnících, *d n e s* jezdíme po dráze, a *z í t r a* již nás budou dopravovati s místa na místo aeroplany.“ — Tvrzení tohoto druhu naleznete v novinách přes tu chvíli: a budete je viniti z nesprávnosti proto, že za 24 hodin aeroplan všeobecným cestovním prostředkem ještě nikdy nebude?

— Rozhodně nikoliv: tato slova pouze znamenají časová období, jichžto trvání se přesně stanovit nedá: ono *d n e s* z vašeho rčení bude trvati ještě *z í t r a* a *p o z í t ř í* atd.

— Ano. A není to případ pouze jediný. Jako Mojžíš mluví o *j i t r u* a *v e č e r u* svých „dní“, podobně mluvíme i my o *j i t r u* a *v e č e r u* lidského života. Kdybychom pak tato slova měli bráti v jejich přesném smyslu, pak by tento život netrval déle než čtyři a dvacet hodin.

— Myslím, že k Mojžíšovi nesmíme býti přísnějšími než sami k sobě: když my mluvíme o *d n e c h*, ač tím chceme vyjádřiti určité období, jakým právem nemohl by Mojžíš činiti rovněž tak? . . . Než máte pro tuto pravdu ještě jiný důvod? . . .

— Ano, je to Mojžíš sám, který nám naznačuje, že nechce mluvit o dnech, trvajících čtyři a dvacet hodin.

— Jak to? . . . V jeho zprávě jsem něco takového nikdy nenašel.

— A přece to v ní jest; jen to naléztí! Mojžíš nám totiž praví, že se slunce objevilo teprve čtvrtého dne . . . Jaké tedy byly jeho první tři dny? . . . Vy víte, že den o čtyři a dvaceti hodinách se určuje vzájemným postavením slunce a země, že trvá od jednoho východu slunce do druhého . . .

— Chápu již . . . Během prvních tří dní slunce, když již bylo, bylo při nejmenším neviditelným. Ná-

sledkem toho nemohlo ani „zapadati“ ani „vycházeti“, a dny o čtyři a dvaceti hodinách byly nemožné.

— Vidíte tedy sám, drahý příteli: pro Mojžíše první jeho tři dny rozhodně nebyly dny slunečními; a následkem toho, když mluvil o dnech, neměl na mysli dny o čtyři a dvaceti hodinách. Nebudme tedy císař-štějšími než císař, papežtějšími než papež, a uznejme upřímně, čemu jsme se z biblické dějeprawy učili již jako děti: „Tyto dny jsou doby, jichž trvání zná toliko Bůh.“

* * *

— Uznávám již pane faráři ochotně, že v této věci mezi biblí a vědou není rozporu žádného. Ale ještě něco jiného mám na srdci . . .

— Jen to beze všeho povězte! . . .

— Četl jsem kdesi následující výrok: „Nyní, když moderní věda svými objevy nasadila církvi nůž na krk, již přiznává, že biblickými dny lze rozumněti doby neurčitého trvání. Předě dvěma sty léty by však byla každého ukřižovala, kdo by nechtěl věřiti, že jsou to nynější naše dni sluneční.“

— Tomu se divíte? . . . Což pak neznáte způsobu jednání nepřátel církve? Když jim něco k věření předkládá, křičí; nečiní-li tak, křičí opět. Oni by chtěli, by jim církev řikala: Věřte! — aby mohli odpovídati: Tomu není možno věřiti. — Znáte bezpochyby onu historku s dítětem. Bylo potrestáno, zalezlo v pokoji do kouta, a tam plakalo a naříkalo. Rodiče dělali, jako by ho neslyšeli, doufajíce, že je svou strojenou lhostejností utiší. A klučina? Vida marnost svých nářků, zvolal: „Řekněte mi přece, že již mám mlčeti, abych mohl říci, že nebudu!“ — Podobně činí nepřátelé církve: „Ale řekněte nám přece,“ tak volají, „že je třeba věřiti v biblické dny o 24 hodinách, abychom vám mohli říci, že nebudeme!“

— To však dosud není odpověď na moji námitku!“ . . .

— Již ji podávám a zní takto: Ne, nikdy nezavazovala církev křesťanů věřiti ve stvoření světa v obyčejných šesti dnech. Byli sice mezi nimi mnozí,

kteří tak věřili, ale byli rovněž mnozí, a byli z a v š e c h d o b, kteří učili, že uspořádání světa vyžadovalo doby mnohem delší.

— A co tomu říkala církev ?

— Církev popřávala úplnou svobodu jedném i druhým, aby v této věci věřili, co chtějí.

— Jak vás, pane faráři, již znám, máte zajisté pro to také po ruce důkazy ? . . .

— Rozhodně ! . . . Slyšte jen !

V sedmnáctém století, kdy naši moderní vědy ještě nebylo, učený francouzský řeholník P. Petau napsal : „Nemůžeme nikterak zvědět, v jak dlouhé době se stvoření světa událo. K tomu by bylo zapotřebí přímého zjevení Božího.“ Proslulý pak Bossuet z téhož století mluví takto : „Bůh, stvořiv jaksi základy světa (totiž prvotní hmotu), chtěl provést její okrasu v šesti různých postupech, které nazval dny.“

— Tyto výroky, pane faráři, souhlasí úplně s tím, co jste mi vykládal i vy . . . Nemohl byste mi však uvést důkazy ještě starší ? . . .

— I toto vaše přání mohu vyplnit ! . . . Zajdeme zpět, ne o tři, ale docela až o šestnáct neb sedmáct století . . . Tenkrát o moderní vědě nebylo vůbec slechu, neb ještě nebyl ani tisk vynalezen ! A přece již tehdy napsal Origenes : „Který rozumný člověk by věřil, že mohl býti první, druhý, třetí den (o čtyři a dvaceti hodinách), s večerem a jitem, beze slunce a bez měsíce ?“ Sv. Hilarius dí : „Slova d e n se v Bibli užívá často k označení éry, epochy.“ Sv. Augustín : „Lze se tázati : Co nazývá Mojžíš d n e m ? Chce-li jím označiti den, který počíná východem slunce a končí se jeho západem, nechápu, jak to bylo možno, než slunce vůbec bylo stvořeno ?“ Co tedy říkáte onomu „nasazení nože na krk ?“

— Tolik, že nevěrcům není radno věřiti, když mluví proti Bibli . . .

— Však se o tom přesvědčíte ještě lépe ! . . . Než máte ještě nějakou pochybnost ?

— Měl bych skutečně ještě jednu. Proč totiž Mojžíš používá právě čísla š e s t ? Dělí se snad utváření všehomíra v šest period, v šest dob od sebe přesně

oddělených? Učenci to nepraví . . . Zdá se, že toto rozdělení na š e s t je zcela libovolným činem Mojžíšovým.

— Libovolným? . . . Asi tak, jako všechna rozdělení historická . . . Myslíte, že rozdělení dějepisu na starověk, středověk, novověk není rovněž libovolným? Byla doba, kdy „starý věk“ byl zcela novým; „středověk“ také nebyl vždy středním, a doby nové budou brzy starými . . . A pak, co se napřeli dějepisci o toto rozdělení dějin! . . . Co je počítáno do starověku, chtěli mít ve středověku, a naopak! . . . Otevřte dále několik Církevních dějepisů: uhlídáte, kterak rozdělují svou látku v doby počtem a trváním velice různé . . .

Tak tomu jest i s dějinami stvoření země. Zeměkoule naše při tom prošla různými obdobími, která lze rozdělit na tolik epoch, na kolik kdo chce . . . a Mojžíš je rozdělil na š e s t . . .

— Proč právě na š e s t?

— Protože mu to Bůh poručil. Bůh totiž chtěl na to, že po stvoření světa od práce „odpočinul“, připoutati zákon o odpočinku sedmého dne, který ustanovil skrze Mojžíše.

— Neplatil tento zákon již dříve?

— Je to otázka sporná. Nechť však je tomu již jakkoliv, nebyl-li tento zákon na poušti teprve stanoven, jistě tam obdržel nové posvěcení a slavnostní sankci. „Šest dní práce, jeden den odpočinku“, tak zněl zákon. Bůh pak, aby mu dodal většího důrazu, postavil jej skrze Mojžíše na základ historie o své práci a svém odpočinku: „Učinil jsem svět v šesti dnech, a sedmého dne jsem odpočinul.“ Ostatně je lehce možno — a to by nám vysvětlilo mnoho pochybností! — že Bůh na poušti Mojžíšovi stvoření světa zobrazil, že mu podal jeho líceň ve zvláštních viděních, v jakémisi druhu představení se světelnými obrazy, představení mistrovských, velkolepých, která trvala po celý týden . . . a která právě Mojžíš vypravuje na počátku Bible.

— Tato vaše myšlenka mne velice zajímá, neboť, jak dnes činí takořka celý svět, přednášky s promítáním obrazův a kinematograf mám velice rád.

— Ano, byla by tato představení podobna představením se světelnými obrazy . . . a jaksi s ústním doprovodem samého Boha . . .

— Jsem věru velice zvědav ; jen nebude-li v tom příliš mnoho fantasmie . . .

— Nestrachujte se pranic ! Jednáme o věci vážné ! . . . Myslím to takto :

Vy víte, že Bůh na poušti měl časté rozhovory s Mojžíšem. Jedenkrát, mezi jiným, ho povolal na vrchol hory Sinai, a tam, v ústraní od lidí, zdržel ho po čtyřicet dní. Co se událo při těchto božských rozhovorech ? Víme, že Bůh během nich Mojžíšovi stanovil zákony, náboženské obřady a různá jiná zařízení, která měl u lidu israelského zavést. Rovněž pak je jisto, že mu dal i rozkaz, aby psal . . . A Mojžíš psal . . . a to nejenom dle toho, co slyšel, ale i to, co viděl. Byl to Bůh sám, který mu vnuknul, aby počal psát podáním zprávy o stvoření světa. Ale kterak ji měl Mojžíš podat, když tohoto stvoření na své oči neviděl ? Když však mu to Bůh přece nařídil, pak byl také povinen mu toto stvoření učiniti známým. Ale jak ? Dvojm způsobem : Mohl mu to, abych tak řekl, pověděti „ústně.“ Mohl však také použití druhého prostředku : Mohl Mojžíšovi během týdne ukazovati, v obrazech stavěti před oči různé etapy stvoření. Mohl tak před očima jeho jaksi znova tvořiti svět v šesti dnech . . . A pak by byl Mojžíš vypravoval a napsal pouze to, co ve skutečnosti prožil, co v obrazech defillovalo před očima jeho ode dne prvního až do šestého . . . Věřu, byl by to týden vpravdě velký, vpravdě svatý, vpravdě důstojný základ týdnů náboženského !

— Ano, pane faráři, je to myšlenka velice pěkná . . . Jen srovnává-li se také s vypravováním biblickým ?

— Včera náhodou četl jsem v Bibli zprávu o pobytu Mojžíšově na hoře Sinai. Vyčetl jsem z ní toto (Exod. 24, 15—18) : Mojžíš, byv povolán Bohem na horu, a předvídaje, že se tam delší dobu zdrží, ustanovuje Arona a Hura dole mezi lidem svými zástupci. Potom vstupuje na horu, kde ho zahaluje tajemný oblak, v němž prodlévá po šest dní ; teprve sedmého dne povolává ho Bůh „z nitra mraku“, aby mu sdělil

své úmysly. — Nyni pak, když jste mi, drahý příteli, svoji otázku položil, vidím, že právě tato slova to jsou, která mojí domněnce dodávají oprávněnosti . . .

— Kterak by se tedy tato „vidění“ dle vašeho názoru byla udála?

— Představuji si je asi takto . . . ač svého mínění nevnučuji ani vám, ani komukoliv jinému.

Bůh povolává Mojžiše na horu Sinai a tam s ním udržuje svůj božský styk po celý týden; činí tak proto, aby tento svatý týden byl vzorem týdne, jehožto svěcení chce uložit lidu svému. A tu, během tohoto týdne, ožívuje před očima Mojžišovými veliké dílo stvoření, aby tak dospěl k odpočinku dne sedmého. A hle! co Mojžiš viděl; hle! co Bůh „promítal“ před zrakem jeho! Prvního dne, s počátku, Mojžiš vidí t motu „pustou a prázdnou“, bez vlády a tepla: byla to prvopočáteční mlžina, z níž měly povstati „nebe a země.“ Ale tato mlžina byla bez pohybu, a nebyla nikterak schopna sama o sobě si jej dáti. Než tu Bůh dotýká se jí svým dechem, a vše přichází do pohybu . . . Následkem tohoto pohybu molekuly na sebe neustále narážejí, a tak vyvozují teplo, a teplo působí světlo.

— Není to biblické budiž světlo?

— Ano. Mojžiš slyší Boha, a n dí: „Ať je světlo!“ I stalo se světlo. Mlžina se rozzařuje, a to, z čeho bude země, planeta temná, počíná býti hvězdou, sluncem, zářícím světlem svým vlastním. Po celý den mohl se Mojžiš kochati tímto divadlem. Nastal večer, nadešlo jitro na hoře Sinai, kde on, prorok Boží, měl vidění z dob dávných, kde byl očitým svědkem vzkříšení prvopočátečního vzniku světa. To byl první den tohoto božského „představení se světelnými obrazy“; a to mělo, v onom posvátném týdnu, rovněž býti první etapou, prvním dnem ve stvoření.

— Je to právě totéž, co o počátku světa praví věda.

— Pokračujme. Nazejtří je Mojžiš přítomen novému představení. Podobně — promiňte mi toto světenské přirovnání! — podobně, jako v některých divadelních představeních mezi spadnutím a zvednutím opony uplyne domněle dvacet neb třicet let, podobně

mezi prvním obrazem a druhým, uplynula užaslým očím Mojžíšovým staletí a staletí . . . a hle ! co tu zří.

Země není již hvězdou. Teplu, nabytému jejími pohyby mezimolekulárními, bylo bojovati proti chladnu ve vesmíru, v němž byla pohroužena. Boj byl nerovný, a teplo bylo přemoženo : na povrchu zemské koule se stav plynný stal tekutým, pak pevným : země se obaluje korou. Ale tato kůra je následkem ohně v nitru země ještě rozpálená a žhavá, a mění v páry vše, co se jí dotkne. Nad ní pak se vznášejí oblaka neskonale hustá, měnící ustavičně svůj stav : výše od země na ně působí zevnější chladno tak, že je zkapalňuje, a ona v hustých deštích padají na zem ; sotvaže však se tyto vody dotknou země, její žhavý dotek je mění v páry znova a vymršťuje je opětně do vzduchu.

— Nový boj mezi chladnem a teplem : a je to opět, bezpochyby, zima, jež se stane vítěznou ?

— Ano, příteli . . . a toť právě, co viděl Mojžíš ve svém vidění druhého dne. Část vod, spadlých na zemi, konečně na ní zůstala, poněvadž kůra zemská nebyla již tak horká, aby je proměnila v páry znova. A tak jsou, v oné době, vody s p o d n í, pokrývající celou zemi, a vody v r c h n í, vznášející se nad zeměkoulí ve způsobě oblaků, doposud velmi hustých, znova a znova se srážejících v prudké deště. Mezi těmito dvěma vodami se pak rozpiná prostor, kterému se v obyčejné řeči říká obloha.

— Vizme, pane faráři, biblický text : „P a k ř e k l B ů h : „Budiž obloha uprostřed vod a děl vody od vod.“ Učinil tedy Bůh oblohu, a oddělil vody, které byly pod oblohou, od těch, které byly nad oblohou.“

— Takové jest představení, ke kterému byl Mojžíš připuštěn během celého „večera“ a celého „jítra“, totiž po celý den, jenž byl druhý, který strávil na hoře. Jaký rozdíl mezi tímto dnem a včerejškem ! Prvního dne země byla sluncem ; druhého dne se již stala planetou, jež byla pokryta na celém svém povrchu vodou a nad kterou se vznášela atmosféra těžkých oblakův. — Než nastává již den třetí a suchá země se objevuje.

— Přečtu text, pane faráři: P o t o m ř e k l B ů h . . .

— Dovolte, příteli, na okamžik . . . Chci vás upozorniti, že Mojžíš mohl skutečně slyšeti každého dne božský hlas, pronášející několik slov, oznamujících a podávajících mu, abych tak řekl, název představení, které Bůh vyhradil Mojžíšovi pro dotyčný den.

— Tedy : „Potom řekl Bůh : „Shromáždětež se vody, kteréž jsou pod nebem, na jedno místo, a ukaž se souš!“

— „I stalo se tak.“ Skutečně, země se stále více ochlazovala, a vy znáte všeobecný zákon, že vše, co se ochlazuje, se stahuje, smršťuje . . .

— Právě jako to, co se zahřívá, nabývá na objemu. Ale pak, ve stavu plynném, byla země bezpochyby neskonale větší, než jest dnes ?

— Zajisté. Učenci tento rozdíl znázorňují obrovskou koulí a nepatrným bodem.

— Toť je rozdíl vpravdě úžasný !

— Nebyl tak velký, když se země počala ochlazovati a pokrývati korou. Ale následkem pokračujícího ochlazování a s ním spojeného smršťování útroby země se povrchní kůra její stávala pro svůj obsah příliš velkou. Do této pak kůry, tehdy ještě málo tlusté, byly plameny spodního, vnitrozemského ohně . . . Následek toho byl, že se prohýbala sem a tam, zkrátka, že ztratila svou prvotní pravidelnost.

— Nastaly tak vyvýšeniny a prohlubeniny.

— Úplně správně . . . Je to představení, kterému je Mojžíš přítomen třetího dne. Změna kůry zemské přivádí změnu i do rozliti vod, nalézajících se na jejím povrchu : slévají se totiž tam, kde se kůra prohlubuje, a nechávají prázdnými části její vyvýšené . . .

— Je to „souš“, která se objevuje.

— Ano. A tu se počíná dít zjev ještě velkolepější. Teplo není již tak přílišné, život na zemi počíná býti možným, Bůh přikročuje k jeho stvoření . . . a Mojžíš se stává svědkem tohoto divadla.

— Přečtu to opět z Bible : „Bůh pak řekl : Ať zplodí země zelené a semenonosné rostliny, jakož i stromy, které nosí na zemi dle svých druhů ovoce, ve kterém jest jejich símě!“

— „I stalo se tak.“ Jak krásné je to představení! Na dně oceánů, které viděl Mojžíš včera a na počátku třetího dne, bezpochyby život již byl: rostlinstvo a prvotní živočichové již živořili pod vodami . . . Ale zrak Mojžíšův nepronikal do těchto hloubek . . . A pak, jak nicotný byl život oněch počátečních řas a polypovitých slimýšů v u přirovnání k tomu, co Mojžíš vidí pučeti v posledních hodinách třetího dne!

Všude kolem něho, i na hoře Sinai, vynořené z vln, opodál na osírůvcích, představujících se zrakům jeho, bují rostliny zelené, stromy, tyčící se do výše a rozpínající se do šíře: je to rostlinstvo zcela jinačí, než za našich dní . . . Paprsky sluneční totiž ještě nemohly prorazití barikádu oblaků, nakupených mezi nimi a zemí . . . Je to rostlinstvo, ale jakoby bylo z teplého skleníku: roste bujně a hojně, ale ve smutné jednotvárnosti: nikde není žádné jiné barvy než zeleň a po šveholení ptactva, jež by oživovalo tyto lesy, není ani slechu. Pouze na zemi je několik ojedinělých štirů, skrytých pod mechem, a pro svou bezvýznamnost unikajících zraku prorokovu.

— Je to bezpochyby rostlinstvo uhelné?

— Zcela správně. Ono zponenáhla zmizí, aby učinilo místo rostlinstvu novému, vyrůstajícímu pod vlivem slunce. Ono se zponenáhla ponoří do hlubin země: zazásobí sklepy její uhlím, a po tisíciletích do nich sestoupí člověk, aby z nich vybíral ono drahocenné palivo.

— Zdá se mi, pane faráři, že zabíháte již do dní pozdějších . . .

— Máte pravdu: vraťme se tedy ke dni třetímu . . . abychom jej zakončili. „Nastal večer a jitro“: den byl u konce.

My pak jsme právě u svých domovů, a proto ukončeme i svůj rozhovor . . .

— Ano, ale abychom v něm, když dovolíte, zítra pokračovali . . . neb ani nevíte, jak mne tyto rozhovory počaly zajímati!

Třetí vycházka. Další tři dni stvoření.

— Znáte, drahý příteli, zimní dny, kdy nám slunce sice svítí, ale jakoby bylo ve smutku, jen tak úkradkem, jako dítko, jež něco provedlo a se bojí. Slunce tohoto druhu osvětlovalo druhý a třetí den Mojžíšův: tyto dva dni měly svůj večer a ráno, a tedy i dobu, kdy bylo „ve dne“ a „v noci“; ale „ve dne“ bylo pošmurno, matno, nad zemí bylo plno těžkých mračen, kterých paprsky sluneční nemohly prorazit: toto dílo bylo vyhrazeno teprve dni čtvrtému.

— A tomu budeme dnes s Mojžíšem přítomni . . .

— Ano. Hned na počátku tohoto dne zazněl znova hlas božský . . . Přečtete laskavě, co praví . . .

— „Buďte světelná tělesa na nebeské obloze, dělte den a noc, označujte časy, dny a roky, a sviňte na nebeské obloze, osvěcujte zemi!“

— „I stalo se tak.“ Úsvit tohoto čtvrtého dne se objevuje. a ten je, v očích Mojžíšových, mnohem krásnější a usměvavější. Deště očistily atmosféru. Země ochladila se již tak velice, že vodní výpary se stávají mnohem skrovnějšími; následkem toho „vody nad oblohou již nejsou tak husté, nejsou již pro slunce překážkou, které by nezdolalo.“

V očích Mojžíšových se oblaka rozevírají: světlo mnohem zářivěji jimi proniká . . . a najednou, jako když se halicí rouška roztrhne, objevuje se slunce.

Objevuje se jako dobrodinec, jenž přichází popatřiti na práci, kterou již vykonal, aby si dodal myslí v ní pokračovati, ji zdokonaliti, neb, přesněji a jednodušeji řečeno, jako pochodeň rozsvícená, ale až do té doby zakrytá stínidlem, které se od těže pochodně zapálí, shoří a zmizí.

Ale to není všecko . . .

— Ne. Neb i tento den, pane faráři, měl svůj večer. Ale tento večer nebyl již jako večery předešlé.

— Zcela správně. Než kterak to ?

— Protože „Bůh učinil dvě veliká světelná tělesa — těleso větší, by panovalo dni“, a to svítilo během čtvrtého dne; Bůh však učinil rovněž i „těleso menší, by panovalo nad nocí“ : a tak při čtvrtém večeru, když slunce zmizelo, jal se zářiti měsíc : on po prvé v tomto velikém týdnu panoval nad nocí.

— Nepočítajíc, drahý příteli, „hvězdy“, které jako zlaté hřeby se třpytily na klenbě nebeské. „A viděl Bůh, že jest to dobré . . .“ Mojžíš však to viděl rovněž ; a po něm lidé jako o závod opěvovali hvězdnaté nebe : není knihy, kde by lidé snadněji četli svaté jméno Boží.

Přicházíme k pátému dni. Když nadešel, rostlinstvo bylo změněno, stalo se již podobným našemu . . .

— Bylo to vlivem slunce a jeho světla . . .

— Jenže tato změna v očích Mojžíšových, který zjevení rostlinstva na zemi již dříve oznámil, nebyla věcí hlavní. Pozornost jeho v tomto pátém dni obzvláště upoutává objevení říše živočišné, jejížto ukázky až dotud byly ukryty jeho očím vodami mořskými neb obrovskými rostlinami pozemskými. Nyní však vidí, kterak na zavolání Boží se objevují živočichové ohromní, s nimiž to, co až dotud v Egyptě viděl, se nedalo ani zdaleka přirovnati : na oceánu se jeví zrakům jeho „veliká zvířata vodní“ — na zemi „různí živočiši, schopní pohybu“, neb, kratčeji řečeno, plazi, schopní žiti na zemi i ve vodě . . . a je jich tolik, že vody mořské se jimi „hemží“ ; — ve vzduchu pak zřl „všeliké druhy létavců.“

Dnes, díky pokroku ve vědě, můžeme si tyto živočichy na základě zbytků koster, které z nich byly nalezeny a dohromady sestaveny, takoruka úplně znázorniti . . . Můžeme si tak učiniti pojem o tom, co Mojžíš viděl, když Bůh, odhaliv závoj minulosti, oživil před očima jeho den pátý a učinil mu představení tehdejšího života na zemi.

— Nechtěl byste mi, pane faráři, podati některé ukázky tohoto předhistorického přírodopisu, jak se někteří z těchto živočichů jmenovali, a jak vypadali?

— Pokud se jmen týče, je to nemožno, neb nikdo jich „nejmenoval“, poněvadž vymizeli před příchodem člověka. Za dob Mojžíšových nikdo netušil, že existovali . . . a on přece vypravuje o jich stvoření!

— Jak tedy aspoň vypadali? Mojžíš mluví o „velkých zvířatech vodních . . .“

— Jedním z nich je živočich, kterému nynější věda dala jméno *plesiosaurus*. Měl hlavu malou, na způsob hlavy hadí, dlouhý labutí krk, trup ještěří; měl až dvanáct metrů délky.

Jiným byl *ichtyosaurus*. Ten opět měl hlavu mohutnou a prodlouženou. V dlouhých čelistech měl 180 až přes 200 zubů. Délka jeho těla obnášela až 13 metrů.

— Toť byly opravdovské obludy!

A což teprve, když popatříte na „plazy, schopné žiti na zemi i ve vodě!“ Jsou to plazi z druhu ještěřů . . . ale ještěřů, jakých již není! *Diplodocus* na př. dosahoval dvacet šest metrů délky a vážil přes dvacet tisíc kilogramů. *Megalosaurus* byl o něco menší, měřil toliko dvacet metrů. Za to *atlantosaurus* dosahoval až třiceti pěti metrů!

Hojně plazů, které Mojžíš takto viděl, bylo obojživelníky, a proto mohl později napsati, že „vody se jimi hemžily.“

Přijdou konečně na řadu? . . .

— „Všeliké druhy létavců.“

— Vůbec žel, že zde na procházce nemáme po ruce knihy, v nich živočichové, o kterých mluvíme, jsou vyobrazeni! Z létavců byste uzřel obraz živočicha fantastického, na způsob netopýra, ale netopýra velkého

jako labuť; netopýra se zuby krokodila a spáry tygra: živočicha, kterého bychom pokládali za vybájeného, kdybychom neměli jeho pozůstatků: je to p t é r o d a k t y l.

Ten pak není jediným okřídlenecem, kterého Mojžíš pátého dne viděl létati. Byl tento den zároveň dobou zjevení se hmyzu a konečně ptactva, které se dle vědeckých výzkumů na zemi objevilo před ssavci — dšlem dne šestého.

-- Příkladme k nim! . . .

— Ano. Znova slunce zazářilo; znova zazněl hlas božský . . . a hle! před zrakem Mojžíšovým se objevují živočichové opět, jenže pohled na ně ho již tak velice nezaráží . . . neb, jestliže jich dosud nezná, nalézá u nich aspoň nějakou podobu s těmi, které již viděl. Hle a n a p l o t h e r i u m s hlavou oslí; hle d i n o c e r a s, podobný nynějšímu hrochu; hle b r o n t o t h e r i u m, podobné nosorožci; hle m a m u t a m a s t o d o n z čeledi slonů. Pak zří živočichy, které již ze svého života dobře zná: medvědy, vlky, šakaly, veverky, zajíce . . . Zří ssavce, zmocňující se docela i vod, ve kterých vorvani a kytovci zaujímají místo oněch oblud, jež Mojžíš viděl ve vidění svém včerejším a které dnes, šestého dne, již vymizely.

— A tento den je také ve stvoření posledním: stvoření živočichů je dokonáno.

— Ano. Ale den ještě není u konce . . . a dílo je dosud neúplné . . . Znova slyší Mojžíš hlas božský: zdá se mu, že je mnohem vážnější a slavnostnější, než ve dnech předchozích; zdá se mu, že dává důraz na radu, konanou mezi několika osobami: „U č i ň m e č l o v ě k a k o b r a z u a p o d o b ě n a š i; a f p a n u j e . . .“ Vše, co předcházelo, bylo učiněno pro člověka, a nyní, kdy království je připraveno, je také vhodný čas, aby do něho přišel král . . .

A Mojžíš je přítomen stvoření poslednímu: vidí, kterak se utváří, jakoby pod rukou božskou, socha č l o v ě k a: a najednou dech Boží vstupuje do ní, o n a ž i j e! . . .

Takové bylo dílo, vykonané u večer a v jitru dne šestého.

Sedmého dne nebylo stvořeno již nic : Bůh „odpočinul“. Tak tento den způsobem pro Mojžiše obzvláště svatým ukončil týden, strávený na hoře : „Bůh povolává ho k sobě z nitra mraku . . . A Mojžiš vkročuje do mlhy, vystupuje až na vrchol hory. Tam Bůh k němu mluví a nařizuje mu, aby děl lidu israelskému : „Ostříhejte soboty, kterou jsem vám předepsal. Šest dní dělati budete dilo : ale sedmý den sobota totiž, je dnem odpočinku, zasvěceným Pánu . . . Nebo šest dní činil Hospodin nebe i zemi a v sedmý den od díla přestal.“

Čtvrtá vycházka.

Udává Mojžíš jiný pořad v objevení se bytostí na zemi než věda ?

— Přiznávám: ochotně, pane faráři, že jste mou první námitku proti Mojžíšově zprávě o stvoření světa svými výklady úplně vyvrátil. Mezi Stvořitelovým bu d i ž a objevením se člověka na zemi uplynulo na tisíce nebo i na miliony let. Jestliže Mojžíš tyto dlouhé věky stěsnał do šesti dnů, stalo se tak z božského vnuknutí, neb i následkem vidění, které trvalo šest dní, a to proto, aby tak položen byl pevný základ pro stanovení týdne a posvěcení dne sedmého.

— Soudíte zcela správně . . Byli bychom tedy s první naší námitkou hotovi . . A kterak zní druhá ? . .

— Zní takto : Mojžíš ve své zprávě udává určitý pořad ve stvoření, kdežto věda udává pořad jiný . . . aspoň v některých bodech.

— Mojžíš, drahý příteli, se přidržel pořadu, který mu naznačil Bůh ve zjevení ať již ústním nebo, jak se domnívám, skrze zvláštní vidění. Není pak žádného důvodu, proč by se byl Bůh v těchto viděních nebo zjeveních nepřidržel pořadu časového. — Vyjádřím se jasněji. Země při svém utváření prošla tisícerymi různými stavy : skýtala tedy také na tisíce různých „pohledů“. Dejme tomu, že každý z těchto „pohledů“ má své pořadové číslo od 1 až do 10.000. Jak velikolepý

je to katalog pro představení se světelnými obrazy! . . . Bůh však všech těchto pohledů Mojžíšovi neukazoval, ale vybral z nich pouze šest, a to ne čísla za sebou jdoucí, jako na př. od 1 do 6. Ne: ony mají, dejme tomu, v seznamu úplném čísla 3, 25, 980, 2.504, 6.550 a 10.000. Bůh vyvolil čísla tato, ale mohl vyvoliti také jiná; když však je vyvolil, nevidím, proč by je byl ukazoval Mojžíšovi v pořadu rozdílném od pořadu v katalogu, obzvláště když tento pořad souhlasí s pořadem chronologickým. Následkem toho „pohled“ číslo 3. byl Mojžíšovi ukázán prvního dne; — číslo 25. druhého dne; — číslo 980. třetího dne; — a podobně až k čís. 10.000, které mu bylo ukázáno dne šestého.

Abych pak tento výklad zjednodušil, nepřikládám každému dni leč „pohled“ jeden; ve skutečnosti však jich bylo mnoho. Dejme tomu, že to jsou ne čísla „pohledů“, ale čísla jejich „serií“.

— Budiž. Než máte, pane faráři, doopravdy za to, že pořad při stvoření ve zprávě Mojžíšově úplně souhlasí s pořadem chronologickým?

— Ve hlavních rysech ano. (A Mojžíš, ostatně. nepodává než toliko hlavní rysy!) Když má učený muž míti přednášku s promítáním obrazů, dá si předem do pořádku své „pohledy“. Kdyby ji měl o stvoření světa, bude se při své řeči a při promítání obrazů řídit pořadem, který pokládá za správný. Proč by tedy Bůh před Mojžíšem nesledoval pořadu, o kterém jistě věděl, že je správný?

Je to věc tak přirozená, že pro ni není třeba uváděti důvodů. Je povinností toho, kdo upírá tento pořad, uvésti několik příkladů nesrovnalostí, které předpokládá . . . a která ho znepokojují.

— Však je odpůrci Bible také uvádějí. . . . Nezapomínejte mi, pane faráři, když povím anekdotu, kterou jsem právě o této otázce slyšel.

— Víte přece, že upřímnost velice miluji. . . . Proto ven s ní! . . .

— Ve státě, nepamatuji již ve kterém, zvolil vladař jednoho muže presidentem ministerstva a pověřil ho sestavením kabinetu. Ten si v krátké době vybral ministra spravedlnosti, ministra financí. . . ba nezapomněl

ani na ministra orby. Co však? . . . Za několik málo hodin vyšlo na jevo, že v onom státě ministerstvo orby ještě vůbec zákonitě nebylo zřízeno. Snadná pomoc. Čtvrtého dne potom bylo již v „Úředním listě“ publikováno zřízení ministerstva orby. Ve sněmovně se jeden poslanec nad takovýmto jednáním pozastavil, a ministerskému předsedovi vytýkal, že měl dříve zřídit ministerský úřad, a pak teprve pro něj ministra. Proč mi to vytýkáte? odpověděla Excellence. Sám Bůh, dle Bible, napřed stvořil světlo, a pak teprve slunce! Jednal jsem podobně jako on.

— Vím již, co chcete říci: „Jest to slunce, které nám dává světlo. Proto se Mojžíš klamal, když děl, že světlo bylo stvořeno prvního dne, a slunce teprve dne čtvrtého.“ Nemám pravdu.

— Ano, tak tomu jest.

— Vidím již, že moje popsání stvoření dle zprávy biblické při včerejším rozhovoru bylo poněkud dlouhé.

— Toho jsem nepozoroval.

— Jste velmi shovívavý . . . Zabočil jsem však do podrobností, které již předem vyvrátily některé z vašich námitek. Snad to uniklo vaši pozornosti . . . Pravil jsem na př., že země prvního dne svítila s v ě t l e m s v ý m v l a s t n í m . . .

— Vzpomínám si již . . . Ale proto přece by mne velice těšilo, kdybyste mi, pane faráři, tuto otázku podrobně vysvětlil.

— Milerád. A pravím ihned: Vaše námitka by byla oprávněna toliko tehdy, kdyby slunce bylo jediným zdrojem světla. Pak by ovšem platilo: žádné slunce, žádné světlo. Táži se vás však, co má slunce společného se světlem umělým? Když jste měl před zkouškou a při lampě dlouho do noci studoval, nepozoroval jste, že slunce již dávno zapadlo, a že je možno jasně viděti do knihy i — bez něho?

Když pak z ovzduší, přeplněného elektřinou, zašlehnou oslňující blesky, myslím, že to není třeba přisovati vlivu slunce.

Když škrtnete zápalkou, vyvodíte — aspoň zpravidla — také světlo, a přece nejste sluncem ani vy, ani zápalka.

Kdyby pak blízko vašeho obydlí v jedenáct hodin v noci hořel dům, rcete, nemohl byste studovati své přednášky bez veškerého přispění slunce? Vidíte tedy, že světlo je možné i bez slunce.

— Uznávám to . . . Je však otázka, zdaž před stvořením slunce světlo tohoto druhu skutečně bylo . . .

— Sama Bible nám napovídá, že ano . . . Jsou totiž dvě věci, které mohou způsobiti, aby tělesa, jinak tmavá, vydávala světlo. Je to předně veliká výška teploty; takovýmto způsobem vyvozuje světlo uhlí hořící ve vašich kamnech. A pak rychlé a prudké chemické slučování působí rovněž světlo; tak jest tomu u plynu a acetyleny.

— Nuže, příteli, když země byla tak horká, že nynější granitové balvany nebyly leč roztaveným a teklým kamenem, neměla také teplotu tak vysokou, aby mohla působiti světlo? Všichni učenci to tvrdí, a všichni vám řeknou, že země zářila druhdy světlem svým vlastním. Myslíte, že při tomto utváření se zeměkoule, při tomto chemickém rozlučování různých prvků utvořila se zároveň elektřina? Ne, právě naopak, to vše vyvozovalo elektřinu nepřetržitě a následkem toho i nepřetržitě světlo. Byla tedy planeta země druhdy sluncem, jako jednou slunce bude planetou. A Mojžiš prvního dne viděl zemi právě ve stavu slunce!

Konečně, drahý příteli, vycházel jsem až dosud s tohoto stanoviska, jak si vznik světla vysvětlovala stará věda, a jak si jej až dosud vysvětluje prostý lid. Ti totiž mají za to, že slunce nám sesílá své světlo asi tak jako oblaka vodu. Dle této theorie, která se nazývá *emissní theorii* o „záření“, je slunce velikou světelnou nádržkou, ze které se světlo vyzařuje a k nám přichází asi tak, jako dopis z Ameriky — když se poště zlíbí jej skutečně dodati.

Dnes však věda svůj názor úplně změnila a na místo theorie *emissní* postavila *undulační* theorii o „vlnění“. Dle této je světlo všude: je to látka svrchovaně jemná a neskonale pružná, která se nazývá ether. Pokud tento ether je v klidu, nesvítl; jest sice světlem, ale nepůsobivým. Když však jej k tomu schopný

činitel (a slunce je z těchto činitelů nejučinnějším) uvede do pohybu, do chvění, undulace, pak počne svítiti — jako počne telegrafický přístroj psáti, když jej z Ameriky podmořským kabelem a telegrafickým drátem uvedou do pohybu.

Nuže, mohlo dle těchto teorií o „záření“ a o „vlnění“ býti světlo před sluncem? Pokud — dle první teorie — nádržka sluneční nám ještě svého vlastního světla neposílala, mohly to činiti zdroje jiné, jak jsem již dokázal. Se stanoviska teorie druhé, undulační, bylo světlo, ether, stvořeno již prvního dne a rozšířeno všude; rovněž i různých činitelů, kteří by tento ether uvedli do chvění a svícení, mohlo býti dosti, i tehdy, dokud tak nečinilo slunce.

Dejme tomu, že by si zdejší továrník, pan N., dal zaříditi telefonické spojení s továrníkem X. ze sousední obce. Ve své úřadovně příslušný aparát již má, ale postavení drátů ještě není ukončeno, a továrník X. ještě aparát nemá zavěšený. Co tu jest s aparátem pana N.? Nic, on „nemluví“. Můžete však z toho souditi, že ho vůbec není? Ne, on byl zřízen již prvního dne, ale, aby plnil svůj úkol, k tomu je třeba čekati až na den čtvrtý, totiž na úplné zařizení aparátu továrníka X.

Podobně také ether byl stvořen hned s počátku; ale bylo mu třeba čekati několik dní — totiž tisíciletí — až k utvoření slunce takového, jaké je dnes, aby jej mohlo uvést do pohybu. Pokud pak na to čekal, můžete z toho právem souditi, že ho vůbec nebylo? Zajisté nikoliv!

— Uznávám již, pane faráři, úplně, že světlo není vždy závislé na slunci. Vždyť i váš výklad mne osvětluje — a přece nejste sluncem!

— Byla by tedy i vaše druhá námitka odbyta . .

— Z části ano, úplně však nikoliv . .

— Kterak to?

— Nedá se přece myslet, že by byly slunce, měsíc a hvězdy stvořeny teprve až čtvrtého dne, totiž ve čtvrté periodě! . . Neudálo-li se jejich stvoření dříve, stalo se aspoň v téže době, kdy byla stvořena země.

— Také v této věci chcete viděti rozpor mezi Biblií a vědou? . . Na jakém základě to činíte? Je to přece věda sama, jež nám praví, že ve stáří hvězd je veliká různost: hvězdy bílé, totiž bílým světlem svítící, jsou ve květu mládí; hvězdy zažloutlé dospěly věku mužného; oranžově žluté již šedivějí a červené mají teplotu velice nízkou a jsou na vyhasnutí. Víme rovněž, že některé hvězdy se teprve tvoří. . . Proto, kdybych chtěl tvrditi, že země se od prvopočáteční mlžiny odtrhla a počala zhušťovati dříve než se tak stalo u slunce a hvězd, přišel bych tím do rozporu s vědou?

— Kolem čeho by se však země točila?

— Kolem své osy a při tom lítala jako divoký oř beze všl uzdy ve vzdušných prostorách . . . Nemohl teprve později pro ni přijíti den čtvrtý, kdy se z chaotické mlžiny vytvořily hvězdy, a kdy největší z nich, slunce, se stalo lovcem, jenž svou přitažlivostí, odpudivostí a jinými zákony na zemi vložil uzdu a přinutil ji kroužiti v určité vzdálenosti kolem sebe?

— Možné by to bylo . .

— Tím spíše, když věda nám praví, že slunce je mladší než země, že slunce je pro nás obrazem toho, čím země byla, jako jest družice její, měsíc, obrazem toho, čím jednou bude.

Ostatně tvrdí Písmo svaté určitě, že světla nebeská v této čtvrté periodě byla skutečně stvořena? Nikoliv. My v něm toliko čteme, že Bůh poručil, aby byla na obloze nebeské a stala se světly pro zemi, t. j. aby v oné době pronikala světlem svým až na povrch země . . .

— Ostatek, pane faráři, již znám . . Pamatuji se na něj zcela dobře z předvěčerejšího výkladu vašeho: Pokud byla země ve svém nitru velmi žhavá, vyzařovala ze sebe vodu v takové míře, že temné mraky ji zahalovaly tak, že paprsky světelné s hvězd nebeských jimi nemohly proniknouti. To bylo umožněno teprve tehdy, když země více ochladla a mraky deštěm spadly na zemi a na ní ve způsobě vody z valné části již zůstaly. A tak slunce, kdyby i bylo stvořeno dříve, mohlo teprve „čtvrtého dne“ přijíti do styku se zemí.

Moje pochybnosti v této věci jsou úplně rozptýleny a proto bychom snad mohli pokročití dále . .

— Totiž k další námitce vaší . . Která pak je to ?

— Nemohu si vysvětliti následující věc : „Rostliny ke svému vzrůstu mají přece zapotřebí slunce . . Mojžíš však jejich stvoření klade již do dne třetího, kdežto utvoření slunce klade až do dne čtvrtého. Připadá mi to asi tak, jako kdyby někdo řekl : „Můj otec se narodil roku 1860 a já roku 1830.“

— Nesmíte zapomínati, odpovídám, že jest třeba učiniti rozdíl mezi sluncem-světlem a sluncem-teplem. Čeho pak rostliny ke svému vzrůstu mají zapotřebí, není nikterak světlo, ale teplo. Proto rostlinstvo, které nám dalo uhlí, ke svému vzrůstu nepotřebovalo světla, ale tepla a vlhka. Když pak si vzpomenete na hojné deště, které působilo rychlé vypařování vod, uznáte, že o vlhko nebyla nouze pražádná. Tepla pak bylo rovněž dosti, poněvadž země sama, při svém vnitřním žáru, byla teplými kamny. Tyto dva zdroje nemohly nám sice dáti květin s barvami zářivými, ale stačily úplně pro rostlinstvo uhelné, které jsem již popsal.

— I tato otázka jest odbyta . . přikročme tedy k další : „Jak se zdá, má Mojžíš za to, že všecko rostlinstvo vzniklo před počátkem říše živočišné ; onť skutečně klade rostlinstvo do dne třetího a živočichy do dne pátého. Dle vědy byli živí tvorové v oceánech dříve než rostliny na zemi“.

— Ano, ale byly rostliny v oceánech dříve než byli živočichové v oceánech : a to úplně stačil na ospravedlnění zprávy Mojžíšovy. Řekl jsem vám již, že Mojžíš popisuje, co viděl, co mu Bůh jistým způsobem ukázal. Mojžíš však tohoto života rostlinného a pak živočišného, který panoval na dně oceánů, neviděl a proto se o něj nestaral. On popsal toliko to, co jevílo se jeho očím, a v pořadu, v jakém se mu to jevílo. Sotvaže se půda vynořila z vod, viděl, kterak se pokrývá rostlinami a pověděl to. Pak viděl i na zemi vzniknouti tvorstvo a pověděl to rovněž. Když pak se zabýval životem v oceánech, pověděl

opět to, co viděl: obludy mořské, plující po jejich povrchu.

Mohlo se lehce státi, že některé rostliny se objevily až po některých živočiších. Ale o to nejde. Naše otázka zní takto: „Byl život rostlinný před živočišným?“ A na tu odpovídá Mojžíš: a n o, věda pak rovněž: a n o; bylo by tedy velice těžko dokazovati, že si odporují.

— Je to úplně zřejmo . . . Ale mám ještě otázku mnohem obtížnější . . .

— O té však až zítra! . . .

Pátá vycházka.

Jest země středem stvoření? . . . Jest jím člověk? . . .

— Když jsme spolu, pane faráři, pročítali Mojžíšovu správu o stvoření světa, probírajíce jeden jeho den za druhým, pocítil jsem zvláštní dojem . . .

— Svěřte mi jej! . . .

— Vše mi připadalo tak, jakoby pro Mojžíše byla země středem a nejdůležitějším místem z celého vesmíru . . .

— Učenci tomuto mínění o zemi říkají geocentrie . . .

— Víím to . . . Dle Mojžíše je celý vesmír z hlavní části zřízen pro zemi. Nad ní je rozpjata obloha, která je jí klenbou. Na této klenbě září dvě veliké pochodně, slunce a měsíc, které jakoby neměly žádného jiného účelu než osvětovati zemi, asi tak jako svítlna v pokoji nás . . . Že pak se tyto pochodně pohybují, je pouze proto, aby nám působily den a noc.

Pokud pak se hvězd týče, Mojžíš se o nich zmiňuje jen tak mimochodem, že se zdá, jakoby v porovnání se sluncem a měsícem nebyly takořka ničím . . .

— Ač ve skutečnosti jsou mnohem větší než měsíc! . . .

— Rozhodně! . . . Pokud se pak člověka týče, ten dle Mojžíše je pro zemi tím, čím je země pro

ostatní vesmír: vesmír je stvořen pro zemi a země pro člověka . . .

— Věda tomuto názoru říká anthropocentrie . . .

— Zním i toto jméno . . . Není tu však Mojžíš v úplném rozporu se skutečností? Země není ani zdaleka největším tělesem ve vesmíru, ba naopak je jedním z nejskrovnějších . . . Ona není žádnou královnou, ale vasalem, družicí slunce. Ona ve vesmíru neuzajímá leč místo pranepatrné a není ani zdaleka středem, kolem kterého by se celý vesmír točil . . .; poroučí-li dosud měsíci, poslouchá opět slunce . . . A člověk není leč pouhým atomem ve vesmíru; proto není myslitelné, že by vše stvořeno bylo pro něho . . .

— To vám tedy působí tak veliké těžkosti? . . . Nesmíte však zapomínati, že o věcech můžeme mluvit s dvojího stanoviska: buď dle toho, jak vypadají, jakými se býti zdají, neb jaké jsou ve skutečnosti. A tohoto prvního druhu mluvy se přidržel nejednou i Mojžíš ve své zprávě o stvoření světa, a vypravoval o něm dle toho, jakým se býti zdálo.

O slunci na př. říká, že „vychází“, že „zapadá“ . . .

— Něco takového říkati však neměl . . . Není to slunce, které se točí kolem země, ale právě naopak země se točí kolem slunce . . .

— A proč by ne, když tak mluví celý svět? . . .

— Obyčejný ano, ale ne vědecký! . . .

— Vědecký že ne? . . . Oh i on tak činí. Vezměte jenom do rukou zprávy hvězdářův a najdete v nich, kterak pro každý den v roce oznamují již předem přesně hodiny a minuty, kdy slunce vyjde a kdy zapadne.

— Činí tak proto, že by jim jinak lid nerozuměl . . .

— Zcela správně, drahý příteli . . . Mohou-li však učenci o věcech mluvit dle toho, ne jakými ve skutečnosti jsou, ale jakými se býti zdají, proč by tak nemohl činiti Mojžíš? . . . Proč by tak nemohl činiti, obzvláště když v bibli nechtěl učiti žádné vědě, ale pravdám náboženským? . . . Neměl tu mnohem většího práva přizpůsobiti se mluvě lidu, aby mohl býti pochopen od každého?

— Uznávám to již úplně . . .

— Nuže, pak týmž právem mohl mluvit i o zemi, jakoby byla středem světa . . . Či nevypadá vše tak?

— Souhlasím. Člověk může obejít celou zemi, a všude vidí, kterak je obklopen se všech stran nezměrnou sférou, jejímž středním bodem jsme.

— A co vidíme v této sféře? Vidíme oblohu nebeskou; vidíme slunce, kterak po ní kráčí, vystupuje, sestupuje, se ukrývá na jedné straně a opět se objevuje na druhé; vidíme měsíc, kterak se i on po ní prochází; vidíme hvězdy, jako by byly zlatými hřeby, zaraženými do klenby nebeské; vidíme měsíc velký a hvězdy malé. Mojžiš pak to viděl jako my, a řekl to tak, jako to říkáme my. A mohl tak mluvit tím spíše, poněvadž k tomu měl věcný a oprávněný důvod.

— Je snad pravda, že země je středem vesmíru?

— Možná. My sice o Čechách říkáme, že jsou srdcem Evropy, ale, rcete sám, jsou také středem světa?

— Zajisté nikoliv!

— Jsou na něm zemí nejhlavnější?

— Tím méně.

— Dejme však tomu, že by některý český spisovatel psal dějiny našeho národa českého. Co tu bude jeho hlavním předmětem? Čechy. Bude mluvit o Rakousku a Německu? Ano, ale toliko proto, aby objasnil jejich vztahy k Čechám. Čtete jeho knihu; budete mítí dvojitý dojem: první, že spisovatel dává celému světu točiti se kolem Čech . . . a druhý, že tento spisovatel jedná úplně správně!

— Takovými to Čechami ve vesmíru je asi naše země.

— Souhlasím. A právě dějiny těchto „Čech“, totiž zeměkoule, Mojžiš napsal; s tohoto pak stanoviska stává se země středem jeho knihy a jejím předmětem nejhlavnějším. On v ní mluví o ostatních hvězdách, ale pouze v jejich vztazích k naší zeměkouli. Slunce? Je to pochodně, která nám svítí, upravuje a řídí naše roční počasí. Hvězdy? Jsou pro nás zlatými hřeby . . . jejich vztahy k zemi se skutečně obmezují pouze na tolik. Měsíc? Oh, ten již je pro nás mnohem důležitější než hvězdy! Slunce je pochodní pro naše dny,

měsíc svíci pro naše noci. Jemu vděčíme za přílivy a odlivy mořské . . .

— Nemá na zemi vlivu měsíc i tehdy, když má kolem sebe červený kruh?

— Bezpochyby . . . Ať již je měsíc u porovnání ku hvězdám sebe nepatrnější, přece je ve skutečnosti pro nás mnohem důležitější než všechny hvězdy dohromady.

— Máte úplně pravdu.

— A přece jsem nevyřkl ještě všecko. Nevyřkl jsem dosud důvodu nejhlavnějšího. Když slyším učence vykřikovati o naší zemi, kterak je u přirovnání k ostatním hvězdám nepatrná, mám chut zvolati opět jim: „Vy mi říkáte, že Saturn váží stokrát více než země a Jupiter třístokrát tolik . . . Je však to, co je objemné, již také veliké? Co říkáte velikosti mravní?“

— Té přece země nemá.

— Pardon! . . . Země na sobě nosí člověka, a člověk ji má! . . . Znáte historku o jednom generálovi. Byl velmi vysoké postavy, a jednoho dne se před Napoleonem chlubil: „Já jsem největší francouzský voják.“ — „Hlupáku! řekni nejdelší!“ odpověděl mu císař . . .

Dobře: slunce, Saturn, Jupiter a tisíce jiných hvězd mohou býti mnohem „delší“ než země; země však je z nich „největší“, ona je příbytkem člověka.

Vizte pak, drahý příteli, na zemi samé i malé Řecko a velké Indie, malou Palestinu a velkou Afriku, malý Jerusalema a velkou Moskvu. Kdo z nich měl větší vliv, kdo z nich hrál větší roli, kdo z nich vedl člověčenstvo k vyšším metám? Byly to Indie, nebo spíše Řecko? Byla to Afrika, nebo spíše Palestina? Byla to Moskva, nebo spíše Jerusalema?

-- Položiti tyto otázky a zároveň je rozluštit, je jedno a totéž.

— Podobně země může býti ničím u porovnání k ostatním hvězdám; ale ona je v důležitosti převyšuje, poněvadž na sobě nosí člověka, nejkrásnější a jedinou rozumnou bytost ze všeho viditelného tvorstva.

— Přece však to nevedlo člověku, aby se ponižoval před hvězdami a jim se klaněl!

— Vím to . . . Ale Mojžíš to věděl rovněž: viděl pohany, kterak se klanějí slunci a měsíci; Egypťany, kterak se klanějí živočichům; ba viděl i svůj národ, kterak padá na tvář před zlatým teletem. Chápete již význam jeho kosmogonie? Nezdá se vám, jako by Hebreům volala: „Neklaňte se světu; netrvá než šest dní a byl stvořen. Neklaňte se hvězdám, neb pro vás byly rozsvíceny. Neklaňte se zvířatům! vy máte duši, která vás činí obrazem Božím.“

Znáte sv. Křištofa?

— Ano, viděl jsem nejednou jeho obraz: obr, nesoucí na svých ramenou dítě — Ježíše.

— Sv. Křištof za svého života bezpochyby nebyl o nic větší postavy než my. Ale jednoho dne prokázal službu neznámému hošíčkovi tím, že ho na svých ramenou přenesl přes vodu. Tímto dítětem byl Ježíš. Ponevadž pak tento muž nesl Boha, obrazotvornost a zbožnost lidská ve své vážnosti a úctě ho učinily velikým.

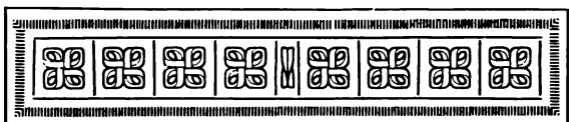
Podobně je tomu se zemí. Je to snad koule sama o sobě bezvýznamná, ale byla vyvolena, aby nosila člověka, obraz Boží . . .

— A aby nosila i ona dítě — Ježíše . . .

— Ponechával jsem vaši víře křesťanské, abyste k mému důvodu připojil i tento, jenž je jistě mnohem pádnější. Ano, země není pouze hvězdou, která nosí člověka; ona je hvězdou, jež nosila Boha, jenž se stal člověkem, a nosí ho dosud ve velebné Svátosti. To ji staví na první místo před ostatními tělesy nebeskými. A proto Mojžíš jednal úplně správně, když ve své kosmogonii zemi a člověka učinil středem stvoření.

— Díky za váš výklad, pane faráři, souhlasím úplně.

Večer ve farní zahradě.

Jsou hvězdy obydleny?

Byl krásný srpnový večer. Dlel jsem ve farní zahradě a kochal se pohledem na hvězdnaté nebe. Z mého zadumání mne najednou vyrušil pozdrav, vycházející ze sousední zahrady, a hned za ním následující dotaz: „Nedovolil byste, pane faráři, abych vás na chvíli navštívil?“ Dnešní večer je tak úchvatný, že člověk cítí potřebu pohovořiti o tom, čím nitro překypuje.“

Milerád jsem svolil a za několik vteřin seděli jsme již se studujícím Vladimírem Hukou u zahradního stolku před altánkem. Po chvilkové pomlčce započal jsem hovor asi následovně :

— Vizte, drahý příteli, jakou přednost máme my lidé před ostatním viditelným tvorstvem : celé tělesné ústrojí zvířat je již takové, že hledí dolů k nicotné hroudě zemské, kdežto my již od přirozenosti své patříme vzhůru k nebesům . . . S očima pak se tam pozvedají rovněž i naše myšlenky, tužby a naděje . . .

— Ano. A když toto nebe je tak krásné, jako právě dnes, jak mocně pak mluví člověku o Bohu . . .

— Máte úplnou pravdu, drahý příteli: Žalmista to vyřkl již dávno před vámi : „Nebesa vypravují slávu Boží!“ Mnozí pak to vyřkli opět dávno před Žalmistou. Pokud pak mne se týče, jestliže mi dům dokazuje

jsoucnost stavitelovu, není jediné hvězdy, která by mi nedokazovala jsoucnosti Boží. Ony pěj jeho velikost, jeho moc, jeho bohatství; představte si, že je na milliony hvězd takových, kterých pro jejich nezměrnou vzdálenost nikdy nespatříme a které Bůh stvořil ne již pro nás, ale pro sebe, aby se v nich zračila jeho sláva, jako v zrcadle krása.

— Svatá pravda, pane faráři. Co však ještě mnohem lépe hlásá velikost Boží, je duše lidská. Hvězdy ji totiž hlásají nevědomky, kdežto člověk vědomě; on ji nejenom hlásá, ale zároveň se Bohu klaní a ho miluje. Proto jsem si již častokrátě děl, že tento nezměrný svět, který září nad hlavami našimi, byl by ještě mnohem krásnější, mnohem Boha důstojnější, ještě více velebící, kdyby byl obydlen lidmi, schopnými, jako my, Stvořitele velebeni, jemu se klaněti a jeho milovati. Želím, že toliko země je takto obydlena a že církev nám nedovoluje zalidniti, aspoň v myšlenkách, hvězdy třpytící se na obloze, aspoň ty, které jsou obydlitelné jako planety. Země je veliká okružní dráha, obíhající kolem slunce; v tomto vlaku jsou i cestující, a je to tedy vlak úplný. Než Mars, Saturn, Neptun a Comp. jsou rovněž okružní vlaky; proč však jezdí na prázdno? Proč nemají cestujících?

— Ale, drahý příteli, já v tom nevidím nic nemožného . . .

— Jakže? Smíme předpokládati, že jsou lidé tam nahoře?

— Rozhodně.

— Než, kterak se to srovnává s učením církve? Ona nám přece praví, že všichni lidé pocházejí od Adama. Jsou-li však lidé tam nahoře, kterak mohou pocházeti od Adama?

— Ovšem, tolik je jisto, kdyby na př. měsíc byl obydlen, že by to nebylo od potomkův Adama a Evy. A bojíte se, že se to protíví učení církve? Za živý svět ne! Když nám církev praví: „Všichni lidé pocházejí od Adama“, nemluví než o lidech, obývajících tuto zemi, a nepovznáší se od země až na měsíc.

— To ponechává romanopisci Juliu Verneovi.

— Pravdu díte. Ba váš žert chová v sobě cosi vážného . . .

— O tom nevím . . . A jaká vážná myšlenka by to mohla býti ?

— Ta, že církev čistě vědecké otázky ponechává vědě a nestará se než o ty, které se týkají náboženství. Jsou lidé na měsíci, na Martu? Julius Verne to může předpokládati, a na vědě jest to dokázati.

— Ale kterak ?

— Na příklad tím způsobem, že by vynalezla takové teleskopy, které by nám umožnily viděti hvězdy na několik málo metrů vzdálenosti: jsou-li tam lidé, pak by je bylo zcela lehce viděti.

— Ale kterak by ti lidé mohli míti na sobě hřích dědičný ?

— Kdo vám říká, že by jej měli ? Opakuji ještě jednou: Když církev praví, že všichni lidé pocházejí od Adama, že všichni lidé se zrodili neb se zrodí se hříchem dědičným, že tedy všichni mají býti pokřtěni, aby mohli přijíti do nebe, nemluví než o lidech na zemi. Pokud se ostatních týče, těmi se nezabývá. A kdybychom jedenkrátě přišli do styku s domnělými obyvateli Marta, a mohli se s nimi pomocí nějakého *es p e r a n t a* dorozuměti, nemyslete si, že by papež dal Bibli překládati do řeči, jakou by se na Martu mluvilo, a obyvatelům jeho ji posílal. On ví, že jeho pravomoc se vztahuje na celou zemi, že však nesahá o nic dále.

— Ano, jsou-li však lidé tam nahoře, kterak byli vykoupeni ?

— Víte předně, drahý příteli, zda toho vůbec měli zapotřebí ? Vykoupení je pozvednutím, a nemá zapotřebí pozvednutí ten, kdo nepadl. Tam nahoře mohl býti jiný Adam, který byl méně bláhovým, a jiná Eva, která tak ráda netlachala, jako Eva pozemská. Ostatně by bylo také možno, že by lidé tam nahoře neměli svého původu jedni ze druhých, a že by je byl Bůh stvořil mimo řád, panující u lidí zde na této zemi, a že by tedy nedědili žádného hřlchu svých předků.

„Ale pak také nemají takového tělesného ústrojí jako my, pak to vůbec nejsou žádní lidé“ . . .

— Proč pak ne? Což hrbatý není také člověkem? A není člověkem slepý, hluchý, němý? Co činí člověka člověkem? Je to duše. Proto málo záležel, že by tělo lidí tam nahoře nebylo totožno s naším, jen kdyby měli lidskou duši, to stačí, aby to byly lidské bytosti.

— A jestliže přece „padli“?

— Dobře! Kdyby byli „padli“, víte, zda je Bůh nevykoupil způsobem, ne sice nám, ale jemu známým? Víte pak, zda Ježíš Kristus svým utrpením na zemi s dušemi našimi zároveň nechtěl vykoupiti i miliony duší, padlých v nezměrných prostorách nebeských? V liturgii katolické, drahý příteli, je pamětihodné slovo. Je sice v básni, ale v básni liturgické, a následkem toho je schváleno církví. V jednom hymnu totiž se krev Ježíše Krista přirovnává k velké řece, která se rozlévá po zemi, po mořích, po celém světě, ba a ž n a h v ě z d y, aby je očistila:

Terra, pontus, a s t r a, mundus
Quo lavantur flumine!

Krev Ježíše Krista byla sice prolita na zemi, ale nic jí nebrání, aby se rozlila všude a zaplavila celý vesmír, kdyby měl zapotřebí odpuštění a vykoupení.

— Vidím, pane faráři, že církev nám nezakazuje věřiti ve množství obydlených světů, a já v ně milerád věřím. Vy pak? . . .

— Já rovněž. Ano, milerád věřím, že obloha, sídlo hvězd, je zároveň i sídlem duší. Milerád věřím, že bohatství, velebnost a dobrotivost Boží mají ještě mnohem rozsáhlejší pole činnosti, než je již tak dosti širé pole činnosti jejich na zemi. Milerád věřím, že božský Rozséváč rozesel símě vyvolených nejenom na poli naší zeměkoule, ale i na polích světů jiných. Věřím tomu tak rád, že mne od toho nedovedou zdržeti ani pochybnosti učenců, kteří mi praví, že na jedněch planetách je příliš studeno, na druhých opět naopak příliš horko, na třetích pak že není vzduchu ku vdechování způsobilého. Co mi na tom záleží? Opakuji ještě jednou: lidé tam nahoře nemají zapotřebí, aby měli naše těla, jen když mají naše duše.

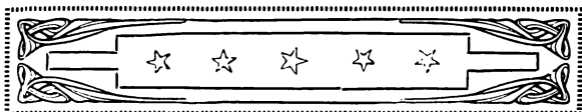
Ať je tomu pak jakkoliv, veškeré domněnky učenců mne v mé víře křesťanské neznepokojují pranic. Je tu možná dvojitá věc: buď je obloha obydlena, nebo není.

Není-li obydlena, a někdo by na ni ukazoval se slovy: „K čemu to vše jest?“, tomu bych odpověděl: „Kdyby to nesloužilo leč k obveselení našich očí a ke tvoření nezměrného a nádherného baldachýnu nad zemí, již to by nebylo bez užitku. Je-li pak obloha obydlena . . .

— Dovolte mi, pane faráři, abych na důkaz, že jsem vás dobře pochopil, ve vaší řeči pokračoval. Je-li obloha obydlena, pak bych v tom viděl, jak jsem vám před chvílí řekl, něco neskonale velebného, bylo by to velkolepým vyplněním slov Žalmistových, která jste mi citoval: „Nebesa vypravují slávu Boží!“ Ano, na zemi, na příklad, hlásá Boha ptactvo, ale lidé jej hlásají mnohem lépe, poněvadž chápou, co hlásají. Tam pak nahoře jej hlásají hvězdy; jsou-li však obydleny bytostmi rozumnými, bytostmi svobodnými, bytostmi milujícími, oh! oč je tu jejich chvalo zpěv krásnější, oč velkolepější, oč lahodnější uším a srdci Božímu!

K takovým myšlenkám nadchnul nás pohled na hvězdnaté nebe v měsíci srpnu 1914.

Šestá vycházka.

Transformismus.

(Nauka o přeměně druhů.)

— Nyní pak, pane faráři, přikročme k transformismu. Ve zprávě Mojžíšově vidíme, kterak Bůh tvoří odděleně rostlinstvo, pak živočišstvo, ba kterak i každý druh živočichů zvláštním konem své tvůrčí činnosti povolává k životu. Není to v rozporu s teorií transformistickou, která tvrdí, že se různé druhy vyvíjely jedny ze druhých, že kráčely cestou „evoluce“ neb postupných přeměn, „transformací“?

— Především vám, drahý příteli, pravím, že mezi přívrženci transformismu jsou také katolíci, kteří i ve spisech své transformistické domněnky vyložili — a že tyto spisy církví nebyly odsouzeny a dány na index. To pak znamená, že církev v této otázce badání lidskému ponechává úplnou volnost.

Tím ovšem nikterak nepravím, že by učenci katolíci tento transformismus v celém jeho rozsahu také schvalovali. Převalná jich většina hájí transformismus umírněný, totiž přiznává možnost přeměny odrůd, ale nikdy ne druhů; že se tedy transformací mohly vyvinouti jedny ze druhých různé odrůdy ryb, ale nikdy ne z ryb ptáci neb zvířata.

— Jen mají-li pro to také důkazy? . . .

— Nemají o ně žádné nouze. Ukazují na příklad na měkkýše, první to živočichy, kteří se při stvoření světa na zemi objevili: vynikají značnou krásou a dokonalostí svého ústrojí. Jak z nalezených zbytků jejich je patrné, měli tito prvotní členovci již hlavu, tělo, ocas a pravděpodobně i nohy. Je u nich viděti rovněž i stopy po očích. Zkrátka, jsou to bytosti již zcela dokonalé. Proto však také se pranic nehodí do krámu transformistům, kteří řetěz své theorie vývojové započínají bytostmi pranedokonalými.

— Tu by ovšem celý transformismus spočíval na základech velice chatrných!

— Je tomu skutečně tak. My však mluvíme pouze o rozporu mezi Biblií a vědou; a tu pravím, že by tento transformismus, i kdyby byl pravdivý, Bible pranic nevyvracel, jen když připustí, že Bůh svou činností zasáhl do počátku a zakončení dlouhé řady jeho domnělých přeměn.

— Proč do počátku?

— Poněvadž k počátku života na zemi bylo rozhodně zapotřebí zvláštního tvůrčího konu! Život se přece nemůže vyvinouti z neživé hmoty: balvan platinový přece nemůže vyvoditi rostlinného stonku!

— A proč k zakončení?

— Poněvadž nejdokonalejší a poslední z bytostí živých je člověk. A ten, dle jednohlasného požadavku rozumu, víry a Bible ke svému objevení se na této zemi potřeboval zvláštního zakročení Božího. Důvodem pro to je neskonalá vyvýšenost člověka nad ostatní tvory, nezměrná propast mezi člověkem nejméně civilisovaným a zvířetem . . . nejchytřejším.

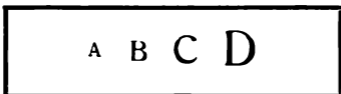
Připusťte mi toto dvojí zakročení, a já — beze vší bázně o Bibli! — nechám vás transformovati, jak jen budete chtít.

— Pokud se mne týče, připouštím to zcela ochotně. Ale většina transformistů vám to odepře. Je to zcela nasnadě, poněvadž nejsou transformisty leč proto, aby vymítali Boha z dějin počátků světa.

— Ano. To právě je velikou chybou transformismu radikálního. Dovolte, abych vám to ukázal na při-

kladě, který nám ostatně objasní celý transformismus, a to bez výrazů vědeckých, bez výkladů, které nevykládají nic . . . leč těm, kteří výkladů nepotřebují.

Vizte tento lístek papíru se zvláštními písmeny.

— Jsou to první čtyři písmena abecedy.

— Ano, ale B je poněkud větší než A, C opět větší než B, a D větší než C. Víte, že pro tisk se používá znamének litých, z nichž každé znamená různou písmenu. Tu pak vám kladu následující otázku: „Kdo zhotovil tyto čtyři písmena, která máte před očima?“

— Kovolitec.

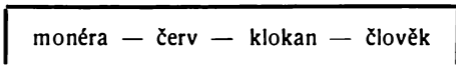
— Dobře, ale transformistou v pravém slova smyslu nejste ani za mák! . . . Je sice tato vaše odpověď zcela prostá a přirozená . . . Tak by ji dalo již malé dítko, a tím spíše každý rozumný člověk . . .

— Jak bych ji mohl podati jinak? . . . Mám přece býti odpověď přiměřena otázce! Kdo jiný to je, jenž tyto čtyři druhy písmen zhotovil, než kovolitec? Pouze on mi vysvětluje původ všech čtyř.

— Dobře. Nyní však se obracím k transformismu zběsilému a kladu mu tutéž otázku: „Kdo tyto čtyři druhy různých písmen, z nichž jedno je jaksi dokonalejší než druhé, zhotovil?“ On mi odpovídá: „B pochází z A, C z B, a D z C.“

— A odkud pochází A?

— Na to právě mi bezbožecký transformismus zapomíná odpovědět, a to je neomluvitelná chyba! Neboť, zajisté jste se toho již domyslí, tato čtyři písmena mají představovati různé druhy živočichů. Proto na místo A, B, C, D napišme následující čtyři bytosti:

Pomlím bytosti, stojící v dokonalosti mezi nimi; poukazují pouze na tyto čtyři a kladu znova otázku:

„Jaký jest jejich původ? Odkud pocházejí?“

— Transformismus vám odpoví: „Červ pochází z monéry,¹⁾ klokan pochází z červa a člověk pochází z klokana“.

— Jenže tato jeho odpověď jest neúplná; jest třeba také říci, odkud pochází monéra!

— V té se transformisti dělí na dva tábory: neznabohy . . a ty ostatní . .

— Ano. Neznabozi se vynasnažují nám dokázati, že červ rozhodně pochází z monéry, že klokan rozhodně pochází z červa atd., aby odvrátili naši pozornost od této otázky základní: ale odkud pochází monéra? Jestliže pak se neústupně tážeme znova a znova, oni konečně odpovídají: „Monéra jest již od věčnosti“. Ale je to odpověď směšná. Neboť jestliže jednou nebylo nic než hmota, nikdy se tato hmota nemohla uvésti v takový pohyb, v takový postup, aby se stala červem nebo klokanem. Co byste tomu řekl, kdyby vám někdo vypravoval o lokomotivě, která sama od sebe se zásobí uhlím, roztápl se, sama od sebe se rozjíždí směrem ku Praze, sama od sebe se zastavuje na kterých chce stanicích a sama od sebe dochází svého cíle?

— Co bych tomu řekl? . . . Že to jest holý nesmysl . .

— A přece by to byl menší nesmysl, než aby se neživá hmota sama od sebe uvedla v takový pohyb, aby se stala monérou nebo klokanem.

Když by ji však Bůh uvedl do pohybu? . . .

— Oh, pak by to bylo něco jiného . . Pak by to již nebyl transformismus bezbožecký, pak již přichází ku platnosti první podmínka, kterou vědě kladou jak rozum, tak víra: Bůh je počátkem života. A jsou skutečně transformisté takoví, kteří praví: „První oživená molekule pochází od Boha“. Mohla-li se pak, postupem času, tato oživená molekule státi červem nebo klokanem, bylo to toliko následkem vrozených zákonů, které

¹⁾ Monéra jest v soustavě transformistické první a nejnižší bytostí, obdařenou životem.

ji již při jejím stvoření dal Bůh. A tak, kdyby se jednotlivé druhy živočichů nezjevily na této zemi každý na zvláštní zavolání Stvořitelovo, pak by byl tento božský hlas stvořil první živou bytost s posláním, silou, schopností a určením, nutnými to podmínkami, aby vyvodila bytosti ostatní . . . A zpráva Mojžišova v této věci také žádných větších požadavků neklade.

— Jinými slovy, transformimus neříká, jak jsme před chvílí děli: „A, B, C, D pocházejí od kovolitce“. On pouze praví: „D pochází od C, C pochází od B, B pochází od A a A pochází od kovolitce.“

— Zcela správně . . . Jenže v našem případě tímto kovolitcem je Bůh!

S e d m á v y c h á z k a.

Transformismus a člověk.

— Je tedy, pane faráři, k počátku vývoje neb transformace druhů živých zapotřebí Boha. Je ho však rovněž třeba, jak iste děl, ke konci tohoto vývoje, totiž při příchodu k člověku.

— Ano; poněvadž mezi zprávou biblickou, právě jako zdravým rozumem s jedné strany a transformismem naprostým není žádného smíru. Bible totiž nám představuje Boha, kterak utváří, abych tak řekl, svýma božskými rukama tělo člověka a pak do tohoto těla vdechuje rozumnou duši. Pravá pak věda se vzpírá připustiti, že by tělo lidské mělo svého předka mezi těly živočichů; vzpouzí se tomu tím více, když pozoruje nezměrnou propast, dělící, se stanoviska rozumového, člověka nejméně zcivilisovaného s opicí nejdokonalejší, ona prohlašuje, že k překročení této propasti byl rozhodně nutný most, a tímto mostem že byla všemohoucnost Boží.

— Jestli jsem dobře pochopil, pane faráři, vy tuto otázku dělíte ve dvě . . .

— Je toho třeba, poněvadž se člověk skládá ze dvou částí, těla a duše.

— Pokud se tedy duše týče, vidíte mezi člověkem a ostatním viditelným tvorstvem propast tak velikou,

že ji překlenouti mohl toliko Bůh zvláštním konem své tvůrčí činnosti.

— Rozhodně!

— Připouštíte tedy aspoň, pokud se těla týče, že nebylo stvořeno přímo od Boha?

— Dovolte! Nepřipouštím toho nikterak. Ve zprávě biblické o stvoření světa vidím totéž, co jsem v ní stále viděl: Bůh připravuje zemi, aby byla královstvím pro člověka. Potom, když království jest již připraveno, tvoří krále: tvoří ho s pečlivostí, láskou, dává si přímo záležitosti, smlm-li tak říci, aby vytvořil hmotné veledlo a připravil tak důstojný přibytěk pro duši.

Tak se to patřilo . . . a nemyslíte, že Bůh to, o čem viděl, že se patří, také skutečně učinil?

— Máte pravdu, pane faráři. Tím spíše, když Bůh skrze duši mezi člověka a živočichy klade nezměrnou propast. A proč by připoutával k sobě poutem přibuzenským ty, které by chtěl od sebe oddělití opět tak velikou propastí? Přibuzenství tělesné, nepřekle-
nutelný však rozdíl duševní, toť se nerýmuje! . . .

— Vaše poznámka je velmi správná . . .

— Slyšel jsem však, že i někteří katolíci připouštějí, že by tělo lidské mohlo pocházeti z těla živočišného? . . . Že to říkají nevěrci, dá se lehce vysvětliti; je to jejich zájem. Ale věřící! . . .

— Jsou pouze asi dva z učených katolíků, kteří jakýsi souhlas s transformismem přiznávají: německý Wassmann a italský jeho žák Fogarazzo. A ti to činí bezpochyby proto, že se obávají, že by věda jednoho dne svazky přibuzenské mezi tělem naším a tělem živočišným mohla odkrýti.

— Nejsou to starosti zbytečné?

— Máte úplnou pravdu . . . Tato theorie vývojová totiž předpokládá, že bylo nutně zapotřebí četných živočichů, kteří by tvořili přechod od opice, domnělého našeho děda,¹⁾ k člověku. Ona netvrdí, že opičí samice,

¹⁾ Většina transformistů činí dnes z opice ne děda člověka, ale jeho bratrance: oba dva prý pocházejí z předka společného . . . kterého je teprve třeba nalézt!

podobná těm, jaké nyní známe, zplodila člověka, podobného nám: ne. Ona dí, že přechod od opice ke člověku se udál skrze dlouhou a nepřetržitou řadu postupných zdokonalování . . .

— Takže v určité době byly na zemi bytosti, které nebyly ani opicemi, ale také nebyly ještě člověkem? . . .

— Ano: lidoopové, neb abychom mluvili vědecky, pithécantropové.

— Ale pak přece lze tuto otázku rozluštit zcela lehce! Tito živočichové žili na této zemi a proto také na ní zanechali své pozůstatky. Vypodobnil jste mi před nedávnem hojně živočichů starších nežli člověk a proto také mnohem hlouběji pohroužených v útrokách země. A co se jejich pozůstatků našlo! Tu však není třeba sestupovati ani tak hluboko, stačí toliko kopati mnohem výše, takorča na povrchu země, a zajisté naleznou se kosti pithécantropů!

— Běda! To právě se nepodařilo. Kopá se všude, a všude se nalézají zkameněliny tvorů zcela známých, mezi nimi zkameněliny opic a lidí. Ale zkameněliny lidoopů nikdy! Bylo by se domnívati, že onen pověstný pithécantropos se skládal toliko z těla a krve, a že neměl kostry, poněvadž ji nelze nalézt.

— Slyšel jsem však mluviti o kostře, nalezené ve francouzském departementu Corrèze . . .

— V Chapelle-aux-Saints?

— Ano. Bylo to, myslím, roku 1908. Tato kostra udělala veliký rozruch.

— Pravou bouři co se týče lebky!

— Viděl jsem v jednom ilustrovaném časopise znázornění tvora, kterému tyto kosti přináležely: bylo možno věriti, že je to lidoop.

— Byl to však klam. Byla to rozhodně kostra lidská. Volalo se: „Ale vizte přece tuto lebku!“ Zkoumali ji však učenci, a víte, čím lebce z naší doby byla podobna? Bismarckově!

— Četl jsem o tom . . . Jenže prý člověku ze Chapelle-aux-Saints chyběl Bismarckův úsměv . . .

— Bylo to tělo člověka, právě jako jím jsme vy a já: o počátku překlenutí nezměrné propasti, která dělí tělo člověka od těla zvířete, ani řeči! Pokaždé,

když se nějaká kostra objeví, je to kostra buď zvlřecí nebo lidská, ale nikdy ne kostra, která by mezi oběma tvořila střed. A přece by takovýchto středních bytostí bylo na zemi hojně a po celá tisíciletí, kdyby transformismus byl pravý! Rozhodně by i jejich koster v zemi bylo hojně! A ony za živý svět se ne a ne ukázati! Jaká skromnost! . . .

— Pro transformisty však velmi mrzutá! . . .

— Ano. Ale oni si tu vědí lehce rady. Nemohouce řlci: „nalezlo se . . ., nalézáme“, praví: „nalezne se“.

— A je to pravdě podobné?

— Slyšte, co o tom řekl proslulý anthropolog Virchow na mezinárodním kongressu v Moskvě: „V otázce o původu člověka ze zvířete jsme bití na celé čáře. Veškerá pátrání v útrobách země za tímto účelem vyšla na plano. Není pithécantropa, není lidoopa! Střední článek mezi zvířetem a člověkem zůstává snem. A to, prosím, vyřkl roku 1892! Od těch dob bylo pátráno neúnavně dále, a stále marně!

— Působíte, pane faráři, bezbožeckým transformistům radost stále menší a menší: jsou totiž transformisty hlavně proto, aby se obešli bez Boha.

— V té věci můžeme býti úplně klidni: bez Boha se neobejdou nikdy.

Na jedné výstavě, nepamatuji se již, kde to bylo, byly vystavovány dva různé způsoby výroby týchž novin.

První způsob byl jaksi primitivní. Návštěvník viděl, kterak lidé rozemýlali dříví na piliny, tvoří z nich papírnou kaši, pak papír. Druzí obstarávali sazbu novin. Kladli ji s papírem, soudruhy připraveným, do knihtiskařského stroje, otáčeli jím a vytahovali z něho papír potištěný. Toho se chápali opět jiní dělníci, skládali jej, odevzdávali prodavačce, která hotové noviny dávala darem . . . za protidárek šesti haléřů.

Že noviny takto vyrobené ke svému vzniku měly zapotřebí rukou lidských . . .

— Je tak samozřejmo, že je to zbytečno podotýkati.

— Byl však na výstavě ještě druhý způsob výroby týchž novin, a ten vábil mnohem větší počet zvědavců.

U něho se vše dělo samočinně a ve veliké dílně nebylo viděti ani človíčka. Jediný převeliký stroj vykonával veškerou práci. Bylo viděti, kterak se tam dopravují pně stromů, kterak se jich ihned chápou stroje, je rozřezávají, rozsekávají, rozštěpují na kousky. Pak tyto kousky šly na jiné stroje, které je drtily na piliny, směšovaly je s vodou. činily z nich kaši. Tato kaše se pak rozlévala na plechy, postupně zahřáté, které ji vysoušely a činily z ní papír. Papír byl mechanicky ořezáván a pak šel do válu, opatřených novinářskou sazbou, které je samočinně potiskly.

Na tom pak ještě nebylo dosti: noviny, sctvaže vytištěné, byly mechanicky složeny a šly opět do stroje, který jednotlivé výtisky automaticky vyhazoval tomu... kdo do něj hodil rovněž šest haléřů.

— Jaký to transformismus!... A jak zajímavý!... Viděti s levé strany přicházeti celé pně a na pravo je viděti ve formě, řekněme třebaš našich „Národních Listů“, toť věru bylo něco nevšedního!

— Zajisté!... Než dejme tomu, že by jedno z čísel takto vyrobených, místo aby padlo do automatu, při svém východu ze stroje se pyšně vztyčilo a zvolalo: „Nemám zapotřebí, aby mne člověk zhotovoval...!“

— Nebylo by nic směšnějšího nad tento předpoklad!

— „Národní Listy“, řekl byste jim, když máte řeč, abyste mluvily, máte zajisté také uši, abyste slyšely. Slyšte tedy. Člověk se sice neobjevuje v každém okamžiku při vašem zhotovování jako u vašeho bratra zhotovovaného tam vedle po způsobu starém. Ale já žasnu tím více nad rozumem lidským, který vám dal vznik. Peň stromu, kterým jste před chvílí byly, neměli ani vůle ani moci státi se novinami: stal se jimi, poněvadž člověk tak tomu chtěl. A jestliže se člověk neukázal b ě h e m tvého vyrábění, je to proto, že vše zařídil p ř e d e m. On to jest, který chtěl přeměnu, t r a n s f o r m a c i pně stromu v noviny za šest haléřů; on to jest, který tuto přeměnu připravil, on to jest, který vše zařídil, aby se dála úplně sama; a jeho rozum při této výrobě automatické se jeví ještě ve

mnohem větší velikosti, než při výrobě první tam vedle, do níž je viděti člověka zasahovati přes tu chvíli.“

Vidíte již, drahý příteli, kam směřuje toto porovnání. Účelem toho je říci transformistům: kdyby bylo vaše tvrzení pravdivé, pak by byl člověk výrobkem velikého přeměňovacího stroje, do kterého by vstoupila monéra, aby z ní po tisících staletí vyšel Adam.

— Dokázal jste mi však, že tento system je nepřipustný.

— Ano, ale připuštěme jej na okamžik . . . Jestliže voláš, člověče, vycházej z tohoto stroje: „Nemám zapotřebí Stvořitele, poněvadž po dlouhé řadě přeměn pocházím z monéry“, pak ti odpovídám: „Rozumuješ, jako před chvílkou „Národní Listy“, které popíraly, že by ke svému vzniku měly zapotřebí člověka, poněvadž pocházejí ze pně a rovněž po dlouhé řadě přeměn . . .“

— Toto dvojí rozumování je úplně stejné.

— V tom smyslu, že ani jedno ani druhé nestojí za nic. Zde je

Srovnávací tabulka

těchto dvou stejných rozumování.

Rozumování nevěrce.

Jsem výsledkem řady přeměn:

Bez veškeré bezprostřední působnosti se strany Boha monéra se přeměnila v červa, červ se přeměnil ve žraloka, žralok se přeměnil v pithécanthropa, pithécanthropos se přeměnil v člověka.

Tedy:
abych se stal člověkem,
neměl jsem zapotřebí
Boha.

Rozumování novin.

Jsem výsledkem řady přeměn:

Bez veškeré bezprostřední působnosti se strany člověka peň se přeměnil v kaši, kaše se přeměnila v papír, papír se přeměnil v potišťený list, potišťený list se přeměnil v úplně složené noviny.

Tedy:
abychom se staly novinami,
neměly jsme zapotřebí
člověka.

O s m á v y c h á z k a.

Pochází veškeré člověčenstvo z jediného páru lidí?

— Mojžíš, pane faráři, praví o Adamovi a Evě, že je Bůh stvořil, aby „rostli a množili se“ po vší zemi, což znamená, aby byli prarodiči veškerého člověčenstva. Učenci však tvrdí, že běloši a černoši nemohou pocházeti z téhož společného a prvotního páru...

— Ano, ale jsou to opět pouze učenci nevěrečtí. Jak lehce však bychom jim tu mohli říci: „Jakže? Vy upíráte společného otce černocho a mně? Jakže? Ve jménu transformismu tvrdíte, že mohu pocházeti z opice a skrze ni z nějaké monéry: a černocho by již nemohl pocházeti z Adama, jako vy a já? To je přes-příliš! Byť byl sebe větší rozdíl mezi mnou a černochem, přece přiznáte, že se mu podobám mnohem více než gorille, šimpanzi neb klokanu, z nichž děláte mé praotce!“

— Je to námitka velice oprávněná...

— Tím spíše, když mezi lidmi jsou různosti pouze takové, které je dělí na plemena, ale netvoří z nich rozdílných druhů.

— Není „druh“ a „plemeno“ jedno a totéž?

— Docela ne. „Druhem“ nazýváme souhrn jednotlivců, pocházejících plozením z téhož rodu.

V každém druhu se mohou u jednotlivců vyvinouti nějaké méně důležité různosti, které se děděním přenášejí na potomky... Následek toho jest povstání „plemen“, patřících však stále do téhož druhu.

Vy na př. máte psa křepeláře, soused *N.* má chrt a soused *X.* hafana. Porovnáte-li tyto psy vespolek, zpozorujete, že se sice v určitých znacích různí, ale víte, že mohou mezi sebou utvořiti rod, a že tedy jistě pocházejí z téhož prvotního páru: oni ve vašich očích tvoří různá plemena, odrůdy, ale jediný druh — a proto je všechny nazýváte psy.

To pak pozorujete nejenom u psů, ale u všech druhů živočišných, nehledíc k rostlinným. Holub má tři sta odrůd, réva na tisíc. A tu učenci nepochybují, že všichni holubi patří k témuž druhu a mají též společný původ... Tu jim ani u živočichův ani u rostlin různost odrůd nikterak nebrání, aby uznali jednotu jejich druhů. Proč by tedy tomu nemělo býti rovněž tak, když jde o člověka? Bylo by se spíše diviti, kdyby právě tento druh, jako všechny ostatní, svých růzností a rodů neměl.

— Jsou to však různosti příliš veliké!...

— Přikročme jen k těmto různostem... a uveďme je na pravou míru! Se kterou počneme?

— Třebas s b a r v o u. Jedni lidé jsou barvy bílé, druzí žluté, třetí červené, čtvrtí černé. Mohou všichni tito lidé míti jednoho společného otce?...

— Ale ano! Abychom si to snáze vysvětlili, vezměme na místě těchto čtyř lidí čtyři tisíce, sebraných z celého světa, a ty postavme do řady, nejbělejšího na začátek, nejčernějšího na konec, ostatní pak mezi ně, ale tak, aby ti, kteří si jsou nejvíce podobní, byli vedle sebe. Co se tu stane? Budete-li pozorovati tyto čtyři tisíce lidí ve stanoveném pořadí jednoho po druhém, uhlídáte, že se každý podobá svým sousedům na pravo a na levo; budete pak míti škálu pletí, která vás takorůzka nepozorovaně přenese od nejbělejšího bělocha k nejčernějšímu černocho. Bude tomu jako u piana, kde přecházíme od noty nejnížší až k nejvyšší zcela lahodně pomocí pultónů.

— Co z této „výstavy“ pleti vyplyne?

— Dejme tomu, že by z těchto čtyř tisíc lidí měl každý své pořadné číslo. Když je budete prohlížeti jedno po druhém, naleznete mezi sousedy takovou podobnost, že si řeknete zcela jistě: „Číslo 1 pochází rozhodně z téhož předka jako číslo 2; číslo 2 má společného otce s čísly 1 a 3; číslo 10 pochází z téhož páru lidí jako číslo 9 a 11; a konečně číslo 3999 má tytéž předky jako čísla 3998 a 4000.“

— Z toho pak matematicky nemohu vyvoditi žádného jiného závěru, než že číslo 1 a číslo 4000 (všichni běloši a všichni černoši) mají týž společný původ.

— Zcela správně. Uvažte pak dále toto: proč jste tolik znepokojen nad růzností pleti u lidí, a docela nic u živočichů? Nejeví se vám koně a psi ve všech barvách? Řeknete proto, že černá kočka nemůže míti týž původ jako kočka bílá?

— Živočichové mají sice různobarevnou srst, ale pod tou kůží stejnou! . . .

— Myslíte, že pokožka, totiž vrchní část kůže, a škára, totiž spodní vrstva kůže, jsou u bělochů a černochoů různé? Fysiologové vám řeknou, že jsou si podobny.

— Podobny! Ale odkud potom pochází různost barev? . . .

— Pochází od tekutiny, zvané pigment, která obíhá, abych tak řekl, mezi koží a její podšívku, a která, právě jako pot, je mnohem hojnější v krajinách teplejších. Dle toho, je-li více nebo méně hustá, je-li jí větší nebo menší vrstva, je-li více na povrchu nebo hlouběji umístěna, působí různosti ve zbarvení. Představte si člověka hodně pihovitého. Těmito jeho pihami je vinen pigment, který na určitých místech těla je mnohem hustší a následkem toho zbarvenější, než jinde. A černocho není nic jiného, než samá piha, neb veliké mateřské znamení!

Je tedy, milý příteli, různost pleti u lidí následkem pigmentu, a různost v pigmentu: následkem různosti v podnebí.

— Mohlo-li však podnebí působiti na kůži a j různě zbarvovati v minulosti, jsou-li různosti v pleti

následkem různosti v podnebí, proč se něco takového neděje i nyní? Proč po takovémto působení nevidíme ani stopy?

— Oh, i dnes můžeme viděti, kterak různosti v podnebí mění barvu živočichů! V krajinách blíže pólu se živočichové stávají v zimě bílými . . . (druhou byla tato změna připisována sněhu, kterého v těchto chladných končinách místo vody požívají). V Kanadě divoký králík v zimě rovněž bělá; je-li však chován v příbytku, podržuje barvu obvyklou. A co jiných příkladů takovýchto změn vlivem podnebí bylo by lze uvěsti!

— Jen jestli se něco takového děje i u lidí!

— Zajisté! . . . Či nevrací se měšťan po pobytu na venkově neb u moře zpět do města s pleť přisnědlou? Hledte: Židé jsou rozptýleni takoruka po celé zeměkouli, a i u nich vlivem podnebí se vyvinuly závažné změny barvy; znemožňuje jim to, aby pocházeli všichni od Abrahama?

Přestěhujte bělošskou rodinu do horké Afriky, a již za několik málo desetiletí budete viděti, jak velice se přiblížila co do podoby plemeni černému. A tato změna se stane tím rychleji, když oni potomci budou vystaveni nejen africkému slunci, ale rovněž i přidržení k zaměstnání, pokrmu a způsobu života černochoů! Cestovatel Langsdorf našel na Marquesech, souostroví to v Tichém oceánu, Evropany, kteří za málo let dostali tak tmavou barvu jako domorodci. A zase naopak černošský chlapec Bagirmi, kterého cestovatel Rohlf s do Německa přivedl, po dvouletém pobytu tam změnil svou barvu tmavočernou v jasněhnědou.

— Uznávám již, že není zapotřebí utíkat se ještě k nějakému jinému Adamovi černému neb žlutému, abychom si vysvětlili různost lidské pleti. Jsou však různosti ještě jiné . . . na př. ve v l a s e c h.

— Pravda, černoši mají vlasy, které dle zevnějšku jsou dosti nápadně podobny vlně. Vezměte však mikroskop; zkoumejte za pomoci tohoto zvětšujícího přístroje vlas bělochův (není nutno aby to byl vlas bílý) a nitky vlny; mezi ně pak položte vlas černochoův a pozorujte, čemu se více podobá, zda vlasu lidskému

neb vlně: zjistíte, že má totéž složení, jako náš vlas, a že se úplně různí od vlny.

U živočichů téhož druhu nalezneme rovněž tyto rozdíly, a stále vlivem podnebí. U pólů na př. je pes pokryt kožichem hustým, kdežto v krajinách tropických svou srst takorba úplně ztrácí, jako člověk spící, kterému je příliš horko odhazuje svou přikryvku.

— Raději bych slyšel nějaký důkaz na lidech . . .

— Prosím . . . Je zjištěno, že vlas Angličana v Americe se stává tvrdým a na způsob žíní, vlas pak černochův méně kudrnatým . . . Chcete důkazy ještě další?

— Byly by zbytečné.

— Jste tedy i takto přesvědčen, že vedle našeho Adama nebylo ještě jiného s vlnou na hlavě, a že Karel Lysý měl tytéž předky, jako Chlodvík Vlasatý.

— Než kterak vysvětlíte rozdíly v lidském vzrůstu! Měřil Patagonci průměrně 1·8 m, kdežto Laponci 1·55 m a Křováci docela jen 1·3 m.

— Vysvětlím to zcela lehce.

— Snad ne opět podnebí?

— Rovněž i podnebí . . . Je zcela jisto, že v horším pásmu vlivem teplého a vlhkého podnebí síly lidské ochabují. Tam totiž stačí k výživě celé rodiny několik banánových stromů, několik kokosových palm a malé kukuřičné políčko, k jichž ošetření a obdělání není zapotřebí ani týdnů práce v celém roce. Kým tu pak div, že za takovýchto poměrů síly tělesné, a tedy i vzrůst u člověka zakrňují! . . . A v polárních zemích opět tento vzrůst trpí chudobou a drsným podnebími oněch krajin. V Laponsku na př. je pes ošklivý a malý! . . .

Je pak dále statisticky zjištěno, že v amerických Spojených státech zrození potomci evropských vystěhovalců v krátké době nové evropské vystěhovalce v tělesném vzrůstu pozoruhodně převyšují . . .

— Z předešlých vašich slov, pane faráři, soudím že na vzrůst lidský mají vliv ještě jiné příčiny než podnebí . . .

— Ano, je to dále výživa. — Věda prohlašuje, že jak Laponci, tak Křováci se zrůdnilí a stali „kmeny trpasličími“ následkem špatné výživy. A že je tomu

skutečně tak, vidíme opět na Laponcích. Ti, kteří z nich zanechají kočovného života a oddají se vzdělávání půdy a tak nabudou silnější stravy, již v prvním neb druhém pokolení ztrácejí svou obzvláštní hubenost a dosahují obvyklého vzrůstu.

Rovněž pak je jisto, že pohlaváři divochů a členové jejich rodin ostatní příslušníky těchto kmenů neobyčejně převyšují . . . A následkem čeho? . . . Následkem vydatnější potravy, které se jim dostává.

— Toto vysvětlení mi již úplně postačí.

— Díky! Není mi tedy třeba dovolávati se vápenité půdy a následkem toho stravy, která má nemalý vliv na vývoj kostí a celého tělesného ústrojí u lidí v takových to na vápno bohatých krajinách žijících.

Není mi tedy třeba upozorňovati, že i některé mravní nezřízenosti tělesný vzrůst u lidí tlumí. Platí to hlavně o předčasných sňatcích, které jsou v obyčeji obzvláště u Laponců a Křováků.

— Nezmínil jsem se však ještě o věci nejhlavnější . . . A tou je rozdíl v l e b k á c h u bělochů a černochoů!

— Porovnejte jejich lebky . . . Porovnejte však také hlavu chřta s hlavou hafana, a pak rcete, zda různost tvarů jejich není mnohem značnější? A přece z toho nesoudíte na různý původ psů: proč tedy jednati jinak, když jde o lidi?

Učenec Geoffroy Saint-Hilaire — lidé mají různé záliby! — zkoumal lebky vykopané na hřbitovech pařížských a našel u nich všechny možné různosti! . . . Pak by také z toho bylo lze uzavřati, že všichni Pařížané nepocházejí z Adama . . . a že všechny Pařížanky nejsou dcerami Ěvinými! . . .

Je jisto, že i na tvar lebky mohou míti veliký vliv ústředí a návyky.

— Pravda, i u nás v některých krajích zaobalují a utahují malým dítkám hlavu tak, že to má za následek zvláštní tvar lebky.

— V Brasílii je mezi černochoy obvyklý zvláštní způsob zápasů: narážejí do sebe čely . . . a mají také přední část lebky velmi tlustou a tvrdou.

— Kterak to?

— Naši odpůrci by řekli: „Bůh stvořil zvláštní pár lidí, obdařený pevnější lebkou, aby jeho potomci mohli boxovati hlavou.“ My však mnohem naivněji řekneme: „Návyk boxovati hlavou měl za následek ztvrdnutí lebky, jako se ruka stává mozolovitou na místech, kterými se více pracuje.“

— Má snad také duševní práce vliv na tvar lebky ?

— Zajisté! Však neříkáme nadarmo o těch, kteří mnoho přemýšlejí a studují, že si lámou hlavu! Je jisto, že se stoupající vzdělaností stoupá i velikost mozku a lebky. Dle svědectví anatomů podporuje duševní vzdělání vývoj brázd mozkových... Je to vlivem civilisace, že lebky oněch černochoů, kteří žijí ve stálém styku s bělochy, od pokolení ku pokolení nabývají stále více tvaru lebek bělochů.

— Vidím již, že i různosti v lebkách zdaleka nejsou takové, aby pro ně bylo třeba zvláštních prvotních párů lidských...

— Máte úplnou pravdu. Všechny různosti mezi plemeny lidskými jsou málo závažné. Za to však je mezi nimi mnohem více podobností a mnohem význačnějších, které nás nutí uznati, že všichni lidé jsou... lidé! Poukazují tu na př. na trvalou schopnost plození mezi míšenci z jednotlivých plemen, na anatomické ústrojí, které je u všech plemen stejné; obzvláště pak na život rozumový, na život mravní, na schopnost k životu náboženskému... A ten zvláště to jest, který s jedné strany tvoří nezměrnou propast mezi námi a živočichy, s druhé strany však je hlavní známkou jednostejného původu nás všech, ať již jsme barvy jakékoliv.

A pravím tak ke cti člověčenstva: kde koho z lidí ovládá vrozený cit, že všichni, ať již jsme pleť bílé, nebo žluté, nebo černé, jsme vespolek bratři a že tedy všichni pocházíme z téhož praotce. Proto také, když přijdeme do styku s některým zdivočelým kmenem lidským, zvrhlým, cítíme svou povinnost jej pozvednouti, cítíme povinnost podati těmto pokleslým lidem svou bratrskou, pomocnou ruku.

Rozhovor ve farní úřadovně.

Odkud se vzali lidé v Americe?

— Stavím se pro vás, pane faráři; neračte již jiti na procházku?

— Co pak, že přicházíte dříve, než obyčejně? Snad nemáte nějakou zvláštní biblickou otázku na srdci?

— Máte pravdu... Přesvědčil jste mne posledně, že různá plemena lidská přese všechny své různosti pocházejí z jediného a téhož prvotního páru. Přemýšlel jsem však o této věci ještě dále, a tu mi napadla následující pochybnost:

„Je všeobecně známo, že prvním, kdo z nás, ze Starého světa, do Ameriky pronikl, byl Křištof Kolumbus se svými soudruhy. Když však ji objevili, — bylo to roku 1492 — našli ji již ne jako pustý ostrov, ale hojně lidmi obydlenou.

Odkud se vzali v ní tito lidé? Ze starého světa nikoliv... Byli to lidé, mající v Americe svůj první původ a počátek. Proto však bylo také nutno, aby vyšli z jiného páru lidí, než z našeho Adama a Evy.“

— Pak dobře, že přicházíte ke mně... Budeme aspoň moci použítí atlasu. Posadte se. Zde je rovinná mapa naší zeměkoule, a sledujte mne na ní.¹⁾

¹⁾ Laskavý čtenář zajisté neopomene vzíti mapu do ruky a učiniti tak rovněž.

— Proším . . .

— Vy tedy pravíte, že Krištof Kolumbus do Ameriky přišel „první“. Já však tvrdím, že tam před ním přišli již jiní. Na důkaz toho dovolávám se zeměpisu a dějepisu: zeměpis nám řekne, že tato událost je možná, dějepis pak, že se skutečně stala.

Popatřte-li, drahý příteli, na nezměrné prostory vodní, dělící Ameriku na západ od Asie, a na východ od Evropy, soudíte, zdánlivě správně, že bylo velmi těžko překonati tak veliké překážky, a proto že uplynula celá staletí, než lidé ze Starého světa vkročili na Nový. Atlantický oceán a Tichý oceán se vám zdají býti překážkami nepřekročitelnými, a tak poněkud zapomínáte, že toto nepřekročitelné bylo ve skutečnosti překročeno . . . alespoň Krištofem Kolumbem.

Nenechte se klamati pohledem na tyto převeliké oceány. Popatřte nejenom na prostory, které tyto dvě pevniny od sebe dělí, ale také na cesty, které je vespolek spojují. Vizte stezky, vyznačené samou přírodou z Asie až do Ameriky.

Popatřte nejprve na ty, které lze nazvati cestami pozemskými. Jsou takové docela tři.

První jest úplně na severu. Je sice mezi Čínou a Amerikou vzdálenost převeliká; ale postupte výše . . . ještě výše . . . až k severnímu pólu: tam jakoby Asie a Amerika měly chut podati si ruce, a jejich ruce se nazývají mysy: v Asii je to mys Východní, v Americe je to mys prince Walesského; mezi oběma pak je Beringův průliv. Jak veliká je šíře tohoto průlivu? Je tak malá, že za jasného počasí je viděti s pobřeží asijského na pobřeží americké. Tu pak rcete: když lidé toto americké pobřeží viděli, nedostali také chut se tam podívati?

— Zajisté.

— A od chuti ke skutku nebyl než pouhý krok, a ten byl také brzy vykonán.

— Tím spíše, když, jak vidím, je mezi nimi ještě ostrov . . . Pak také onen průliv v zimě zamrzá . . . Není-liž pravda?

— Zajisté . . . a na dlouhé měsíce!

I dnes tam divoši na svých saních konají dvou-
denní cesty, přenocujíce na ostrově; často berou s sebou
i své rodiny: jsou to zábavné výlety do Ameriky.

— To by tedy byla první cesta po zemi. A druhá? . . .

— Druhá je poněkud jižněji. Vizte zde na mapě
ostrovy Aleuty neb Kateřininy ostrovy, rozseté po vodě
jako piliře velikého mostu, zbudovaného mezi dvěma
pevninami, mostu, spojujícího asijskou Kamčatku s amer-
ickou Aljaškou. V „Ottově Naučném Slovníku“ o nich
čtu skutečně tuto poznámku: „Tyto ostrovy tvoří takřka
most mezi pevninou asijskou a americkou.“ A Eskymáci
nyní na svých malých bárkách konají tuto cestu každou
chvíli. Rovněž tak činili i druhy . . . Myslte, že
toliko před Křištofem Kolumbem se tak učiniti ne-
osmělili . . . ze strachu, aby ji neobjevili dříve než on?
Připomíná mi to prostinný a roztomilý výrok školního
dítka, kterého jsem se nedávno tázal, ve kterém díle
světa se narodil Kristus Pán.

„V Asii,“ odpovědělo mi.

— Velmi dobře . . . Kdyby však byl tomu chtěl,
mohl se narodit také v Evropě?

— Prosim, ano.

— A v Africe?

— Prosim, ano.

— A v Americe?

— To, prosím, ne.

— Ne? . . . A proč ne? . . .

— Protože Amerika ještě nebyla objevena . . .

— Mohli bychom snad pokročit dále? . . .

— Je ještě třetí cesta pozemská, smím-li
tak říci . . . Vizte ji mnohem jižněji, pod rovníkem, asi
tak v poloze obratníku kozorožce: Popatřte na všechny
tyto ostrovy, všechna tato souostroví, rozsetá takorča
v přímé čáře mezi Austrálií a Amerikou: Nová Kale-
donie, Přátelské ostrovy, Herveyovy ostrovy, Nízké
ostrovy, ostrov Oparo, Gambierovy ostrovy, Velikonoční
ostrov, ostrov sv. Felixe, ostrov sv. Ambrože . . . Od
koho byly postupně obydleny? Od Asiátů; studium
fysického typu a řeči jejich obyvatelů toto tvrzení úplně
opravňuje. Ano, jsou to Asiáté, kteří postupně, krok
za krokem, neb lép: řečeno, skok za skokem se na

tuto cestu pustili a kráčeli po této čáře, pojíci dvě veliké pevniny. A myslíte, když jim zbývalo učiniti ještě poslední přechod, poslední „skok“, že by se byli i oni zastavili a váhali jej učiniti opět ze strachu... aby neobjevili Ameriku před Krištofem Kolumbem?

— Toť by tedy byly cesty po zemi...
A cesty po vodě?...

— Je vám zajisté známo, že jsou na širém moři proudy, opravdové cesty obchodu, které s sebou strhují vše, co přijde do jejich dosahu a nemůže odolati jejich prudkosti. Během čtyř let, od r. 1872—1876, čtyřicet pět čínských lodí, zvaných džonky, bylo takovýmto proudem uneseno a uvrženo na pobřeží Kalifornie. Na mnohých byli lidé. Myslíte, že se něco takového neudálo již dávno před Kolumbem, a že tak Amerika nedostala lehce znova své „první“, byť i nedobrovolné obyvatele?

Tolik je jisto: Zeměpis nám praví: Bylo to možno.

— A dějepis?

— Ten jde ještě dále a díná: Bylo tomu skutečně tak.

Praví nám to ústní podání národů, které Kolumbus a jiní v Americe objevili. Tito národové se totiž nepokládali v Americe za domorodce, ale byli přesvědčeni, že do ní přišli ze země jiné. Zvláštní věc! Neznali žádné jiné země, kromě své, a přece věděli, že taková jest:

„Víme, děl pohlavár indiánský Montezuma Cortezovi, víme z našich knih, že zde nejsme domorodci, ale že pocházíme velmi zdaleka.“

Studium pak lidských odrůd toto ústní podání úplně potvrzuje: Zcela na severu se američtí Eskymáci úžasně podobají Mongolům asijským. Na jihu pak, v Brasílii, jsou odrůdy americké, o kterých vše nasvědčuje, že mají svůj prapůvod ze žlutého plemene asijského.

— Kdyby tomu bylo skutečně tak, bylo by to viděti i na mravech a obyčejích těchto národů!...

— Zajisté. V Americe na příklad při jejím objevení měřili týmž způsobem čas a měli kromě toho velmi

mnoho obyčejů společných: je to totožnost, které nelze vysvětliti žádnou náhodou, ale toliko společným původem.

— Uznávám již, že tuto otázku, která se mi zdála býti nerozluštitelnou, lze rozluštit zcela dobře. Uznávám, že bylo hojně cest, po kterých se potomci Adamovi mohli dostat do Ameriky a vytvořiti v ní obyvatelstvo, které později objevil Krištof Kolumbus.

— Víte, milý příteli, jak se dělají nerozluštitelné otázky?

Dejme tomu, že by roku 1492 Krištof Kolumbus a jeho námořníci, doprovázeni jsouce svými rodinami, byli vyšli hledat nový svět; — dejme tomu, že by jej byli našli pustý; — dejme tomu, že by se odtamtud byli nikdy nevrátili, že by se tam byli pevně usídlili a že by se byli stali prarodiči četných potomků.

Všechny tyto požadavky nejsou žádnou nemožností. A kdyby se byly skutečně udály, pak bychom byli Ameriky r. 1492 nepoznali.

Dejme tomu, že by to bylo teprve r. 1914, kdy Nový svět byl objeven; přirozeně, našli by se tam obyvatelé . . .

Buďte ujištěni, že by se však rovněž vyskytli nepřátelé víry, kteří by vltězně volali: „V Americe jsou lidé; ale Amerika nebyla objevena od potomků Adamových dříve, než letošního r. 1914; proto Američané nemohou pocházeti od Adama a Evy . . . Tato námitka je nevyvratitelná.“

— To by se však velice mylili! . . .

— Nyní pak posuňte tuto historii o několik století zpět a zvlte ihned, jak se věci udály druhdy . . .

Jedním slovem Krištof Kolumbus není první, který do Ameriky odešel; on je toliko první, který se odtamtud vrátil.

Devátá vycházka. Stáří člověčenstva.

— Kterou pak námitku proti Bibli chcete, milý příteli, přivésti na přetřes dnes?

— Zajímalo by mne, pane faráři velice, kdybychom si pohovořili o stáří člověčenstva na této zemi.

Četl jsem totiž nedávno v novinách, že dle Bible byl člověk stvořen 4000 let před Kristem, nic víc a nic méně. Škoda prý, že neudává ještě měsíc a den, kdy se tak stalo . . .

— Že jste to četl, tomu se nedivím pranic; dnes je v módě psátí a posmívati se věcem, kterým „spisovatelé“ nerozumějí.

— Ale je to přece i zcela vážná geologie, která se v této otázce staví proti Bibli! Ona totiž na základě zkoumání vrstev zemských, nahromaděných nad pozůstatky lidskými, tedy od doby, kdy se člověk na zemi již objevil, rozhodně tvrdí, že tyto vrstvy ke svému utvoření potřebovaly mnohem a mnohem delší doby, než 4000 let . . .

Jsou to dějiny, které v této otázce geologii přicházejí na pomoc . . . I dějiny vyzkoumaly, že rodokmeny starých národů (Indů, Egypťanů, Chaldeů, Číňanů) sahají až do dob pravěkých a dle těch že rovněž

4000 let biblických pro stáří lidské před Kristem ani zdaleka nestačí.

— Jak vidím, hlásaly noviny, které jste četl, do světa, že mezi Bibli a vědou i tu je rozpor: že Bible v této otázce nemá pravdu, a církev, držíc se jí, že se klame rovněž.

Ale upokojte se! . . . Nebylo nikdy rozporu mezi dvěma osobami, z nichž jedna tvrdí něco, zatím co druhá netvrdí . . . nic.

— Není to však věda, která ohledně stáří čílovenstva nic netvrdí . . . A že by to byla Bible? . . .

— Ano. Vás sice tato moje odpověď zaráží, ale je tomu skutečně tak. Nikde v Bibli nenajdete, že by byl býval Adam stvořen tolik a tolik let před Ježíšem Kristem.

— Je sice pravda, že to Bible netvrdí výslovně, ale dá se to z ní vyčísti: ona nám podává různé číslice, které je toliko třeba sečísti a tak vypočítati dobu, jež uplynula od Adama až k letopočtu křesťanskému.

— Docela ne, drahý příteli. Kdyby nám Bible pravila: „Od Adama až do potopy uplynulo tolik a tolik let“; — „od potopy až k Mojžíšovi uplynulo tolik a tolik dalších let“; — „od Mojžíše až k Ježíši Kristu opět tolik a tolik let“, těžce by se mi upíralo, že v Bibli žádného letopočtu není, neb tu by podávala v š e c h n y položky k přesnému součtu potřebné. Něco takového však v Bibli nikdy nenajdete . . .

— Ale odkud potom se vzalo oněch 4000 let, o kterých Bible prý mluví?

— Od komentátorů, totiž vykladatelů Bible, kteří k ní připojovali své poznámky.

— A kterak ti na to přišli?

— V Bibli jsou číslice . . . Ty nám praví, že ten a ten patriarcha zemřel v tom a tom věku; jinde pak, že ten a ten král vládl po tolik a tolik let. Zmínění pak již vykladatelé Bible všechny tyto číslice, které takto našli, sečetli, doplnili jakž takž mezery, které mezi nimi mohli zjistiti, a tak přišli — aspoň určitý počet z nich — k číslu 4000.

— A co myslíte vy, pane faráři, o této číslici? Je přesná?

— Uhlídáme. Aby skutečně přesnou byla, k tomu by bylo zapotřebí, aby číslice v Bibli, které tito vykladatelé sečítali, byly úplné a nepřekroucené; bez těchto dvou podmínek nebude nikdy jejich součet pravý.

Těchto dvou podmínek však rozumně a vědecky nelze tu hájiti nikdy . . .

— Kam se však potom poděje autorita Bible?

— Upokojte se, nebude s ní tak zle! . . . Přesvědčte se o tom, jen když dáte pozor na má další slova.

První podmínkou, aby součet komentátorů byl přesný, by bylo, jak jsem pravil, aby číslice v Bibli byly úplné: bylo by třeba, aby Bible udávala všechna pokolení od Adama až do Ježíše Krista a zároveň i dobu, po kterou každý jednotlivý člen těchto pokolení žil. Připouštíte to?

— Rozhodně.

— Nuže, drahý příteli, tato první a nezbytně nutná podmínka v Bibli splněna není. Pořádá se nějaká loterie; je po tahu a za krátkou dobu slyšíte ve velkoměstech po ulicích nabízetí na prodej úřední a úplný seznam vyhrávajících čísel. Nemyslete si však nikterak, že by něco podobného bylo také v Bibli; ne. Bible nám nikdy nepodává „úřední a úplný seznam“ všech patriarchů, na př. od Adama k Noemovi a od Noema k Abrahamovi . . . Ona, místo aby přesně kráčela od otce, často přeskočila od děda k vnukovi, ba docela od praděda k pravnukevi.

— Na jakém základě to tvrdíte?

— Třebas na základě rodokmenů nynějších Arabů. „Mýlil by se velice, píše slavný cestovatel Dr. Musil,¹⁾ kdo by se domníval, že jsou arabské rodokmeny úplné. Čím starší jsou doby, tím větší jsou v rodokmenu mezery. Často po dobu jednoho tisíce let najdete pouze 12—20 předkův, ačkoliv by jich mělo býti nejméně 50, poněvadž nelze při válečném životě obyvatel pouště počítati na jedno pokolení více než 20 let.

¹⁾ Dr. Musil: Od stvoření do potopy. Vzděl. knih. katol. svazek 36. Str. 118.

A ačkoliv jsou mezery často 100—200 let, přece se říká: A zplodil B, B jest synem A, čímž se nevyjadřuje bezprostřední původ B od A, nýbrž se dává na jevo, že B pochází, třebaš prostředech, z krve, z rodu A.

A odkud tyto mezery? Odtud, že z ústního podání zmizela jména všech náčelníků, kteří se nijak neproslavili. „Nač máme na své hlavy nakládati jména mužů, kteří vládli jen proto, že se vládci narodili?“ pravil dru Musilovi starý Arab, když mu vytýkal, že v rodkmenech náčelníky vynechává.

— Lze takovéto mezery v Bibli skutečně dokázat?

— Co příkladů by tu bylo lze uvést! Slyšte aspoň některé. V Pentateuchu Laban, vnuk Nachora, svého děda, se nazývá jeho synem; Batuel, jeho otec, jest opomenut. Jochabeda, matka Mojžíšova, se v něm nazývá dcerou Leviho, ač Levi zcela jistě dávno zemřel, než se narodila. Ve III. knize Královské se Ješu nazývá synem Namsiho, ač byl jeho vnukem. A Spasitel náš, jak je dobře známo, jest v Písmě sv. často nazýván synem Davidovým.

— Vynechávali Israelští tyto předky také proto, že se nijak neproslavili?

— Ti, které vynechali, se aspoň méně proslavili.

— Nevynechali je snad i z toho důvodu, aby si ostatní snáze zapamatovali?

— Ano. Bible na př. uvádí deset patriarchů do potopy světa, deset po ní až do Abrahama. Proč to? Ne, že by jich nebylo více, ale proto, aby si suchopárná jména mohli vypočítati na prstech u rukou.

— Neměli snad také v obyčeji, různá časová období omezovati na stejný počet vlastních jmen?

— Soudíte zcela správně. Vezměte do rukou evangelium sv. Matouše a jeho „Knihu rodu Ježíše Krista“. Uvidíte, že je rozdělena na tři skupiny, každou o čtrnácti členech. Není to nápadné? A přece víme, že ve druhé skupině jsou vynecháni aspoň tři členové: Ochoziáš, Joas a Amasiáš!

— Mohou tato vynechání míti veliký vliv na celkový součet?

— Vliv převeliký! Stačí jenom několik málo mezer v rodokmenu . . . a přece již znamenají celá staletí. Natož, když je jich hojně!

— Zkrátka, pokud jsem vývody vaše pochopil, je chronologická otázka v Bibli nerozluštitelná z podobného důvodu, ze kterého by byla nerozluštitelná otázka následující: „Když Marie Terezie panovala 40 let a Ferdinand Dobrotivý 13 let, kolik let již uplynulo, co rod habsbursko-lotrinský panuje v Čechách?“

— Zcela dobře!

— Tvrdil jste však, pokud se pamatuji, že číslice v Bibli jsou nejenom neúplné, ale i n e p ř e s n é. Mýlili se svatí spisovatelé i v datech?

— Ne, to nikterak neříkám. Ale víte právě tak dobře jako já, že Gutenberg, vynálezce tisku, nežil za dob Mojžišových. Až do něho, a dlouhé doby ještě po něm, jednotlivé exempláře knih — výtisky nemohu říci, když tisku nebylo, — nezhotovovaly se jinak než opisováním . . . Jestliže pak spisovatelé Knih svatých byli inspirováni, t. j. psali za vnuknutí Ducha sv., nebylo tomu tak u jejich opisovatelův; oni tyto číslice mohli špatně čísti, — neb, jestliže je četli dobře, mohli je opět špatně napsati a tak uvést v klam opisovatele nového, který se o něco později jal opisovati Písmo sv. dle jejich opisu; — bylo to tím snadněji možno, poněvadž hebrejské číslice jsou stejné s abecedou a v té jednotlivá písmena jsou si velice podobná.

— Lze také zjistiti nepopravitelné chyby tohoto druhu?

— Zajisté. Z mnohých příkladů, které by tu bylo lze uvést, slyšte aspoň tento: Je vám známo, že Saul, když byl zvolen za krále nad svým národem, byl již dospělý a tak veliký, že převyšoval o celou hlavu všechny své současníky.

Je to spisovatel první knihy Královské, který nám sděluje tyto podrobnosti. A přece v téže knize čteme, že Saul počal panovati ve věku . . . jednoho roku (13, 1)! . . . Kdo by tu neviděl, že svatý spisovatel něco takového nikdy nenapsal a že tato číslice jest pouze následkem roztržitosti spisovatelovy . . . A kdo

při práci nebyl nikdy roztržit, nechť první vrhne na něj kámen!

Tvrdím tedy: z těchto dvou důvodů (následkem číslic n e ú p l n ý c h — číslic často n e p ř e s n ý c h) — není žádné p ř e s n é chronologie biblické.

— A což církev? . . . neučinila aspoň ona rozhodnutí o stáří člověčenstva na této zemi?

— Ani ta ne! Vykladatelé Bible měli stále úplnou volnost sečítati, jak jim jen bylo libo, a ujišťuji vás, že jí také použili plnou měrou! Již v osmnáctém století učený Vignoles napočítal přes 200 různých výpočtů, připisujících člověku až do Krista Pána trvání od 3500—7000 let. Církev pak sama měla počet 4000 let za tak málo jistý, že ve svém martyrologiu připsala člověku věk 5199 let . . . ač i tomuto číslu nepřikládala žádné větší závažnosti, než všem ostatním.

Jedním slovem: jak Bible, tak církev nám o stáří člověčenstva na této zemi určitého nepraví zhora nic.

* . *

— A věda, co praví ta?

— Věda? . . . Ta nám v této věci nepraví takořka o nic více, než Bible. Pravda, ona sice pro člověka vyžaduje stáří většího než 4000 let, ale nám také nic nebrání, abychom jí je přiznali. Nebrání nám v tom ani geologie, ani historie.

— Jakže! Geologie?

— Geologie si klade tuto otázku: „V určitých vrstvách zemských nalézáme stopy, vydávající zcela neklamné svědectví, že tehdy a tehdy člověk již žil. Nad těmito pak vrstvami nahromadily se nové vrstvy zemské. Dle stáří jejich by se tedy dalo odhadnouti i stáří člověka . . . Proto, jak dlouhé doby potřebovaly tyto vrstvy ke svému usazení?“ — Ale na tuto otázku určité odpovědi dáti nedovede. Zdá se však, že čím více se tato věda zdokonaluje, klade v této věci tím menší požadavky. Byli geologové, kteří pro tuto dobu požadovali až 240.000 let! . . . Ale tak jednala pouze věda v č e r e j š í a p ř e d v č e r e j š í. D n e š n í je již mnohem skromnější . . . Učenci, jako na př. Lapparent, Na-

daillac, uznávaný za největšího archeologa evropského, a mnozí jiní nevyžadují pro člověka delšího stáří než 8 až 10 tisíc let. A to mu můžeme přiznati i my, aniž bychom tím dost málo zadali Bibli.

— Budiž. Ale dějiny? . . .

— Pohovořme si i o těch. Jsou čtyři národové východní, kteří si připisují stáří vprayedě úžasné . . Jsou to Chaldejci, Egypťané, Indové a Číňané. Jala se však věda studovati jejich stáří a shledala, že to jest stáří v y b á j e n é, a seškrtila jeho výpočty nemilosrdně. Bylo tomu asi tak, jako u člověka, který žádá padesát tisíc korun náhrady za to, že mu spadl květináč na hlavu, a kterému soud přirékne odškodnění dvaceti korun.

— Jsem věru zvědav . . . Nevysvětlil byste mi la-skavě tuto myšlenku poněkud blíže?

— Milerád. Vizme především C h a l d e j c e. Připisují si stáří 500.000 let, nic více! . . . Věda však zjišťuje, že u tohoto národu není památek starších než 3700 let před letopočtem křesťanským. což je již hezké číslo. Připojte k tomu, je-li libo, 6300 let — a to jest až příliš mnoho! — jakožto dobu, ve které by se civilizace chaldejská vyvinula a stala schopnou ke zhotovení této první památky: vyplyne z toho nejvýše 10.000 let.

Rovněž i E g y p ť a n é o sobě vypravují, že trvají četná staletí na této zemi. Věda však, prozkoumajši jejich dějiny, prohlašuje, že pro ně postačí 6000 let úplně. Nesmíme tu věřiti každé „vědě“ ihned. Dendera, ves v Egyptě, má na blízku zříceniny starého chrámu bohyně Hathory, nejlépe zachovanou to památku stavitelství egyptského. Ze dvou zvěrokruhů (zodiaků), na počátku devatenáctého století za výpravy Napoleony na stropě v předsíni a ve chrámě objevených, na kterých je slunovrat při znamení raka, soudilo se na veliké stáří tohoto chrámu. Materialista Volney ho použil za kladivo proti Bibli a církvi. „Tyto zvěrokruhy,“ pravil, „vyžadují 20.000 let mezi objevením se člověka na zemi a letopočtem křesťanským; je to . . . pohřeb Bible!“ . . . Dnes jsou „pohřbeny“ tyto zvěrokruhy. Dle našeho Ottova Slovníku Naučného pochází jeden

z nich z roku 46 před Kristem, druhý pak z r. 32 až 37 po Kr.

— Přejděme tedy k I n d ů m.

— Ti jsou nejosobivější; chtěli by trvati na světě již několik millionů let . . . ale právě takovým právem, jakým bych se mohl já od vás dožadovati několika millionů korun!

Ve skutečnosti u nich nenalézáme žádné stopy dějepisné starší 2000 let před letopočtem křesťanským: ztrojnásobněte toto číslo, je-li libo, abyste jim popřál času k naučení se zhotoviti jejich první historickou památku: nenapočítáte více než 6000 let.

Dovolte, abych Vám, pokud se Indů týče, vypravoval omyl Voltairův. On nám ukáže, jaké obezřelosti je třeba při studiu starých památek a při vyvozování „vědeckých závěrů“ z něho.

Tento patriarcha nevěrců byl nadšen posvátnou knihou indickou Ě z u r v é d. Pravidl o ní, že byla napsána asi 400 let před Kristem a že jest přece plna výrazův a myšlenek evangelických. Závěr Voltairův byl tento: Je zřejmo, že Kristus svých nauk nevynalezl, ale že si je krátce vypůjčil od Indů . . .

— A co bylo na tom ve skutečnosti?

— Tolik: ona pověstná kniha byla napsána ne 400 let před Kristem, ale šestnáct století po něm. Napsal ji totiž jesuita (oh! ti jesuité!) Robert de Nobili roku 1621. Tento řeholník byl missionářem v Indii a přeložil do indické řeči nauku evangelia, aby tak lehčeji mohl pracovati na obrácení národů, kterým kázal: Ě z u r v é d znamená ve východní řeči: P a m a t u j s i t o d o b ř e! . . .

A Č i ň a n é?

Ano, ještě o těch nám zbývá promluvit několik slov. Ti si připisují 270.000 let stáří; důvody, proč? udati zapomněli. Vím sice, že se tu dovolávají authority Konfucia, zakladatele svého náboženství, zemřelého kolem r. 500 před Kristem. Zbývá však dokázati, kterak Konfucius beze všech dějepisných důkazů mohl původ Čiňanů klásti 269.500 let do minulosti? . . . Ve skutečnosti si věda bere na starost, s 8000 let vyložití veškeré dějiny tohoto národu.

Nyní pak končím. Člověčenstvo až do narození Ježíše Krista je starší 4000 let. Ale oč je starší? Následkem toho, že biblického letopočtu žádného není, může tu dáti odpověď toliko věda. A co ona? Nyní pro celé toto stáří nevyžaduje více než 10.000 let: a ta my jí ochotně přiznáváme. Kdyby snad, později, žádala více, nebude nám brániti nic, abychom jí to přiznali rovněž. Nikdy však v této věci, jako v ostatních, nebude věda moci usvědčiti Bibli z nepravdy: je totiž velice těžko usvědčiti z nepravdy někoho, kdo nic netvrdil a netvrdí.

Desátá vycházka. Dlouhý věk patriarchů.

— Myslím, drahý příteli, že jsme s velkým „rozporem mezi věrou a vědou“ ohledně stvoření u konce. Vidíte, nač se sesechl . . .

— Ano: na nic. Mojžíš mluvil k lidu řečí lidovou, mluvil k němu dle toho, jak věci vypadaly; vypravoval, co viděl, buď že mu to bylo přímo zjeveno, nebo že měl veliké vidění, které trvalo celý týden: co pak viděl, bylo několik pohledů, vybraných z velikého počtu výjevů prvotní kosmogonie.

— Velmi dobře. Nyní pak, je-li libo, pokročme dále.

— Nechci vás, pane faráři, zastavovati u každé zprávy z biblických dějin a předkládati vám proti ní nějakou námitku. Nikoliv. Z rozhovorů s vámi jsem se již naučil luštiti některé z těchto otázek sám. Nicméně jsou některé, které je mi rozluštití velice těžko a které bych rád předložil vám.

— Učiňte tak, milý příteli . . . a to, pokud možno, v pořadí chronologickém.

— Od stvoření do potopy mám otázku pouze jednu: je to úžasně dlouhý věk, který Mojžíš přikládá prvním lidem.

— Ano. Vzpomínáte si na svou školní biblickou dějepravu, v níž stojí: „Adam žil 930 let . . . . Noe 950 let . . .“

— A Methusalem žil 969 let. Má dějeprava dokládala: „Je to nejvyšší věk, jakého člověk kdy dosáhl!“ Milerád věřím! . . . Neb spíše je mi těžko to uvěřiti a raději bych tuto větu z biblické dějepravy změnil v následující: „Je to příliš veliký věk, jakého člověk nikdy nedosáhl!“

— Zajisté, drahý příteli, 969 let, toť jest „krásný věk“, jak říkají prostí venkované. Na první pohled vidíme, pokud ovšem tento dlouhý věk byl výsledkem sil pouze přirozených, že naši první předkové vynalezli umění dlouho žítí . . . a my jsme je ztratili.

Je to otázka velice zajímavá a proto ji zkoncujeme poněkud podrobněji.

— Děním ji v otázky dvě:

1. Je zcela jisto, že Bible příkládá lidem tak dlouhý věk, že až dosahují nebo docela i přesahují dobu devíti století?

2. Je li tomu skutečně tak, není v tom opravdový rozpor mezi Biblií, která to tvrdí, a vědou, která to popírá?

— Přidržíme se, milý příteli, pořadu, který udáváte.

S počátku tedy: je zcela jisto, že Bible skutečně připisuje takový dlouhý věk prvním lidem?

— Rozhodně, pane faráři. Vím zcela určitě, že Bible praví, že Adam žil 930 let, Seth 912, Henoch 905 let a pod. dál; Methusalem pak docela 969 let. Vy jste mne však sám naučil činiti rozdíl mezi zdáním a skutečností. Proto se táži: není toto tvrzení Mojžíšovo pouze zdánlivé? Či snad je zcela opravdové?

— Je-li vám libo, můžete, drahý příteli, v číslech, o které jde, abych užil vašich slov, viděti mnohem spíše počet zdánlivý než opravdový: chci tím říci, že můžete mít za to, že Adam nežil 930 našich let, ani Methusalem 969.

— Je to však dovoleno?

— Činili tak i dobří katolíci a církve jich nepokárala . . .

— Na jakých důvodech spočívá možnost tohoto volného výkladu?

— Je jich několik. Předně jde o číslice a opisovatelé Bible, jak jsme si již řekli, číslice zcela lehce spletli jinde a mohli je tedy také zcela lehce splést i ve věku patriarchů. Pak jde o léta . . . a o těch někteří praví: „Za prvních dob byla léta bezpochyby mnohem kratší než dnes. Jakou dobu nazývali první lidé rokem? Nevíme to? Ba jeden spisovatel docela tvrdí, že jednotlivé roky v oné době měly pouze 36 dní.

Oh! to by naši otázku rozluštilo hned, nebo pak by tehdejších 900 let nebylo více, než 90 našich.

— Ne, jsou tu opět jiné potíže. Vezměme na př. Seta, syna, kterého Bůh dal Adamovi po zavraždění Abela. Bible o něm praví, když mu bylo 912 let

— To přece, při letech o pouhých 36 dnech, nečiní ani 90 let . . .

— Ano . . . ale dejte pozor: Když Seth zplodil Enosa, bylo mu, jak Bible praví, 115 let. Než 115 let, počítaje 36 dní do roka, nečiní ani 11 let! . . . A Kajnanovi, který zplodil Malalaele v 70 letech, by tehdy ve skutečnosti bylo pouhých 7 let!

— Je pravda, tyto roky o 36 dnech nejsou žádným rozluštěním naší otázky . . . Nebylo podáno ještě nějaké jiné?

— Ano. Nejde tu o jednotlivce, bylo řečeno, ale periody, dynastie . . . Methusalem by dle toho nebyl pouze osoba jedna, ale více potomků; tedy „Methusalem a jeho synové“.

— Co o tom soudíte?

— Myslím, že to lze velmi těžce připustiti . . . a že by se tím naše otázka nerozluštila, nýbrž pouze odstranila, a na místo ní postavila by se otázka nová.

— Tak to dělají pokrývači střech: jednu břidlici shodí . . . a druhou zasadí . . .

— Zkrátka, pane faráři, tuším již, jakého jste v této věci smýšlení: podle vás to, že první lidé žili devět století, není žádnou zdánlivostí, ale skutečnou pravdou.

— Ano. Vím sice, že opisovatelé některé číslice v Bibli přeměnili: ale tu by jim bylo přeměnění v š e c k y

a v převeliké míře! To však se mi zdá pravdě nepodobným . . . Rovněž tak tomu jest i s roky o 36 dnech. Byl to měsíc, dle kterého se určovaly „měsíce“. A rok se skládal ze dvanácti takových měsíců; trval tedy kolem 354 dní.

— Dle tohoto počtu by 930 let tehdejších činilo 902 nynějších : otázka naše zůstává nerozluštěna dále.

— Ostatně, drahý příteli, u všech starých národů byl připisován mimořádně dlouhý život prvním lidem : a toto všeobecné ústní podání nemůže se zakládati než na skutečnosti.

A pak, jak vidíte, raději přizpůsobuji své mínění Bibli, než Bibli svému mínění. Věřím tedy na slova Mojžíšova v tento velice dlouhý život prvotních patriarchů.

— Zbývá tedy ještě vysvětliti druhou otázku : Není v této věci žádného rozporu mezi Mojžíšem, jenž praví a n o, a vědou, jež d í n i k o l i v ?

— Ne tak rychle! . . . Opakuji ještě jednou, neříkejte stále „věda“, nýbrž „někteří učenci“. Pokud se vědy týče, ona

a) nemá žádného práva říci ne ;

b) má však zavažné důvody vyříknouti své a n o.

— Kterak to, pane faráři ? Věda nemá práva popírat, že by člověk mohl žiti 900 let ?

— Rozumějme si . . . Učenci vědí, právě jako vy a já, že nyní a již po dlouhé doby lidé zpravidla nemohou žiti přes sto let. Ale kterak to vědí ? Zcela prostě, jako vy a já, ze zkušenosti nebo, ještě lépe, z úmrtních záznamů. Představte si, ač se to ve skutečnosti nestane, člověka, který by nic nevěděl o těchto úmrtních záznamech : předvedte před něho člověka dobrého zdraví a tažte se ho : „Může tento muž býti živ tři sta let?“ Co vám bude nucen odpověděti, než „já nevím“ ?

Představte si vedle sebe dva ptáky. Učenec je studuje, zná činnost všech jejich ústrojí . . . „Jak dlouho budou moci žiti?“ tažte se ho. Nebude s to, aby vám vaši otázku zodpověděl na základě pouhého pohledu na ně. Co bude moci předpokládati, jest pouze tolik, že budou moci žiti přibližně dlouho jeden jako druhý. Než tito dva ptáci jsou stehlík a papoušek : první bude žiti pět nebo šest let, kdežto druhý skoro sto let !

— Ovšem, vy to víte . . .

— Víím to, jako celý svět, ze zkušenosti, z faktů, a ne ze studia těch ptáků.

Rovněž tak je tomu i s člověkem. Zkušenost mi praví, že nyní lidé nežijí a nemohou žít 900 let. Ale věda mi neukazuje nic, o člověku myslím, co by mu bránilo žít tuto dobu: ona mne odkazuje na úmrtní záznamy . . . Než hle, právě úmrtní záznamy, napsané Mojžíšem, to jsou, které potvrzují, že první lidé žili velmi dlouho. A jakým právem by se mohla stavět věda fyzická proti tomuto tvrzení vědy historické?

— Ona nemá práva říci ne, tolik jste rozhodně dokázal. Doložil jste však dále, že má závažné důvody, aby řekla ano . . .

— Zde jsou. I dnes se stane — víím ovšem, že velmi zřídka — že se lidé dožijí velikého stáří. V Anglii, za času Karla I., dosáhl Tomáš Perr až 152 let věku svého. Bylo vypravováno o tomto neobyčejném zjevu královi a ten chtěl milého Perra vidět. Byl tedy přiveden ke dvoru, bylo mu dáno hojně jídla a on zemřel následkem . . . přeplnění žaludku. Učený Harvey ho pak pytlal: všecka ústrojí byla zdravá, žádná chrupavka nebyla zkornatělá a Tomáš Perr mohl žít ještě léta . . .

— Zemřítí pouhou náhodou ve 152 letech není nic jen tak obyčejného! . . .

— Další případ. Roku 1838 zemřela ve Francii v Haute-Garonne Marie Prionová ve stáří 158 let.

— Toť jest trojnásobná délka obyčejného života lidského . . .

— Jestliže pak dnes, drahý příteli, není nemožno jej ztrojnásobnit, kdo může upírat, že před tisíci léty nebylo možno jej zdesateronásobnit? . . . Tím spíše, když pro to byly důvody!

— Které?

— Životní síla u mladého tehdy ještě pokolení lidského byla kromobyčejně velká. Nasvědčují tomu staří národové sami: oni totiž věřili, že v prvních dobách jejich předchůdci byli obry, které si rádi představovali, ani si hrají se lvy, jako si my dnes hrajeme se psy. Tak tomu na př. bylo u Assyřanů.

— A odkud pocházela tato síla?

— Měla dvě příčiny: jednu nadpřirozenou a druhou přirozenou.

— Jednu nadpřirozenou? . . . Kterou?

— Nezapomínejte (jest to křesťan, který k vám mluví!), že Bůh, stvořiv člověka, chtěl ho ve svých milosrdných záměrech uchrániti před smrtí: za tím účelem právě obdařil Adama silami kromobyčejnými. Ovšem, pád připravil Adama a jeho potomky o výsadu nesmrtelnosti; i o kromobyčejné síly tedy, o nichž mluvím, mělo člověčenstvo přijíti. Ale to se stalo zponenáhla a zneužíváním těchto sil se strany lidí samých.

Přicházíme k přirozeným příčinám ukrácení života u člověčenstva. U prvních lidí nebylo nynějších nemocí, nynějších vad dědičných, které působí, že se člověk rodí na tento svět již jako bytost znavená a zpola vysílená.

Je u člověka, jak víte, dvojnásobek druhů hříchu . . .

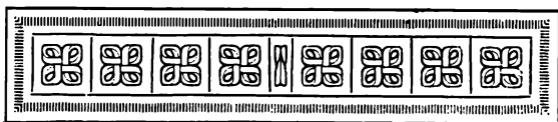
— Hřích osobní a hřích dědičný.

— Ano. Hřích osobní, toť hřích jednotlivců, hřích dědičný, toť hřích celého člověčenstva. Jsou však také pro tělo lidské dva druhy ukřácení života: ukřácení života u člověka a ukřácení života u člověčenstva. Každý hřích osobní má svůj škodlivý vliv nejenom na tělo člověka, který jej páše, ale i na tělo a zdraví jeho potomků . . . Co tu hříchů dědičných!

— Čím déle tedy člověčenstvo žije, čím tyto hříchy jeho jsou četnější, tím více se také množí vady v tělesném jeho ústrojí, tím více se život lidský ukracuje.

— Ano. K tomu pak připojte požitkářství, které nyní také všeoobecně, obzvláště nynější moderní svět ovládá, které má za účel učiniti život lidem co nejvíce příjemným . . . ale také co nejvíce krátkým! . . . Vzpomeňte si na všechna ona pokolení, jež se provinila zároveň proti ctnosti svých duší a při tom rovněž i proti síle svých těl. Vzpomeňte na všechny ony předky naše, kteří v nás zanechali stopy, ne sice makavé, ale nesčetné, všech svých chabostí . . . a nebudete se diviti než pouze jedné věci: že totiž věk lidí nynějších u porovnání k věku lidí prvních je kratší pouze o desátý díl! . . .

Jedenáctá vycházka.

Potopa.

— Je-li libo, pane faráři, přejdeme dnes ku potopě.

— Souhlasím úplně.

— Gene se nám o ni vypravuje, že pokolení lidské se zkazilo a Bůh že je zahubil potopou, která zaplavila zemi. Zachráněna byla jediná rodina Noemova (osm osob), kterou Bůh pověřil úkolem znova zalidnit svět. Záchrana byla vykonána pomocí archy, do které se Noe se svou rodinou utekl. Do této archy Noe vzal i všechny Bohem stanovené živočichy, kteří opět měli obnoviti zvířenu pozemskou, kterou se vody potopní hotovily vyhubiti . . . Podal jsem, důstojný pane, správně obsah této biblické zprávy ?

— Úplně správně. Máte tu snad nějakou pochybnost na srdci ?

— Velmi mnoho pochybnosti! . . . ne-li já, aspoň odpůrci Bible, kterým chci dělati tlumočníka. Shrnu jejich námítky ve dvě hlavní, a ty jsou :

Nemožnost pro Noema, shromáždit všechny živočichy do archy.

Nemožnost pro vody, pokrytí celou zemi.

— Vyložte mi podrobněji tyto dvě „nemožnosti“.

— Předně, Noemovi bylo nemožno shromáždit do archy všechny živočichy, určené, aby zalidnili zemi. Tato nemožnost panovala před potopou, během potopy, po potopě.

— Nezbyvá než to také dokázatí . . .

— Pokusím se tak učiniti ihned. Bylo to nemožno před potopou. Kterak jen mohl Noe shromáždit po páru ze všech živočišných druhův, aby je uvedl do archy? Ohledně těch živočichů, kteří žili kolem něho, když mu Bůh dal vládu i nad dravci, budiž! To bylo snadné. Byly však také druhy, kterých Noe vůbec neznal, které žily daleko a daleko od Malé Asie, ba vůbec úplně mimo Starý svět. Kterak se mohl Noe dostat přes moře (a na čem?), aby tam hledal živočichy čistě americké, v Asii, Africe a v Evropě úplně neznámé?

Než dejme tomu, že jsou shromážděni již kolem archy; jak je opět do ní uvést? Je přece na tisíce a tisíce druhů živočišných! Kterak je všechny v arše umístiti? Bible nám podává její rozměry: jsou sice obrovské . . . ale ještě úplně nedostatečné.

Když pak i připustíme, že tito živočichové skutečně v arše jsou, počínají znova potíže další, a mnohem větší.

— Přicházíte tedy k potížím během potopy?

— Kterak všecka tato zvířata, která sešla se ze všech končin světa, mohla se přizpůsobiti témuž podnebí a téže potravě? A kam tuto potravu dáti? Považte, že k výživě jednoho zvířete po jeden rok — dobu to pobytu v arše — je třeba zásob nejméně desetkrát objemnějších, než zvíře samo! Kde mohl Noe tyto obrovské zásoby umístiti?

A po potopě?

— Potíže stále jenom počínají? . . .

— Ne, ale nejsou ještě u konce! . . . Pro živočichy, kteří před tím bydleli v Asii, byl návrat domů zcela lehký: Noe je pouští na svobodu a oni se rozcházejí . . . Ale ostatní? Kterak se navrátili do krajin, odkud přišli a v nichž se po potopě znova usídlili? Rozešli se v karavanách? Jestliže došli svého původního bydliště zponenáhla, kterak to, že nezanechali žádných stop svého přechodu a proč se nenalézají pozůstatky jejich koster v Asii, Evropě, Africe, jako se tam nalézají

kosti zvířat našich? A kterak se ti živočichové, kteří se do Ameriky vrátili, dostali zpět přes moře? Bezpochyby, řeknete mi, tak, jak přišli . . .

— Neříkám to.

— Ne sice, ale já to předpokládám. Tolik však je jisto, že pro Noema bylo v pravdě nemožno, všechny druhy zvířat do archy shromáždit, byť to bylo i pouze po jednom páru z každého druhu.

A tu ještě jsem nemluvil o rybách . . .

— Těch v arše nebylo . . .

— Pravda, ale to právě mě plní starostmi . . o ně! Ryby, jak víte, se dělí ve dva hlavní druhy, dle toho, zda žijí ve vodách sladkých nebo slaných. Všeobecná potopa však z těchto dvojích vod by byla rozhodně učinila směs a to by bylo mělo za následek zničení nejenom ryb sladkovodních, ale i ryb mořských, poněvadž by pro ně voda při potopě nebyla dosti . . . mořskou.

Co na toto vše odpovíte?

— Ohlásil jste ještě druhou nemožnost, vyložte předem i tu.

— Budiž . . Z a d r u h é, řekl jsem, bylo nemožno vodám, pokrýti celou zemi.

— Proč?

— Ze tří důvodů:

P ř e d n ě, poněvadž není na zeměkouli tolik vody, aby ji mohla celou pokrýti . . .

Z a d r u h é: dříve než by tyto vody spadly na zemi, bylo by nutno, aby byly shromážděny ve vzduchu ve stavu par neb oblaků . . . Tu by však lidé byli nemohli snést tíže všeho toho, co by bylo ve vzduchu, nad nimi . . .

— Ano, nazývá se to a t m o s f é r i c k ý t l a k . .

— Zcela správně! . . Než tento tlak by byl nutně mnohem silnější, než tlak obyčejný; tomu by však žádný člověk nemohl odolati, a tak, dříve než by bylo člověčenstvo zničeno vodami, bylo by bývalo zničeno vodními parami.

Bylo by to stále vyhlazení lidstva . . .

— Ano, ale ne to, o kterém vypravuje Bible . . .

— Máte pravdu, učinil jsem tuto poznámku jen tak mimochodem. Hlásil jste však tři důvody . . .

— Zde je třetí: je vzat z oboru vědeckého, právě jako předešlý: když prší, je to tím, že vodní páry se změnily ve vodu . . .

— Ano, toť to, co se ve fyzice nazývá přechodem ze stavu plynného do stavu tekutého.

— Zcela správně; ale vy víte, že tento přechod jest následkem ochlazení. Když někde prší, je to tím, že v ovzduší nastalo ochlazení: tato ztráta tepla ve skutečnosti není však žádnou ztrátou, nýbrž pouze jeho přemístěním; teplo odcházející z jednoho místa přejde na druhé, ale průměrná celková hodnota zůstane tatáž.

Vyložil jsem dobře tuto fyzickou theorii?

— Velmi dobře.

— Vizte však, co z ní plyne: nemožnost současného deště po celé zemi. Představte si atmosférické ochlazení, které změní páry ve vodu nad celou Asii: v tomto dle světa nastane o d c h o d tepla; ono půjde, abych tak řekl, na návštěvu k atmosféře africké neb evropské . . . Tím však tam také znemožní srážení se par ve vodu a následkem toho dešť!

Takové jsou mé námitky proti zprávě biblické.

— Jsou všechny?

— Což jich není dosti?

— Věřu, dosti! . . . Přiznejte však, že jsem vám ponechal úplnou volnost rozvinouti vaše námitky zcela dle libosti a že jsem je vyslechl . . .

— S pozorností, která mne plnila podivem.

— Prokážete tedy tutéž pozornost i vy odpovědi mé.

* * *

Ze všeho, co jste řekl, plyne, že si představujete potopu tak, jako by zaplavila celou zeměkouli, jak ji nyní známe. Podobně jako slupka tvoří obal celého pomeranče, tak také v našem případě si představujete celou zemi zaobalenou vodami potopnými. Není-liž pravda?

— Ano.

— Nuže, i tu, kdyby tomu bylo skutečně tak, přece by žádná z vašich námitek nebyla nerozluštitelná. Bylo

by tomu tak pouze tenkrát, kdybychom se chtěli při tom obejít bez všemohoucnosti Boží. Ve všech námitkách, které činíte, není ani jedna věc taková, která by se nedala provést konem všemohoucnosti Boží neb jedním slovem: zázrakem.

— Tu by však bylo třeba celé řady zázraků!

— Zajisté: ale nevím, že by byl obmezen počet zázraků, které Bůh smí učiniti. Ovšem, jest zásadou všech bohoslovců, že se v Bibli nemají množiti zázraky, pokud to není nutno. A v naší otázce většina zázraků, které jste předpokládal, nutna nebyla; lze si totiž vysvětliti zničení pokolení lidského vodami potopy i bez nich.

— Jsem věru zvědav, kterak toto své tvrzení dokážete.

— Vy si především myslíte, že při potopě vody zatopily celou zemi; ale tu pravím, že vás v Bibli nic nezavazuje, abyste věřil, že se tato zátopa stala na jed nou. Po vyhlazení lidí a zvířeny v Malé Asii mohly vody zaplaviti Evropu . . .

— Konala by tedy tato potopa jakousi procházku.

— Je-li libo, ano; ale byla by to procházka žalostná, nesoucí za každým kročejem svým smrt. Přiznáte však, kdybychom učinili tento předpoklad, že by tu vaše námitky padly, neb se aspoň velmi značně zmenšily. Považte jen: Noemovi tu již není třeba shromažďovati do archy živočichy všechny, neb mnozí z nich se tu mohou zachrániti před vodami potopy útekem do krajin nezatopených. Pokud se pak vod týče, bude jich zajisté množství dostatečné, aby zaplavily různé krajiny p o s t u p n ě ; i tlak atmosférický bude nezměrně menší, než si představujete; konečně i celková průměrná teplota, které jste se tak důrazně dovolával, zůstane táž, poněvadž to bude pouhé p ř e m í s t ě n í, ale žádná z t r á t a tepla v oblastech atmosférických.

— Máte pravdu . . . Ale jsem nucen říci, že jest mi těžko představit si tuto potopu, která jest p o s t u p n ě všeobecná . . .

— Proč? . . . Jednoduše proto, že to je myšlenka, na kterou nejste uvyklý . . . Když však vás již tento předpoklad zaráží a plní úžasem, chci vás uvést v úžas

ještě větší a pravím, že není ani nutno utíkat se k potopě sice všeobecné, ale toliko postupné. Pravím, že i potopa pouze částečná mohla postačiti Bohu, a ta právě že bezpochyby byla prostředkem, kterého skutečně použil . . .

— Dovolte, pane faráři ! V Písmě sv. a v učení církve se stále jenom mluví o potopě „všeobecné“.

— Rozumnějme si dobře ! . . . O potopě všeobecné, pokud se týče lidí, které Bůh chtěl vyhladiti, ano. Proč by však bylo zapotřebí potopy všeobecné i pokud se místa týče ? Bohu nebylo vyhladiti lidi leč tam, kde skutečně byli. Tuto prostou a tak velice na snadě ležící pravdu nesmíme při předměť, který probíráme, pouštěti nikterak z mysli.

Dejme tomu, že by lidé chtěli vyhladiti s povrchu zemského všechny tygry, kteří na něm působí tolik škod. Za tímto účelem uspořádají na ně veliké hony . . . Řcete, budou tyto hony konati také u nás v Čechách ?

— Zajisté nikoliv . . . leda ve zvěřincích.

— Proč tedy chcete, aby Bůh jednal jinak ? On chtěl zničiti pokolení lidské : a tu je stíhal potopou tam, kde bylo, totiž v části Asie, tenkrátě člověčenstvem obývané.

Tak vysvětluje se lehce všecko. Živočichové, kteří s Noemem vstoupili do archy, byli pouze ti, které Noe znal, které viděl a kteří tvořili v jeho očích veškerá zvířata zemská. Země, jež byla zaplavena, byla opět pouze ta, která v jeho době byla obydlena, tedy země tenkrátě toliko známá, země, která v očích jeho souvěkvců tvořila zemi veškerou. — Hory, jež byly pokryty vodami, jsou ty, které viděl na své oči a které pokládal za jediné na světě.

— Pokud pak vod se týče . . .

— Na ty se vysvětlení, které jste mi podal při výkladu o potopě postupné, hodí ještě mnohem lépe : vod je s dostatek, tlak atmosférický není již tak přílišný a celková průměrná teplota v ovzduší panuje dále.

— Jste tedy uspokojen ?

— Ještě nikoliv ! . . .

— Naděláte potíží! Věda sama potvrzuje, že se udály na různých částech země a za různých dob — a to již za života člověka na zemi — katastrofy, převrasy, které se právě nazývají potopami, latinsky *diluvium*. Bůh třebaš použil jedné z těchto katastrof, aby zničil prvotní člověčenstvo. A tak, jak sám vidíte, věda biblické zprávě o potopě nikterak neodporuje, ale naopak ji potvrzuje.

— Pane faráři! Přijímám tento váš výklad mých námitek milerád, ale dáváte mi tím podnět k námitkám novým, které jsem nucen učiniti v zájmu Bible samé.

— Kterak to?

— Že chcete tento svůj předpoklad uvésti v souhlas s Bibli!

— Jsem věru zvědav . . . Poněvadž však dnes je již dosti pozdě, ponechme si rozhovor o této nové otázce na zítřek.

Dvanáctá vycházka.

Potopa a Bible.

— Vyděme dnes, pane faráři, z toho stanoviska, že Bible, jako kniha vnuknutá samým Bohem, nemůže v sobě chovati žádných bludů. Než co dí Bible o všeobecnosti potopy? Éjhle, co v ní čtu:

„Rozlily se vody velice a zaplavily všecko na povrchu země . . . Každou bytost, která byla na zemi, Bůh vyhladil . . . Zatopovaly pak vody zemi . . .“ (Gen. 7, 17. 23. 24.)

Je správné, co tu Bible praví?

— Áno.

— Ale kterak to potom srovnáte se svým rázorem?

— Zcela prostě. Když chceme pochopiti a rozumně vyložiti nějakou knihu, je třeba vnést se v duchu do doby spisovatelovy, do stavu obyčejův a vědomostí, panujících v době sepsání spisu a jeho prvních čtenářův. Souhlasíte s tím?

— Rozhodně.

— Nuže, kdybyste četl v Titu Liviovi neb v Tacitovi, že Řím podmanil své nadvládě veškerý svět, rczuměl byste tím, že si podmanil také Ameriku?

— Zajisté nikoliv! Neboť Tacitus a Titus Livius, jako vůbec všichni Římané, zaoceánského světa reznali.

— Velmi dobře. Ale tu mi — a mnohem větším právem! — přiznáte, že Noe rovněž neznal valné části toho, co nazýváme Starým světem! Když se tedy Bůh rozhodl zničit člověčenstvo, kterak toto své rozhodnutí mohl ohlásiti Noemovi? Přirozeně tak, že mu řekl, že potopa zaplaví z e m i. To však, jak je samozřejmo, znamenalo „zemi Noemovi známou“, zemi tenkrátě obývanou.

— Což nemohl Bůh říci: „Sešlu potopu n a část země?“

— Ano. Ale co by tím byl Noe tenkrátě rozuměl? Rozhodně tolik, že část mu známé země z této potopy bude vyňata a že tedy nebudou vyhubeni lidé všichni. A tak by byl Bůh, kdyby byl chtěl mluvit i p ř e s n ě v ě d e c k y, uvedl Noema jenom do klamu! . . . Snad přece nebudete na Bohu chtít, aby mu předem dával hodiny zeměpisné a poučoval ho, že je také Amerika?

— To nikoliv . . . Bůh tedy, pane faráři, jestli vám dobře rozumím, mluvil k Noemovi o zemi, jak ji Noe znal? . . .

— Ano.

— A Noe a jeho dítky vypravovali svým potomkům události, kterých byli svědky, opět tak, jak jim byly povědemy: pro ně c e l á z e m ě byla zaplavena, všechny hory byly zakryty vodami potopy, všichni živočichové pozemští zahynuli; a toto ústní podání bylo Mojžišem za vnukání Božího znamenáno v G e n e s i. Následkem toho, abychom pochopili pravý smysl jeho slov, jest třeba, v myšlenkách státi se souvěkovcem Noemovým neb aspoň Mojžišovým a čísti G e n e s i tak, jak ji mohl čísti Aron nebo Josue.

— Tak tomu jest, drahý příteli.

— Z toho soudím, kdyby Mojžiš žil dnes a zítra psal G e n e s i, že by již nepoužil týchž výrazů . . .

— Ne, a obzvláště ne, kdyby žil u nás v Čechách! . . . nebo tu by psal pro lidi, kteří celý rozsah země znají.

— Proč pravíte, pane faráři: „A obzvláště, kdyby žil u nás v Čechách“?

— Poněvadž my, obyvatelé západu, milujeme v historii přesnost a v jisté míře vůbec všude. Na východě naopak rádi přehánějí: teplo rozšiřuje tělesa a zdá se, že žhavé východní slunce rozšiřuje i pravdu: panuje tam záliba v nadsazování a nejvíce užívaným řečnickým výrazem jest tam ten, že berou část za celek. A tak lze říci, že takovýto výrok, který by byl políčkem pro pravdu na západě, není jím nikterak na východě . . . Vidíte tedy, že při výkladu knihy je dobře míti zření nejenom na čas, kdy byla napsána, ale i na místo, kde byla napsána.

Jste tedy aspoň nyní spokojen, drahý příteli ?

— Ano . . . a ne. Ano, poněvadž jste mi jasně odpověděl na mé otázky. Ne, poněvadž mi zbývají ještě jiné: jsou to však spíše otázky podružné a pochybnosti nižšího řádu, které mi přišly na mysl při vašem výkladu a které bych vám rád ještě předložil.

— Předložte je jen, neboť bych byl velice nerad, kdyby nějaká pochybnost vás měla znepokojovati ještě dále.

— Tu jsou mé námitky nižšího druhu. Jsou celkem tři.

* * *

P ř e d n ě. N e v ě d o m o s t zeměpisná a orientální přehánějí, tak jste děl — vysvětlují, proč Bible použila výrazu c e l á z e m ě, ač tím měla býti naznačena pouze její část. Poněvadž však nevědomost tohoto druhu panovala v lidstvu po dlouhou dobu a poněvadž přehánění na východě panuje stále, tu by bylo třeba, máte-li míti pravdu, aby se v Bibli našla ještě jiná místa, kde by byl vzat rovněž celek na místě části, nebo kde by stálo psáno z e m ě a kde by bylo rozuměti část země. Než . . .

— Než taková místa se v ní skutečně nalézají.

— Rád bych je znal, pane faráři, neboť pak by potvrzovala váš výklad.

— Uvedu vám jich třeba více, než si přejete.

Počneme, jak jest přirozeno, Mojžíšem samým. Když mluvil o hladu, který řádil za Josefa Egypťského,

pravil toto: V celém světě rozmohl se hlad... Hladu přibývalo po vší zemi... A přicházely všecky země do Egypta nakoupit obilí“ (Gen. 41, 54, 56, 57.) Myslíte, že Mojžíš chtěl skutečně mluvit o všech krajinách světa, o celém světě, a že z Číny a z Ameriky chodili do Egypta pro obilí?

— Je samozřejmo, že nikoliv: nemůže tu býti řeči, leč o krajinách Hebreům známých.

— Právě tak, jako při potopě!...

Jinde pak, ale stále v Pentateuchu Mojžíšově, Bůh praví Hebreům, hotovícím se vstoupiti do země zaslíbené: „Ode dneška začnu pouštětí strach a hrůzu před tebou na národy, kteří sídlí pode vsím nebem, aby, jak uslyší jméno tvé, lekli se a cítili bolesti“ (Deuter. 2, 25). Myslíte, že skutečně všichni národové světa měli mítí strach před Hebrejy?

— Ne, je v tom východní přehánění. Nemůže tu býti řeči než o národech, kteří bydleli buď v krajině kananejské nebo v krajinách s ní hraničících, a pro něž sousedství s lidem, Bohem tak velice omilostněným, se stávalo hrozným.

— A nyní vám budu citovati nejenom Mojžíše, ale docela Mojžíše mluvícího o potopě. Uváděje příčinu její, činí tak těmito slovy: „Svět byl zkažený v očích Božích, všichni lidé totiž na zemi byli porušili své mravy“ (Gen. 6, 12). Než která země mohla býti zkažena?

— Je patrné, že toliko země obydlená.

— Vidíte tedy, že docela i v kapitole o potopě Mojžíš používá tohoto výrazu: země, aby tím ve skutečnosti naznačil pouze její část.

Než pokračujme. Víte, že Noe, aby zvěděl, že se země stala opět obyvatelnou, vypustil z archy holubici. A ejhle, kterak Mojžíš vypravuje tuto příhodu: „Noe vypustil holubici, aby zvěděl, zda již vody s povrchu země zmizely. Ta, nenalézajíc, kde by mohla stanouti, vrátila se k němu do archy — byly totiž ještě vody na celé zemi.“ Kdybychom tato slova měli bráti doslova, bylo by třeba předpokládati, že holubice vykonala okružní cestu kolem zeměkoule,

než se vrátila do archy, poněvadž právě z jejího návratu Noe soudil, že celá země jest ještě pokryta vodami. Jest však patrné, že tu nemůže býti řeči než o cestě ne příliš veliké, aby ji holubice mohla vykonati . . . a následkem toho i tu celá země znamená vše to, co znal Noe . . . a nic více.

— Tento výklad je překvapující . . .

— Nechme Mojžíše a jeho Pentateuch, a pokročme k jiným knihám biblickým. V době králů, praví nám svatý spisovatel, všechna země žádala viděti Šalomouna (3. Král. 10, 24) . . .

— Je to rovněž východní nadsazování: nevěřím, že by tato touha byla pojala na př. císaře čínského.

— Hle, jiný král, Josafat, kterého Bůh zázračně vysvobodil od jeho nepřátel; a tu, dí svatý spisovatel, „připadl strach Boží na všechna království země, když uslyšeli, že bojoval sám Hospodin proti nepřítelům israelským (2. Paral. 20, 29).“ Mám za to, že Číňané neměli o nic více strachu z Josafata, než touhy viděti Šalomouna.

Hle ještě třetí král, a to pohanský, Asverus: tento král, praví Bible, „uložil daň na všechnu zemi a na všechny ostrovy mořské“ (Esther 10, 1).

— Stále následek zveličujícího nebe východního!

— Sám Pán náš Ježíš Kristus se přizpůsobil nadsazovacím náklonnostem svých posluchačův a děl: „Královna jihu . . . přišla od končin země, aby uslyšela moudrost Salomounovu“ (Mat. 12, 42.) Je zřejmo, že to byly končiny země známé Hebreům, a žádná jiná věc, o které Ježíš chtěl mluvit . . . A v den letnic „byli v Jerusalemě,“ praví nám sv. Lukáš, „Židé . . . ze všelikého národu pod nebem“ (Sk. ap. 2, 5.) I to je nadsázka, která má znamenati, že přišli do Jerusalema Židé ze všech krajín známých Hebreům a kde se nalézali jejich vystěhovalci!

— Tyto případy jsou nejen četné, ale i případné a mám za to, že to váš výrok potvrzuje úplně . . .

— Dovolte, abych vám uvedl příklad ještě poslední. Hle, co čtu v Bibli: „Vyhladím zkázou úplnou všechno s povrchu země, praví Hospodin: vyhladím člověka i dobytek; vyhladím ptactvo nebeské

i mořské : a porážky bezbožných budou : zahladím lidi s povrchu země.“ Na co, myslíte, že se vztahují tato slova ?

— Patrně se nemohou vztahovati na nic jiného, než na potopu.

— Tu však slyšte : Tato slova se nenalézají v Genesi, ale u proroka Sofoniáše ; a hrozby, které pronášejí, se netýkají než pokolení Judova a nanejvýše sousedních národů Foeničanův a Babyloňanův ! . . . Byla pak mimo to pronesena v době, kdy země byla mnohem více známa a obydlena než za dob Mojžíšových !

* * *

— Otázka naše, Důstojnosti, je rozluštěna úplně ; uznávám, že v Bibli nic nevadí, omeziti potopu na celou zemi . . . tenkrát lidem známou. Ale — a tu přicházím ke svému za druhé — přiznáte, že váš výklad je nový, stavící se proti katolickému ústnímu podání, a že je s to, aby způsobil zmatek v některých myslích, navyklých představovati si tyto věci jiným způsobem . . .

— I tu, drahý příteli, se můžete upokojiti. Když myslí, jak pravíte, „jsou navyklé představovati si věci jiným způsobem“, a když tento způsob je klamný, jest jejich povinností jej změnití a opravití. Ale ať nemají za to, že když jej opraví, jednají proti katolickému ústnímu podání ! A to ze dvou důvodů : prvním jest, že ústní podání katolické nemá žádné authority než pro věci náboženské : články víry, mravouku atd. — a ne pro věci čistě vědecké. A otázka, zda vody pokryly zemi celou, nebo pouze obývanou její část, není žádnou otázkou náboženskou, nýbrž otázkou čistě vědeckou, kde ústní podání nepadá na váhu.

— Uznávám to. Ale je přece zvláštní, že se v církvi, až do naší doby, stále mělo za to, že jest třeba text biblický bráti ve smyslu doslovném . . .

— Mýlíte se, drahý příteli. Již ve starých dobách sv. Efrém, sv. Jan Zlatoustý, sv. Theodor z Mopsuestie a jiní byli toho smýšlení, že potopa nepokryla některých hor. Ve čtrnáctém století učený kardinál Kajetán

vnesl rovněž určité obmezení do všeobecnosti potopy ; v sedmnáctém století Isák Vossius hájil takřka tutéž myšlenku, kterou jsem vám právě vyložil : mínění jeho bylo předloženo do Říma a Řím rozhodl, že nezaslouží nikterak, aby bylo zavrženo. Vidíte tedy, že s ústním podáním katolickým v této věci bylo tomu právě tak, jako s potopou : bylo všeobecné — ale jen částečně.

* * *

— Uznávám již, pane faráři, že věřící, který se přidrží vašeho názoru, může býti upokojen i ohledně ústního podání: nejde tu o ústní podání všeobecně náboženské, kterému by se měl podrobiti. Ale jiná myšlenka ho třeba zaujme, ba snad i zabolí . . .

— Která ?

— Je tato — a to je moje za třetí: Při potopě, zaplavující celou zemi, setkáme se s četnými zázraky : ale při potopě, obmezené pouze na obývanou zemi, bude jich snad právě naopak až příliš málo ! . . . Řekl jste sice vším právem, že se zázraky bez důvodu nemají množiti . . . vy však jste je v naší otázce úplně odstranil, a to, myslím, není rovněž správné.

— Upokojte se i tu, drahý příteli, neboť můj výklad jest dalek toho, aby zázrak potlačoval. I kdyby byl Bůh použil katastrofy přirozené, aby zahubil za Noema obývanou část země, spočívá přece zázrak v tom, že tato událost byla přesně předem ohlášena, že se zahubení pokolení lidského stalo tak, jak to Bůh chtěl, a s výjimkou těch osob, které k tomu určil, v kromobyčejné velikosti pohromy, v jejím trvání a řízení. Všechny síly přírodní nebyly v rukou Božích za této okolnosti ničím jiným, než nástrojem, aby vykonaly, co chtěl, a nic, co nechtěl ; v celé této historii Bůh, působil zázraků, něžně označil stopy svého zakročení.

A není to toliko Všemohoucí, který v ní působil, ale i Nejvyšší Milosrdný. Chtěl potrestati pokolení lidské, ale rovněž je i zachrániti. Bylo mu snadno zničiti všechno pokolení lidské v okamžiku a nepotřeboval se uchylovati k žádnému jinému prostředku, než ke své vůli. On však toho nechtěl. Proč ?

Aby dal lidem čas k pokání a možnost odpuštění hříchů. Ejhle, proč chce, aby Noe vynaložil sto let na stavbu archy, znak viditelný a hrozivý nadcházejícího trestu. Ejhle, proč používá, jako nástroje své spravedlnosti, vody . . . vody, která stoupá neúprosně, ale pozvolna — ponechávajíc lidem času, aby šli do sebe, aby obrátili se k Bohu a prosili ho za odpuštění. Ano, je v tom zázrak spravedlnosti, zázrak všemohoucnosti, ale i zázrak dobrotivosti Boží!

Třináctá vycházka.

Egyptské zázraky a přechod přes Rudé moře.

— Pomijím, pane faráři, dějiny patriarchů. Chci totiž pohovořiti s vámi o závažnějších námitkách proti Bibli. A tu bych se od vás velice rád poučil o úžasných událostech v Egyptě za dob Mojžíšových.

— Vy je popíráte? — Nelze přece proti nim pranic namítati, když člověk připustí možnost zázraku . . . Nuže, věříte v zázraky?

— Zajisté; tolik správného rozumu mám. Strachoval jsem se právě včera, ač neprávem, že vymitíte všechny zázraky z potopy . . . Ale přece, „co je moc, to je moc!“

— Stěžujete si tedy, že Mojžíš konal zázraků příliš mnoho . . .

— Ano. Historie tak velice zázračná, jako je východ Israelitů z Egypta, působí dojmem pravděpodobnosti.

— Dovolte! Když jde o události dějepisné, jest třeba zvěděti, ne, zdali jsou zázračné, ale, zdali se skutečně staly. Jiná věc by byla, kdybyste mohl dokázati, že jsou nemožné: vy však možnost zázraků připouštíte. Co nepřipouštíte, je toliko to, že je Mojžíš konal v tak velikém počtu . . . Kdybyste byl býval tehdy živ, snad

byste byl volal Pána Boha „k pořádku“, jako to činí nyní ve sněmovně předseda, když některý poslanec hovoří, co nemá!

— Vy si mne dobíráte . . . a snad si to zasloužím. Proto však se přece táži : nač tolik zázraků v oné době? Nedálo se jich nikdy tolik, vyjmajíc dobu Ježíše Krista!

— Však bylo tehdy třeba vykonati dílo takořka právě tak obtížné, jako bylo dílo Krista Pána! Úkolem obou bylo dáti Bohu lid. V obou dvou případech bylo bojovati proti překážkám úžasným. V obou případech bylo zapotřebí vrýti hluboce do paměti jak lidu israelského, tak lidu křesťanského, nezničitelnou vzpomínku na divy při jejich počátcích. Ejhle tedy, proč se zázraky tak velice množily, zprvu pod kročeji Mojžíšovy, pak při každém kroku božského Spasitele.

— Přiznávám, že mne tento váš důvod překvapuje. Proto od své námitky v ohledu povšechném upouštím . . .

— Abyste uvedl tím četněji námitek zvláštních?

— Máte pravdu.

* * *

— S počátku si, pane faráři, něco promluvíme o ranách egyptských: Nil, proměněný v krev, žáby, komáry, temnoty atd. Toť jsou, mám-li věriti vědě, zjev v Egyptě přirozené a obvyklé . . .

— I smrt, v téže noci, nejstaršího syna v každé rodině?

— Ponechme tuto poslední ránu stranou: je zřejmě zázračná . . .

— Pardon! . . . Proč by byla více zázračna než ostatní? Smrt je přece „zjev úplně přirozený“, a i smrt syna prvorozeného! . . .

— Ano, důstojný pane; ale nespočívá-li zázrak v události samé, spočívá ve způsobu, kterým se stal. Je přirozeno, že lidé umírají; je přirozeno, že i u jediného národu stane se dosti úmrtí v téže noci. Není však přirozeno, že tato úmrtí se stala přesně v každé rodině a že těmito mrtvými byli právě synové prvorození. Není přirozeno, aby všechny rodiny egyptské

byly touto ranou bity, kdežto všechny rodiny hebrejské od ní byly ochráněny.

— Věřu, drahý příteli, neznám nikoho, kdo by vás lépe vyvrátil . . . než to činíte vy sám! Co pravíte o ráně desáté, obraťte na devět ostatních a vše bude v pořádku.

I těchto devět událostí, v sobě samých, je zcela přirozeno. Je přirozeno, že v jistých ročních dobách bývá Nil červený: je to zbarvení, způsobené bahnem, které do hlavní řeky přináší její přítoky. Jsou přirozené v Egyptě zjevy hojných žab, komárů v amuch. Rovněž jest přirozený dobytčí mor, krupobití a tmy, způsobené chamsinem, hrozným to větrem egyptským, který zvedá do vzduchu celé oblaky písku a působí tmy tak husté, že mohou být „makány“, dle slov Písma svatého. Ano, toto vše jest přirozeno, ale způsob, kterým se to vše za Mojžíše stalo, jím není.

— Rád bych věděl, proč . . .

— Vysvětlím to ihned . . . Vezměme si na př. první ránu: Nil proměněný v krev. Říká se tu: Každoročně se Nil zbarvuje do červena, jest to zjev zcela přirozený. Z toho pak se soudí: „To byl křivavý Nil Mojžíšův!“ Ale nikterak.

— Dokažte to.

— Dokáži. Tento zázrak se udál v sídelním městě faraonově, Tanisu a tam se zjev červeného Nilu neděje. Zázrak se udál v únoru a v této době se Nil červeným nestává nikdy. Červená voda nilská je velmi zdravá a chutně se pije; kdežto při první „ráně“ ryby ve vodě lekly a Egypťané jí nemohli pít. Jsou to tedy, jak vidíte, dva zjevy zcela různé: jeden obdobný a přirozený, druhý ojedinělý a nadpřirozený, počínající na rozkaz Mojžíšův a končící na jeho slovo.

— Napadá mi tu také jedna myšlenka. Kdyby to byl Nil pouze červený, Mojžíš by byl nemohl představovati jako něco mimořádného, kromobyčejného, jako znamení všemohoucnosti Boží zjev zcela přirozený a jako takový známý všem Egypťanům.

— Máte pravdu, a pak vaše poznámka se hodí i na ostatní „rány“. Druhou z nich jsou žáby. Egy-

přané je rozhodně znali. Ale tentokrát je vidl, kterak se objevují před stoupáním Nilu, a ne po něm, jak se vždycky dělo; vidl je přicházeti v počtu takoroka nescetném; vidl je povstávati náhle, přesně v okamžiku, kdy Aron vztahuje svou ruku nad vody, a odcházeji na rozkaz Mojžišův ve chvíli stanovené faraonem samým.

Nechci se opakovati desetkrát, poněvadž by mi bylo říkati stále totéž, že totiž tyto egyptské rány jsou samy v sobě zjevy přirozené, zázračné však, povážíme-li způsob, kterým se udály. Vždyť i ti, kteří měli největší zájem na tom, aby popírali jejich ráz nadpřirozený, jsou nuceni zvolati: „Prst Boží je v tom!“ — a konečně Hebrejské nechávají odejti.

*   *

— Odešli tedy, pane faráři. Ale brzy narážejl na překážku, na moře Rudé . . .

— A vy narážíte na nový zázrak ?

— Je tomu skutečně tak ! . . . Ba připadá mi tu na mysl, že čtyřicet let později se stane zázrak podobný: Dnes Hebreové překračují suchou nohou moře Rudé, za čtyřicet let to bude řeka Jordán.

— A, jako vždycky, tyto zázraky vám působí starosti ?

-- Přiznávám to: kladu si tu otázku, zda to jsou opravdové zázraky. Vy sám jste řekl: nemají se zázraky viděti tam, kde jich není.

— Ano . . . Ale je třeba viděti je tam, kde skutečně jsou. A tak jest tomu právě v našem případě; buďte o tom ujištěn.

Hebreové, když Egypťané počali želeti, že je nechali odejti, a jali se je pronásledovati, byli by bez pomoci Boží bývali rozhodně ztraceni; bylo zapotřebí zázraku k jejich záchraně.

— Ale proč se dali směrem k moři Rudému, které za přirozených poměrů nemohli přejíti, a ne spíše k zemské šíji suezské, která byla pro ně schůdná ?

— V obou případech, za přirozených poměrů, by byli ztraceni. U moře přišli do dvojího ohně: s jedné

strany moře Rudé — smím-li ovšem nazvat vodu ohněm! — s druhé Egypťané. Ale i na druhé cestě by je byli Egypťané rovněž lehce dohonili . . a je buď dohonili nebo v okovech přivedli zpět.

V obou těchto případech, jak vidíte, byl zázrak nutný. A jestliže Mojžíš vedl lid svůj k moři Rudému, stalo se tak samozřejmě na rozkaz Boží: zázrak, jenž se tam měl státi, měl býti takový, aby Hebrejské co nejmocněji ohromil a vryl se trvale do paměti jejich a jejich potomkův.

— Než kterak ono moře přešli?

— Podrobnosti, které o tom Mojžíš uvádí, jsou velmi přesné: vody se od sebe oddělily, vztyčily se jako zeď po obou stranách a utvořily mezi sebou cestu, kterou horký vítr vysušil tak, že se stala schůdnou.

— Nebylo možno, že v moři nastal odliv a že se Hebrejští přes vodu přebrodili?

— Oh! to se dá lehce říci a řeklo se to také! . . ale zapomíná se při tom na jednu věc. Když někdo přechází brod, má vodu pod sebou: kdežto Hebreům se vztyčovala po pravici a po levici. A zeď z vody a pouhý vodní brod, toť veliký rozdíl!

Konečně pak vizte: všechny tyto okolnosti se nesou za jedním, úplně přesným účelem: z a c h r á n i t i Hebrejské a zahubiti Egypťany. Vše to řídí ruka pána nad mořem, a já neznám než jediného pána moře: je to Bůh.

Čtrnáctá vycházka.

Manna.

— Hebreové tedy, pane faráři, jsou na poušti. A tam se děje zázrak, ne-li největší, aspoň v Písmě sv. nejdelší: Hebreové mají hlad, což jest zcela přirozeno; ale chléb ve způsobě manny prší, což není nikterak přirozeno! . . . A to se děje po celých čtyřicet let!

— Nezáleží přece na tom, jak dlouho tento „dešť“ trval, ale zda byl zázračný. Přiznáte přece, že Bůh, když jej uskutečnil jednou, dal tlm na jevo, že nechce nechati lid svůj zahynouti hladu; a tu bylo zcela přirozeno, smím-li se tak vyjádřiti, aby Bůh obnovoval tento nadpřirozený čin každodenně.

— Souhlasím. Táži se však, zda to byl čin skutečně nadpřirozený . . . Ejhle, proč . . .

Na poloostrově sinajském je manna přirozená; vytéká z keře, zvaného tamaryšek. Tato manna, jak ve vědeckých knihách čteme, je hustá a sladká šťáva, vytékající v měsíci červnu a červenci z větví tamaryšku, na nichž visí jako krůpěje rosy. Při východu slunce horkem měkne a padá na zem, pokrývajíc ji jako jíl. Pro její medovou chuť jí Arabové dle manny Mojžíšovy dali rovněž jméno m a n n a. Učenci tento název přijali za svůj a říkají onomu keři: t a m a r y š e k m a n n o n o s n ý. A nejenom to! Oni tvrdí, že právě tato pozemská manna to byla, která živila Israelity na poušti,

a že k vysvětlení tohoto pokrmu není zapotřebí utíkat se k manně nebeské.

— A zázrak jest jedním rázem odstraněn! . . . Jenže to působí některé potíže! . . .

— Jaké pak?

— Předně: Hebreům manna padala po celý rok, kdežto manna tamaryšková padá nejvýše po dva měsíce v roce. Čím by se byl lid na oné poušti živil po měsíce ostatní? Vzpomínkou snad, že padala druhdy, a nadějí, že bude padati zase?

— Z této manny měli dále býti živi Israelité v š i c h n i. Dejme tomu, že by jí byl každý spotřeboval denně jen půl kilogramu, přece by jí pro ně bylo zapotřebí denně 20.000 metrických centů, kdežto v nejúrodnějších letech na celém Sinajském poloostrově žej její obnáší pouze 300 kg.

— Věru, toť jsou potíže závažné! . . .

— A nejsou ještě všechny. Manna Hebrejských mohla býti mleta; kvasili ji a dělali z ní koláče. Zkuste učiniti něco takového z manny tamaryškové!

Ba zdá se, jakoby tu Bůh zázraky množil . . . Manna Hebrejských nevydržela déle než čtyři a dvacet hodin, pak se již rozlézala červy a hnila; Bůh chtěl, aby si sbírali chléb svůj každodenně.

— A což v sobotu, v den přísného odpočinku od práce?

— O to se Bůh rovněž postaral. V sobotu manna nepadala nikdy. V pátek jí napadalo dvojnásobně; a Hebreové si jí v ten den nasbírali rovněž dvojnásobně, tedy i na sobotu, a ona se tu, výjimečně, udržela neporušená.

— Takových vlastností manna tamaryšková nemá?

— Nikoliv; ta ve stínu tuhne a nabývá takové trvanlivosti, že vydrží několik let. Však to byli sinajští poutníci, kteří ji odtamtud přinesli a tak naše nepřátele zázraků v Bibli přivedli na myšlenku, že by onou mannou s nebes mohla býti manna tamaryšková.

Konečně byla tato manna tamaryšková učeným Berthelotem několikrát chemicky zkoušena, a ten prohlásil, že v sobě neobsahuje žádné látky dusičnaté a následkem toho že se k výživě nehodí. Tvrditi, že

ona mohla živiti Hebrejské za jejich pobytu na poušti, je tolik jako tvrditi, že národ může žiti po čtyřicet let, živě se toliko plody morušovými nebo ricinovým semenem . . .

— Ale ricin je projímavý . . .

— Zcela správně! Manna tamaryšková je rovněž prostředkem projímavým.

— Vidím již, kdyby byl Bůh k výživě Hebrejských použil manny tamaryškové, že i při tom by mu bylo čini i hojně zázraků: zázračně rozmnožovati její plodnost, zázračně ji udržovati po všechny měsíce v roce, zázračně změnití její přirozenost a dodati jí látek výživných, kterých se jí naprosto nedostává.

— A pak je třeba povážiti ještě jednu věc: Kterak by se byl mohl Mojžíš opovážiti zatvrzelým Israelitům prohlásiti za dar nebes to, co před jejich očima z tamaryšku kapalo?

— Ne, touto mannou pozemskou se manna s nebes vysvětliti nedá. Čtu však v Ottově Naučném Slovníku něco lepšího: „Nyní jest nejvíce ustálený názor, že manna Israelitů pocházela asi od lišejníku *Lecanora esculenta*.

— Jen asi?

— Posuďte sám, pokud je toto asi oprávněno: Tento lišejník v mnohých krajinách asijských, na Krymu a v severní Africe je velmi hojný a bujný. Jako pak všechny lišejníky, obsahuje také on výživné součástky, takže jej v chudých krajinách melou a při pečení chleba do ječné mouky přimíchávají. Poněvadž pak se země, kterou potahuje, jen lehce drží, bývá mnohdy vichrem od země odtržen a hromadně daleko odnášen, takže na místech, kde spadne, o dešti manny mluvití lze. Tento lišejník potom vlivem povětrí schne, drobí se a nabývá tak někdy podoby se zrním. — Co tomu říkáte, pane faráři?

— Tolik, že ani tímto lišejníkem zázračnou mannu vysvětliti nelze.

— A proč?

— Takořka z týchž důvodů, z jakých to nelze vysvětliti mannou tamaryškovou. On, předně, za den nehnije, ale vydrží dlouho beze zkázy.

— Snad tedy ani jako „bílý chléb s medem“ nechutná?

— Také ne! . . . . Obsahuje škrob, a ten přece nemá chuti medu! Chutnějším a stravitelnějším jej činí tamější obyvatelé právě tím, že jej pouze přimíchávají do mouky ječné . . .

— Toť jsou opět důvody, které výklad manny na poušti i pomocí lišejníků vyvracejí . . . Nemohl byste mi však uvést nějaký důvod ještě pádnější?

— I tu vám mohu posloužiti: Tento lišejník na Sinajském poloostrově vůbec neroste . . .

— Mohl tam přece býti přivát vichrem! . . .

— A to že by se dalo, vyjímajíc soboty, každý den v roce? . . . A vždy ráno? . . . A po celých čtyřicet let? . . . A v tak velikém množství? . . . A vždy právě na to místo, kde Israelští dleli? K tomu by bylo zapotřebi opět celé řady zázraků! . . .

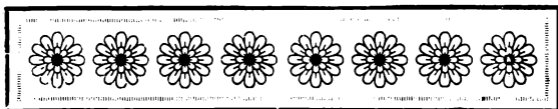
— Než bych přiznával tyto nové zázraky, raději věřím Písmu sv. a v opravdovou mannu s nebes. . .

— Činite zcela správně; však jste se sám postavil proti zbytečnému množení zázraků! . . .

— Uznávám již úplně: Manna byla pokrmem, který Bůh zvláště za pokrm lidu svého stvořil a každodenně mu jej dával, asi tak, jako dobrý otec se stará o výživu svých dětí.

— Tím spíše, když Bůh tímto svým zázrakem po celou dobu čtyřiceti let utvrzoval tento lid ve víře ve svou moc a moudrost, vedl jej k podrobování se jeho vůli a plnění jeho přikázání!

Patnáctá vycházka. Josue a „zastavení slunce“.

— Ze všech námitek, které jsem, pane faráři, proti Bibli četl a slyšel, jedna mne obzvláště zarážela. Je to zastavení slunce na jeho dráze v prostorách nebeských, stavší se na modlitbu Josuovu.

— A četl jste také, co v Bibli o tomto „zastavení“ stojí psáno?

— To nikoliv, ale pamatuji se na to ještě ze školy... a pak z vypravování jiných lidí.

— Jak vidím, zaráží vás v Bibli něco, co jste v ní vůbec nečetl. Bude tedy dobře, když tak učiníte aspoň dnes. Především však, abychom nabyli jasného rozhledu, shlédněme „situaci“...

— Jevišťem je poušť.

— Klamete se, drahý příteli; Hebrejští tehdy již nebyli na poušti. Pronikli již až do zaslíbené země Kanaan. Amorrhejští a mnozí jiní staví se proti Josuovi a jeho vojsku. Bitva se rozzuřila na planině Gabaonské. Amorrhejští, byvše poraženi, dávají se na útěk; slunce však se již sklání za obzor, a Josue vidí, že noc, jež brzy nastane, mu znemožní přemožené pronásledovati a vítězství dovršiti. A tu, unesen jsa důvěrou ve všemohoucnost Boha svého, volá...

— Bylo by snad dobře, pane faráři, kdybychom si přečetli biblický text...

— Máte pravdu. Přečtěte laskavě z knihy Josuovy kapitulu 10, verš 12.—14.

— Proslm... „Tehdy, v den, kdy vydal Hospodin Amorrhejské na smrt před syny Israelovými, mluvil Josue k Hospodinovi a pravil před nimi:

Slunce nad Gabaonem se nehýbej,
ani (ty), měsici, nad údolím Ajalon!
Tu zastavilo se slunce i měsíce,
až vykonal lid odvetu na nepřátelích.

Zda to není psáno v „Knize spravedlivců?“

Zůstalo tedy státi slunce uprostřed nebes a nepšlo k západu po dobu jednoho dne. Nebyl prve ani potom tak dlouhý den, kdy poslechl Hospodin hlasu člověkova a bojoval za Israele.“

— Hle, drahý příteli, co praví Josue... Máte proti tomu nějaké námítky?

— Mám. První vlastně má Voltaire. On totiž, pokud se pamatuji, napsal: „Fysikové mají těžkou práci vysvětliti, kterak slunce, jež se nepohybuje, má zastaviti svůj běh¹⁾...“ Jinými slovy, když Josue se nerozpakoval přednésti svou prosbu, přivedl opět do rozpaků Boha, kterak ji má vyslyšeti. Neboť, co žádá na něm Josue? Zastavení slunce. Ale slunce se nepohybuje!... Je to tedy modlitba, které nelze vyslyšeti!

— Voltaire tu chtěl s vědeckého stanoviska chytati za slovo Bibli, ale při tom se dopustil veliké chyby sám. On totiž tvrdil, že slunce stojí... Je však jisto, že i ono, právě jako země, má dvojný pohyb: jeden kolem své osy za den, který však trvá 25 našich dní; druhý v souhvězdí Herkulově. — To však je při zázraku Josuově věci vedlejší, a proto se táži: Znáte bájku: Dít k o, j e h o m a t k a a B ů h ?

— Té neznám.

— Slyšte, povím vám ji:

¹⁾ Voltaire: Bible expliquée.

Dítko, jeho matka a Bůh.

Stonala jedna matka. Přišel lékař, prohlédl ji, a otci, který ho doprovázel, ve dveřích se starostlivou tváří řekl: „Obávám se, aby to nebyl zánět pobřišnice —“.

Tato slova zaslechl malý Jenk. Měl strach, aby neztratil své matky. Vklouzl do svého pokojíka, tam padl před křížem na kolena a několikrát za sebou opakoval následující modlitbu: „Můj Ježíši, uzdrav maminku z jejího zánětu pobřišnice...“

Ale lékař se klamal, jak skutečně následujícího dne shledal: nemoc, která se jasněji projevila, byl střevní tyf neb, jak lidé říkají, hlavnička.

Bůh však nečekal až na zítřek, ale věděl již prvního dne, že je to hlavnička. Byl tedy v nemalých rozpacích, když slyšel malého Jeníka, kterak mu opakuje: „Můj Bože, uzdrav maminku z jejího zánětu pobřišnice.“

— Proč v rozpacích?

— Počkejte! budu pokračovati ve své bajce.

Dobrý Bůh si tu pravil: „Co činiti? Jsem dobrý, a rád bych uzdravil matku malého Jeníka; jsem mocný, a mohl bych ji uzdravit. Ale tento malý Jeník mi váže ruce a uvádí mne do velikých rozpaků: nemohu uzdravit jeho matku ze zánětu pobřišnice, poněvadž ho nemá.“

— Dovolte, důstojný pane... Především však: je vaše bajka u konce?

— Ano.

— Bůh nemohl býti v žádných rozpacích. Co na něm žádalo vlastně ono dítě? Aby uzdravil jeho matku. Jinak mu nedávalo předpisů žádných... Na Bohu bylo, aby vyplnil jeho prosbu, jak za dobré uzná.

— Zcela správně. Ale tím jsme se uchýlili daleko od Josue...

— Oh nikoliv, pane faráři! Vím již dobře, kam míříte. Chcete učiniti přirovnání.

— Máte pravdu.

— Jeník, toť Josue; jeho matka, toť slunce; Bůh pak je tentýž dobrý Bůh. A Josue se modlil: prosí

Boha, aby zastavil slunce. Je však v této prosbě hmotný klam: není to zánět pobřišnice, ale střevní tyf; . . . je to země, která se točí, a ne slunce.

— Velmi dobře, drahý příteli! A jako Bůh nemohl býti přiveden do rozpaků, když na něm Jeník žádal, aby uzdravil jeho matku ze zánětu pobřišnice, ač stonala na tyf, . . . podobně také nemohl býti přiveden do rozpaků, když na něm Josue žádal, aby zastavil slunce. Neboť co vlastně na něm žádal? Aby prodloužil den. Jinak mu nedával kosmografických předpisů žádných. . . Na Bohu bylo, aby vyplnil jeho prosbu, jak za dobré uzná.

— Chápu, pane faráři. Bůh jeho prosbu, dříve než ji vyslyšel, opravil.

— Máte pravdu, drahý příteli. Bohu je takovýmto způsobem jednati velmi často. Mnohdy a mnohdy ho prosíme, aniž bychom jasně věděli, o co. Bůh však již chápe, co chceme, jako matka ze žvatlání dítky vycítí, co si přeje. Jedni od něho žádají, co by bylo pro ně zlem; druzí mu označují prostředky, kterých má použít, aby je vyslyšel! chtějí dělati průvodčího Bohu, asi jako ono dítko, které prosilo Ježíše, aby uzdravil jeho babičku, a pak doložilo: „Ona bydlí v Praze v Ječné ulici č. 29“, jen aby se milý Ježíšek nezmýlil ve dveřích! A co velikých lidí posílá Pána Boha do Ječné ulice č. 29! Bůh nás vyslychá, ano, dříve však nás opravuje. Vykládá naše modlitby, dává jim pravý smysl, činí je rozumnými, pokud se jim těchto věcí nedostává, a teprve potom je vyslychá.

— Bůh tedy, důstojný pane, opravil i modlitbu Josuovu. Co Josue na něm ve skutečnosti žádal, bylo, aby prodloužil den. Bůh ho vyslychá. . . Činí, že je déle světlo, ale ne způsobem naznačeným od Josue, zastavením slunce, ale prostředkem jiným. Tu pak přicházím k námitce nové. . .

— A ta jest?

— Bůh tedy, aby prodloužil den, nebyl povinen zastavit slunce, ale zemi. Tu pak se vracím k Voltairovi, jenž napsal dále: „Kterak tento den mohl býti dvojnásobně dlouhý.“

— Ah tak, vy se domýšlíte, že tento den trval o nových 24 hodin déle? ...

— Co jiného tu lze mysliti, když biblický text praví: „Slunce... nespělo k západu po dobu jednoho dne“?

— Nesmíte zapomínati, drahý příteli, že den o 24 hodinách má také noc... a té právě si Josue nepřál.

— Pak ovšem mohl Josuův den býti prodloužen toliko o to, čemu říkáme „ve dne“.

— Zcela správně. Ale jak dlouho v některých měsících toto „ve dne“ trvá? Ani ne celých sedm hodin.

— Dle mého názoru by i to bylo příliš dlouho...

— Upokojte se! V hebrejském textu je omezení i této doby. V něm totiž čteme: „Slunce... nespělo k západu t a k o ť k a celý den.“

— Není v tom snad rovněž orientální přehánění, o kterém jsme mluvili při potopě?

— Také to je lehce možno, obzvláště když Josuovi k úplnému využitkování vítězství stačila nějaká hodinka.

— Tolik však jest jisto, že tento den byl delší než ostatní. A tu se vraťme k Voltairovi; ten pokračuje: „Kterak tento den lze uvést v soulad s pohybem oběžnic a jejich pravidelným zatměním?“ Jinými slovy: Kdyby se země ve svém běhu zastavila, změnilo by se vše ve vzájemných vztazích mezi sluncem, zemí a oběžnicemi. Země se opozdí, nedostaví se v pravý čas do svého postavení mezi sluncem a měsícem, aby utvořila zatmění, a výpočty hvězdářů budou pochybeny. Co na to odpovíte?

— Odpovím tolik, že Voltaire a jeho nynější tlumočník se dopouštějí dvou velikých chyb.

— Kterých?

— Předně předpokládáte, že Bůh nemohl prodloužit den bez zastavení pohybu země. A pak tvrdíte...

— Spíše Voltaire tvrdí...

— Rozumím... Voltaire tvrdí, že Bůh tohoto jediného prostředku nemohl použít, poroňvadž by tím přivodil příliš mnoho poruch ve vesmíru.

— Tak tomu jest.

— Pravíte: Bůh neměl než jediný prostředek a tento prostředek nebyl možný. Na to však odpovídám: Bůh měl hojně prostředkův... A kdyby neměl žádného jiného, než zastaviti zemi, i to mu bylo velmi lehce možno. Počněme právě s tím, chcete-li?

— Jak si přejete...

— Pamatujte, drahý příteli, že země má dvojitý pohyb: ona se otáčí kolem své osy, což trvá 24 hodin: první pohyb; — ona se otáčí kolem slunce, což trvá 365 dní: druhý pohyb.

— To je známo.

— Ano, ale k našemu rozhovoru je to třeba připomínati. Tento pohyb země jest alespoň poněkud podobný pohybu kola u vozů, s jakými se jezdí v cirku. Představme si takovýto vůz, jehožto kola mají obvod jeden metr, a že tento vůz jezdí dokola v cirku po dráze 365 metrů dlouhé. Tak, když se toto kolo otočí 365krát kolem své nápravy, objede také dráhu v cirku.

— Chápu již. Vůz, toť jest země; cirkus, toť je ekliptická dráha její; a August, který ze středu cirku pozoruje bžh vozu, toť slunce.

— Shodujeme se úplně. Nyní si představte, že jedno kolo u vozu, ať již z příčiny jakékoliv, se přestane otáčeti. Příhoda se to někdy. Co se tu stane? Ostatní kola se budou otáčeti dál, povlekou kolem po dráze v cirku nejenom vůz, ale i vzpurné kolo. Ono tak ustane ve svém pohybu kolem své osy, nápravy, ale bude pokračovati ve svém pohybu do předu.

— Chápu toto přirovnání. Něco podobného, jako s tímto kolem, se mohlo státi v případě Josuově i se zemí: přestala se točiti kolem osy, ale pokračovala v pohybu na své dráze kolem slunce. A myslím, že to může vyhověti i Voltairovi. Když se země posunovala vpřed bez otáčení, byl den prodloužen; rovněž pak se takto dostavila včas na dostaveníčko při zatmění, a v kalendáři se nezměnilo pranic.

— Zcela správně. Země činila po několik hodin totéž, co učinilo na několik minut kolo, o němž jsem právě mluvil; dělala však zároveň totéž, co činil vůz, u něhož toto kolo bylo. Však konečně při každé jízdě povozem, když kola plní své dva pohyby, svršek vozu

koná pouze jeden: pohybuje se do předu, aniž by se točil kolem sebe, což je pravým štěstím pro cestující!

— Ano . . . jenže jsem ještě neskončil! Když se zastaví povoz, který vás veze, pocítíte otřes tím mocnější, čím větší byla rychlost, kterou se jelo, a čím náhlejší bylo zastavení. Země však vykonává svou dráhu kolem slunce vpravdě letem; ona se řítí vpřed rychlostí patnáctkrát větší než vlak, jenž jede „plnou parou“, ona urazí, na rovníku, osmnáct set kilometrů za hodinu. Jak úžasná to rychlost!

A nyní si představte, že by se takovýto rychlý povoz náhle zastavil: vše, co je v něm, tančí vpravdě fantasticky. Vše, co žije, bude tímto otřesem usmrceno. Všechny vody budou vymrštnuty ze svého řečiště. Nebude to toliko zastavení jízdy, ale také zničení pocestných. Ano, Amorrhéjští budou potřeni, ale co zůstane z Hebrejských?

— Nemějte strach o Hebrejské, drahý příteli. Co činíte, když předvídáte, že by vás náhlé zastavení mohlo vymrštnouti do předu? Dáváte si protiváhu, nahýbáte se dozadu; činíte to, když ve městě sestupujete s jedoucím vozem elektrické dráhy. A co činíte vy v malém, to, myslíte, že by Bůh nemohl učiniti ve velkém? On má dosti síly, aby zastavil zemi; proč by jí tedy neměl míti, aby zadržel i spoustu vody? Ke slovům: „Bůh učinil, aby se země nepohybovala“, není vám než připojiti toto: „a vše, co na sobě chová“.

— Ano: v krajinách přímořských se předměty, které by moře mohlo vyvrátiti, připevňují lany. Podobně to také mohl učiniti Bůh.

— Zcela správně. Toliko však s tím zjednodušením, že u něho tímto lanem byla pouze jeho vůle. A nyní . . .

— Než já již nemám žádných námitek! . . .

— Dobře, učiním si je tedy sám. Aspoň vidíte, že chci tuto otázku o „zastavení slunce“ probrati úplně a nenechati v ní nic neobjasněného. Vizte tedy, co by se mohlo ještě namítnouti: Zajisté toto vše bylo možno, ale předpokládá to mnoho zázrakův. Ty však bez potřeby není dovoleno množiti. Nuže, bylo tedy nutno, aby Bůh konal všechny tyto zázraky, jichž při vysvě-

tlenich, která jsme si až dosud podali, bylo by třeba? Byl nucen pouze takto prodloužit světlo denní? Způsobiti, aby slunce bylo viděti dále?

— Kromě zastavení země věru nevím, jak . . .

— A přece byl k tomu prostředek! Když slunce zapadá — je to ovšem západ pouze zdánlivý — vidíte je, není-liž pravda, zponenáhla se skláněti za obzor. Řcete mi: Když je při tomto západu, v poslední chvíli, ještě vidíte, ale pouze na několik okamžiků, -- je tu nad obzorem nebo pod ním?

— Rozhodně nad ním, poněvadž je ještě vidím.

— A to právě vás klame. Ono je již pod obzorem.

— Ale kterak je tu ještě mohu viděti?

— Poněvadž jeho paprsky k nám nepřicházejí přímočárně, ale úchylkou.

— To by byla věru zvláštní věc!

— Není pranic zvláštní; nalézáme ji u všech těles. Je to účinek všeobecného zákona optického, kterému říkáme lom paprsků.

— Co praví tento zákon? ¹⁾

— Ten praví: Přecházejí-li světelné paprsky šikmým směrem z některého ústředí hustšího nebo těžšího, je-li libo, do ústředí řidšího nebo lehčího, lámou se. Voda však je mnohem těžší než vzduch. Rovněž i ve vzduchu jsou některé vrstvy mnohem hustší než jiné. A tu, kdykoli paprsek mění své ústředí, mění také svůj směr, a může se státi, že je mezi vámi a předmětem, od něhož vychází, v přímočárném směru překážka, a vy tento předmět přece vidíte, protože paprsky z něho k vám přicházejí čarou lomenou.

— Jsem-li však přede zdí, a vy za ní, nemohu vás viděti.

— Zajisté, leč byste vyskočil na zed. A to právě v určitých případech činí paprsek světelný. On vyskakuje nad překážku, aby přišel až k vám. Podobně také slunce. Zajde za obzor . . . hrbol zeměkoule je mezi

¹⁾ Tyto věci, studentům známé, probírám podrobně pro čtenáře fysiky méně znalé.

vámi a ním: ale ono jaksi povyskakuje do výše, a vy je vidíte ještě.

— Rád bych to zjistil.

— Zjistěme to ihned. Jsme již blízko u fary, pojďte se mnou do mého pokoje.

— Milerád, obzvláště když jde o tak zajímavý důkaz.

— Tak, prosím, posaďte se. — Není libo šálek čaje?

— Ne, děkuji.

— Nevadí, ale vezměte přece aspoň tento šálek. — Není libo sklenici vody?

— Ne, děkuji.

— Nevadí, ale vezměte aspoň tuto lahev s vodou. — Chcete stříbro?

— Ne, děkuji.

— Nevadí, ale vezměte přece tento pětikorunový peníz. Nahradí nám slunce. Ponořte jej na dno šálku tak, aby se nehýbal.

— Stalo se.

— Nyní se poněkud nahněte dozadu. Vidíte ještě pětikorunový peníz?

— Vidím jej ještě z poloviny.

— Odchylujte se ještě poněkud, a zastavte se, až již peníz viděti nebudete.

— Stalo se, již ho nevidím.

— Nyní pak se nehýbejte. — Proč nevidíte onoho peníze?

— Poněvadž mezi ním a mnou je stěna šálku.

— Je to zeď, o které jste před chvílí mluvil. Když však nyní naplním šálek vodou, budete peníz viděti?

— Nehnete-li šálkem s místa, nebudu jej viděti.

— Šálkem nehnu, ale peníz povyskočil nahoru! Lépe řečeno, paprsky od něho nepůjdou k vám již čarou přímou, jako až dosud, ale opíší křivku, totiž čáru zlomenou, a vniknou do vašich očí. Hle, nalévám vodu z lahve do šálku . . .

— Peníz vidím! . . . A nebylo s ním hnuto s místa?

— Přesvědčte se sám.

— Skutečně. A to se stalo, jak jste pravil, růzností hustoty?

— Ano, paprsky vycházející z penize, jdou s počátku vodou; když z ní přecházejí do vzduchu, nalézají se v ústředí mnohem řidším; následkem toho činí úchylku od svého původního směru a místo aby šly ke stropu, jdou k vašemu oku. Vezměte toto držátko na pero. Je úplně rovné, není-liž pravda?

— Rovné jako struna na houslích.

— Nuže, ponořte je šikmo do šálku a popatřte na ně.

— Zvláštní věc: zdá se, že je na křivo.

— Je to stále vlivem lomu paprsků.

— A to že také působí, že slunce ještě vidíme, i když bychom je již viděti neměli?

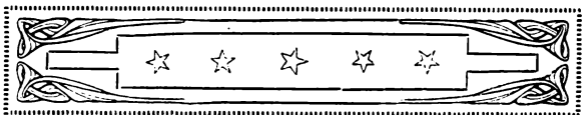
— Je tomu skutečně tak.

— Ale to trvá pouze několik minut?

— Ano, ale představte si, že vrstvy atmosférické jsou mnohem hustší; . . . pak tento zjev bude trvati mnohem déle. A dejme tomu, že Bůh pouhou vůlí svou způsobí šikmost paprsků, . . . pak nenastane žádné vyrušení v pohybu země; ona bude pokračovati ve svém pohybu do předu, bude se moci točiti i kolem své osy, a zázrak Josuův se uskuteční přece. Děje se tento zjev následkem sil přirozených po několik minut každodenně, a nenastane tím žádná porucha v soustavě světové. Mohl se tedy také z moci Boží státi tak, že trval několik hodin, a že tím nic nebylo uvedeno v nepořádek . . .

— Vyjímajíc Amorrhejské.

Šestnáctá vycházka.

Samson a lišky.

— Jsem věru zvědav, milý příteli, kterou biblickou otázku dnes uvedete na přetřes?

— Tak zajímavou, jako včerejší o Josuovi a „zastavení slunce“ rozhodně nebude; ale jsem přece dychtiv, jak ji, pane faráři, rozluštíte.

— Tak ji jen předněte! . . .

— Israelští se usídlili v Zemi zaslíbené, a jakousi vládu nad nimi vedou Soudcové. Mezi nimi vyniká Samson, obdařený silou obra. Vykonal činy veliké . . . Učenci však povážlivě krouťí hlavou nad třemi sty lišek, pomocí nichž prý popálil obilí Filišfanům.

— A což osličí čelist, kterou tisíc Filišfanů pobil?

— I to je historie, které nemohou připustiti. Bible prý nám tu předkládá k věření — nechci říci nesmysly — a proto pouze pravím: pošetilosti.

— I nad těmito věcmi se tedy pozastavují? . . . Čiňte jen beze všeho ostychu opět mluvčího těmto „učencům“, neúnavným ve vymýšlení námitek proti Bibli.

— Mám za to, že pravdivost historie s těmito liškami lze stěží připustiti.

— Přečtěme si opět nejprve biblický text: pak přednesete své pochybnosti . . .

Samson chtěl způsobiti škodu Filišfanům, a ejhle prostředek, kterého, dle Bible, k tomu použil (Soudc. 15, 4—5):

„I šel, schytl tři sta lišek, připojil ohony jedněch ke druhým a přivázal mezi ně pochodně. A zapáliv je, lišky pustil, aby běžely sem tam. Ony pak běžely hned do obilí Filišfanů. Když chytilo, shořely plodiny již snesené i co ještě stálo v klasu, ano i vinice a olivovny strávil oheň.“

Toť obžalovaný: co mu vytýkáte?

— Předně, měl Samson právo zničit takto úrodu Filišfanů?

— Rozhodně! . . . Samson ohlásil válku těmto úhlavním nepřátelům národa Božího následkem velikého bezpráví, které mu bylo učiněno: jeho pravá žena, Filišfanka, byla mu tchánem vzata a dána v manželství Filišfanu. „Ode dneška,“ prohlašuje Samson otci ženy své, „nebudu mlti viny (v činech) proti Filišfanům: budu vám totiž činiti zlé.“ (Soudc. 15, 3.) To bylo, dle obyčeje doby, pravé prohlášení války.

— Dávala však tato válka právo ke zničení obilí?

— V oné době ano. Máme toho hojně příkladů. Nápisy egyptské činí o tom četné zmínky; slyšte¹⁾: „Vojsko odcházelo v pokoji, zničilo sady olivové a vinice . . . -- Vojsko odcházelo v pokoji, zapálilo . . . — Pobil jsem jejich stáda, zpustošil jejich úrodu, hodiv do ni oheň . . .“ Takové jsou, mezi mnohými jinými, výroky, které můžete čísti ve sbírkách nápisův od Chabasa, Lepsia a t. d.

— Ale král, jenž vypravuje tyto činy, dří, že vhodil do obilí oheň sám, a ne že tak učinil pomocí lišek! . . . Když Samson chtěl podpáliti žeň Filišfánů, zdálo by se mi jednodušším, kdyby tak byl učinil rovněž sám.

— Kdybyste byl býval jeho souvěkovcem a dával mu tuto radu, byl by vám bezpochyby odpověděl: „Děkuji pěkně! Kdybych vás uposlechl, vydával bych se v nebezpečí, že budu polapen buď Filišfany nebo ohněm; proto mne jen ponechte při mém záměru, který mi dovoluje pálit, aniž bych se . . . spálil sám.“

Týmž právem byste mohl říci dělostřelci našich dnů: „Nač tato děla, tyto granáty? Chcete-li zabíjeti lidi,

¹⁾ Vigouroux: Bible a nejnovější objevy (III).

proč to nečiníte sám?“ A lišky byly, smím-li se tak vyjádřiti, vypálenými koulemi Samsonovými!

— Zvláštní to přece prostředek! . . . Lišky s pochodněmi na ocasech! . . .

— Prostředek tento, drahý příteli, není tak obzvláštní, jak chcete říci; v dějinách se o něm děje zmínka častěji . . .

— I jinde, než v Písmě svatém?

— I jinde! . . . Hannibal, jak čteme v Titu Liviovi, pustil voly s rozžatými pochodněmi; pravda sice je, že byli svázáni, ne za ocasy, ale za rohy. V Římě nechávali druhdy pobíhati lišky s pochodněmi rozžatými, a Ovid, který o tomto obyčeji podává zprávu, nás poučuje, že to bylo na památku ohně, rozničeného liškou v obili kol města Carseoli. Mohl bych vám uvést ještě jiné příklady; než pouze ještě jeden, zvláště význačný: V Iliadě jest Odysseus nazván „liškou nesoucí na ocase pochodeň hořící“; aby pak básník tohoto obrazu mohl použít, bylo třeba, aby činil narážku na to, co jeho čtenářům bylo známo a tehdy používáno.

— Zjev tento je tedy, myslím, ne tak obzvláštní, jak jsem se domníval. Ve zprávě biblické je však doprovázen takovými podrobnostmi, že je nemožno jej připustiti.

— Které jsou tyto podrobnosti . . . a tyto nemožnosti?

— První je tato: nejde o jednu neb dvě lišky, ale o tři sta! . . . Kterak bylo možno, aby Samson sám pochytal 300 lišek?

— Především pamatujte, že se v textu hebrejském nemluví o liškách, ale o šakalech . . .

— Biblická zpráva, kterou jsme si před chvílí přečetli, mluví přece o liškách.

— Ano, poněvadž je to překlad z Vulgaty, to jest z Bible latinské; ale Bible latinská, jak víte, je pouhým překladem Bible hebrejské.

— A proč nazvala Vulgata šakaly z textu hebrejského liškami?

— Poněvadž v době, kdy tento překlad byl pořizován, šakal na západě vůbec nebyl znám, takže následkem toho latinský jazyk vůbec neměl žádného

výrazu k jeho označení. I naše slovo šakal pochází přímo z hebrejského *schoual*, *schougal*.

— Přiznávám tedy, pane faráři, že lišky Samsonovy byli vlastně šakalové; to však neodstraňuje ani dost málo nemožnosti, kterou jsem vyřkl.

— To teprve uhlídáme! Pokládáte za nemožné, aby Samson mohl sehnati tři sta kusů zvířat; . . . kdyby to byly lišky, přiznávám milerád, že by mu to šlo velice těžce. Byloť vždy lišek v Palestině málo, a pak žijí ojedinele. Ale u šakalů tomu je zcela jinak: za všech dob bylo jich v Syrii hojně, a místo aťy žili ojedinele, shromažďují se v četné houfy. Již cestovatel v sedmnáctém století, Petr Belon, o šakalu napsal: „Nechodí nikdy sám, ale ve společnosti, že je jich často až dvě stě v jeho tlupě, takže v oněch krajinách není nic četnějšího.“

— Dobře, pane faráři. Že však hojně šakalů v Palestině žije, ještě k náležitému objasnění činu Samsonova nestačí . . .

— Něco to již znamená . . .

— Ano, ale není to všechno . . . Bylo třeba ještě je chytiti . . . A kterak mohl Samson chytiti tři sta šakalů?

— Tato číslice nemá v sobě nic nepravděpodobného, povážíte-li tyto věci:

a) Šakalové žijí v četných houfech, jak jsme si již řekli; — b) nechají člověka blízko k sobě přiblížit; — c) vydávají pronikavé hlasy, které je lehce zrazují; — d) Samson, aby je schytl, měl ku pomoci své soudruhy, poslušné tím více jeho rozkazů, že byl „Soudcem v Israeli“; — e) není nutno předpokládati, že tato tři sta šakalů byla pochyтана najednou, a že byli vypuštěni v téže chvíli. Ba je pravdě podobno, že celý tento čin byl vykonán po částech, a vypuštění že se stalo z různých míst. Šlo při něm o zničení co největšího množství úrody! . . . Kdyby pak tito šakalové byli vypuštěni hromadně, a tedy z téhož místa, bylo by se těchto stopadesát párů vyřítilo takoruka tímž směrem, a byli by zničili poměrně malou část úrody; když však byli vypuštěni pouze po několika párech a z různých míst, způsobili zajisté mnohem více zla a lépe provedli záměr Samsonův, jímž bylo, přivoditi hlad u Filišťanů.

— Toto vše jest úplně oprávněno. Vy však mluvíte o stopadesáti párech . . . Proč pak Samson nerozhodl tři sta těchto šakalů jen po jednom, každého s pochodní na ocase? . . . Proč se namáhal s vázáním jich do párů? Podnikal tím přece práci úplně zbytečnou . . . A čeho tím na konec dosáhl? . . . Že počet požárních víchů ze tří set zmenšil na sto padesát!

— Ano, tři sta rozžatých pochodní pálí více než sto padesát. Ale sto padesát pochodní rozžatých pálí více, než tři sta pochodní zhaslých. A to právě nám vysvětluje, proč Samson tento způsob jednání zvolil. Šakal, vypuštěný s pochodní rozžatou na ocase jen sám, bude sebou zmlítati, vyskakovati, letěti, a pochodeň lehce zhasne; ostatně by bylo zcela lehce možno, že by se zvíře co nejrychleji uteklo do nejbližšího doupěte. Než představte si, právě naopak, dva šakaly, svázané dohromady za své ocasy: budou chtít utíkati různým směrem, budou si vzájemně překážeti v rychlém běhu a zapálená pochodeň bude mít volný čas konati své zhoubné dílo . . . Bude to možno tím spíše, že otvor doupat bude pro takový pár příliš úzký; šakalům bude zůstatí na planině a volky nevolky pokračovati v jejich paličské práci.

— Myslíte, že se takto spálení obilí dalo snáze provésti?

— Zajisté. Bylo to v době žní, které již započaly: V oné době horka a sucha, na veliké rovině séfelské, jest obilí suché jako troud; lány jeho se táhnou, kam až zrak dosáhne; žádná nerovnost půdy, žádný plot, žádná zeď nezdržovala těchto paličských dravců v jejich běhu přes roviny Filišfanů.

— S mými námitkami však tomu tak nebude: prohlašuji je za zastavené . . . aspoň v této věci.

— Však také dobře činíte: unikáte tak odsouzení, vyřčenému básníkem Herderem, jenž dí: „Historie se třemi sty šakaly a pochodněmi rozžatými na jejich ocasech jest úplně přiměřena povaze Samsonově a směšnost, kterou ji někteří chtěli přioditi, není ani hodna vyvrácení. 1)“

1) Herder: Vom Geist der ebreisch. Poesie.

S e d m n á c t á v y c h á z k a .

Samson a osličí čelist.

— Pane faráři, ještě nejsme se Samsonem u konce. Zbývá nám ještě probrati událost s osličí čelistí. Je to rovněž věc, kterou je těžko připustiti.

— Dovolte, drahý příteli, mluvte sám za sebe, či přednášíte, co praví jiní?

— Nač tato otázka?

— Poněvadž vy věříte v možnost zázraku. Kdyby mi však bylo hovořiti s odpůrcem takovým, který ho nepřipouští, byl bych nucen ho krátce odkázati, aby předem studoval svět nadpřirozený. Bylo by prostě ztrátou času mluvit s ním o historii Samsonově. Osobní síla tohoto reka nestačí doopravdy na vysvětlení všech velikých činů, které v životě svém vykonal, a je třeba připustiti, že v jistých okolnostech Bůh mu svou vlastní silou pomáhal proti Filišfanům, převelikým nepřátelům jeho národu. S tohoto stanoviska je třeba vycházeti, chceme li pochopiti některé věci v Písmě sv. vůbec, a činy Samsonovy zvláště.

— Řekl jsem vám již, pane faráři, že v možnost zázraku věřím . . .

— Ale nechcete věřiti v zázrak Samsonův pro jeho velikou zvláštnost?

— Úplně správně.

— Nuže, probeřme si jednu za druhou z obou událostí, které se s onou osličí čelistí pojí. Jsou totiž dvě: první je vítězství Samsona, ozbrojeného tímto nástrojem, nad tisícem Filištanů; druhou je vytrysknutí vody, které po tomto hrdinském činu následovalo.

— Neznal jsem než toliko první . . . Budu však velice rád, když si proběheme obě dvě.

— Počneme s událostí první. Shrnuji ji v tato krátká slova: Samson byl od svých krajanů přiveden k Filištanům, svázan jsa silnými provazy. Najednou zpřetrhává svá pouta, zvedá osličí čelist, která tam ležela na zemi, a používá ji jako zbraně. Filištanů se zmocňuje strach a dávají se na útek. Samson je pronásleduje a poblíží jich celý tisíc.

— Věřu, není to čin ani dost málo všední! . . .

— Zajisté. Táží se však, co na něm nalézáte nepřipustného? . . . neb aspoň těžce připustného? . . .

— Mnohé věci, pane faráři: předně, že právě na onom místě ležela osličí čelist! . . .

— V Palestině se až dosud používá oslů, jako u nás koní; proto také bylo lehce naléztí tam jejich čelist. Pravda, kdyby se jich v naší Praze používalo právě tak hojně, přece by se na ulicích městských jejich čelist nenalezla. Tenkrátě však se také nedbalo tolik na čistotu, jako za našich dnů. Jeť i nyní východní nečistota pověstná! Přiznávám však, že ani tenkrátě se nenašla osličí čelist při každém kroku, ale tolik je jisto, že ji Samson mohl mnohem snáze naléztí než Lebelovu ručnici.

— Připouštím. Je však při tom jedna zvláštní věc: Kterak mohl Samson připadnouti na myšlenku, použití osličí čelisti jako zbraně?

— Kterak? . . . Stačil jenom takovouto kost viděti, aby si člověk uvědomil, že v rukou Samsonových tvořila zbraň nebezpečnou. Jeť přece takováto čelist přes 30 cm dlouhá! Představte si Samsona, kterak ji za slabý konec drží, kterak s ní ve své obří síle mocně mává, jí do svých odpůrců bije. Dojem, který při tom pocítíte . . .

— Bude ten, že bych mu nerad přišel do cesty.

— Souhlasíte tedy se mnou?

— V předběžných věcech ano; zbývá však ještě hlavní! Kterak totiž se mohlo Samsonovi podařiti, aby samojediný pobil tisíc nepřátel?

— Vizme, kterak se asi věci udály, a neshledáte je již tak pravdě nepodobnými. Při pohledu na Samsona, roztrhávajícího svá pouta jako nitky, a chápajícího se smrtelnosného nástroje, o němž jsem vám mluvil, Filišťané. ač tak velice četní, jsou jati zděšením a dávají se na útěk; dá se také předpokládati, že Bůh k tomuto zmatku napomohl, zveličuje strach prchajících a odvahu a sílu Samsonovu. Ten se jme pronásledovati své nepřátele, a dle toho, jak je dohánl, zabíjí jedny, zraňuje druhé, ostatní pak uvádí v útěk tím divější. To stačilo, aby měl právo zvolati: „Pobil jsem tisíc mužů.“ Tisíc je číslo zaokrouhlené, které chce říci veliký počet, a slovo pobil nepraví, že by je byl všecky usmrtil. Když řekneme, že padesát tisíc Turků bylo bito u Kumanova, nechceme tím říci, že by byl býval bit neb zabit každý jednotlivec z nich, nýbrž že tam padesátitísícové vojsko bylo na hlavu poraženo.

Vidíte tedy, drahý příteli: okolnosti tohoto činu, nestranně zkoumané, jsou velmi daleky, než aby jej činily nepřipustným.

* * *

— Pokud se prvního bodu naší otázky týče, tu jste, pane faráři, při vyhrál; ale ještě se nevzdávám, poněvadž vím, díky vám, že jest ještě druhý: vytrysknutí pramene, pokud se pamatuji . . .

— Ano. Po činu, který vykonal, byl Samson žízniv . . .

— Není divu . . .

— Co však jím bylo, je to, že na modlitbu Samsonovu Bůh dal vytrysknouti prameni, který jest „studnicí až do dnešního dne“, jak dokládá svatý spisovatel. Ostatně, zde je Bible. Čtete text a najdete-li v něm něco nepřipustného, rcete mi.

Kdybich nevěřil v zázraky, pane faráři, postavil bych se již proti vytrysknutí pramene. Ale já v ně věřím, — a v dějinách zázraků prameny nadpřirozeným způsobem vytryskující jsou zjevy velmi častými.

Zde však je něco jiného velice podivným! Je to překlad latinské *Vulgaty*, který jsem měl v ruce?

— Ano.

— Nuže, překladatel *Vulgaty* tvrdí věc prazvláštní! Právě totiž, že pramen vytryskl ze střenovního zubu v oné čelisti! Varoval jste mne již před nepřesnými překlady... a mám za to, že něco takového jest i zde. Nedovedu si totiž představití pramen, prýštlící z čelisti.

— Máte pravdu, je zde chyba v překladu, a věc, vypravovaná překladatelem *latinským*, nikterak se nenalézá v originále *hebrejském*.

— Tušil jsem to!... Rád bych však zvěděl, kterak se takováto chyba mohla státí?

— Vysvětlí se to snadno, srovnáme-li originál s překladem, jak ihned ukáží.

Samson na památku svého vítězství prohlásil, že ono místo, kde ho dohl, se nadále bude nazývati *Čelist*. Samson však mluvil hebrejsky, — v hebrejštině pak čelisti se říkalo *Lechi*, — a tak ono místo dostalo právě toto jméno. Na tomto pak místě byla skála, zvaná opět jménem, jež na česko znamenalo *Hmoždíř*, na základě jejího dutého tvaru. A svatý spisovatel nám praví, že to byl právě tento *Hmoždíř z Lechi*, ze kterého zázračný pramen vytryskl!

Vše, jak vidíte, je v textu hebrejském zcela prosté. Tu však přišel latinský překladatel. Naleznuv toto jméno *Lechi*, nezpozoroval, že v tomto případě je to jméno vlastní, jméno dané Samsonem místu, — viděl v tom jméno všeobecné, — a následkem toho, místo aby ho vůbec nepřekládal a napsal opět *Lechi*, — přeložil je slovem *čelist*, neb, lépe řečeno, *maxilla*, kteréžto latinské slovo znamená čelist.

— Co se tu však stalo s „*Hmoždířem*“?

— Překladatel přirozeně i v něm viděl jméno všeobecné. A „*hmoždíř čelisti*“, jak se domýšlel, nemohl býti ničím jiným než třenovním zubem... A tak stal

se následující omyl: Hebrejský spisovatel pravil, že pramen vytryskl v krajině Lechi ze skály zvané Hmoždíř; překladatel však mu dal vytrysknouti z čelisti, a ze třenového zubu této čelisti!...

— Je tu možno opakovati znova: Kdo se v překladu nedopustil nikdy žádné chyby, ať na něj vrhne první kámen!

— Přál bych si drahý příteli, aby se vám tyto výklady nezdály příliš suchopárnými. Proto mi dovozte zakončiti anekdotou.

„Stalo se to v Praze. „Protiklerikální“ řečník sehnal, díky veliké reklamě, na tisíc posluchačů do sálu v Obecním domě a měl dlouhou řeč proti zázrakům vůbec, a proti zázrakům vypravovaným v Bibli zvlášť. Na konec svého, právě tak dlouhého, jako popleteného a mělkého povídání prohlásil tyto biblické zázraky za nemožné. Samo sebou se rozumí, že nepomenul si shladiti záhu na Samsonovi a jeho osličí čelisti.

Sotvaže skončil, žádal jeden posluchač o slovo: „Pánové“, pravil, „nyní vykonal pan řečník sám jeden z činů, které prohlašoval za nemožné: je nás na tisíc osob a on nás všechny ubil osličí čelistí!“

Osmnáctá vycházka.

Zázrak na hodinách Ezechiášových.

— Přeskočme dnes, pane faráři, celá staletí a přistupme k dějinám králů judských.

— Pozastavujete se v nich také nad něčím?

— Ano; je to zázrak na hodinách Ezechiášových, smí-li ovšem zázrakem býti nazván.

— Vy tedy o něm pochybujete a žádáte vysvětlení? . . .

— Zcela správně.

— Zopakujeme si především onu událost. „Ezechiáš, král judský, byl těžce nemocen, a prorok Isaiáš, byv poslán od Boha, přišel mu říci, aby dal do pořádku své věci, neb že zemře. Král, uslyšev toto oznámení, modlil se k Bohu tak vroucně, že Isaiáš byl k němu znovu poslán, ale tentokráte aby mu řekl: „Bůh vyslyšel tvou modlitbu: uzdravíš se a třetího dne budeš moci jíti do chrámu. Pán ti dává ještě patnáct let života. A ještě více: osvobodí tebe i Jerusalem z rukou assyrských nepřátel. — Jaké znamení mi dáš toho všeho? táže se Ezechiáš. — Ejhle, odpovídá Isaiáš, znamení, jež ti dává Bůh: chceš, aby stín na hodinách postoupil o deset čárek kupředu, nebo aby se o deset stupňů vrátil zpět?“

— Není třeba žádného zázraku, aby stín šel kupředu, to činí každodenně.

— Ano, ale zponenáhla. Kdežto nabídka Isaiášova předpokládá, že se to stane v okamžiku, poněvadž to bude z n a m e n í m, totiž zárukou, právě tak, jestliže stín půjde kupředu jako dozadu. Ovšem bylo úžasnější, ne-li zázračnější, viděti stín vraceti se zpět; a to se na modlitbu prorokovu stalo ihned. Znamení bylo dáno.

— Věru, zvláštní to zázrak! . . .

— Přirozeně: všechny zázraky jsou zvláštní.

— Byly vůbec již nějaké sluneční hodiny v oné době?

— Rozhodně. Pamatujte, že takovéto hodiny jsou nejjednodušší ze všech orlojův, a tedy také není ničím překvapujícím, že jsou i nejstarší . . . Ottův naučný slovník o nich píše: „Sluneční hodiny dospěly již ve starověku k veliké dokonalosti.“

— Jestliže takové byly, zajisté se i našly . . .

— Zcela správně; spatříte je na př. v pařížském Louvru, museu starožitností.

— Ale nač právě toto znamení, a ne spíše nějaké jiné?

— Mně se zase zdá volba tohoto znamení podivuhodně dobrou: jeť přece zvláštností z n a m e n í, že něco z n a m e n á. A ustoupení stínu naznačilo velmi krásně omládnutí Ezechiášovo! Odcestujte do Londýna, a budete moci zvolati: „Jsem o hodinu mladší“, poněvadž tam hodiny jdou o hodinu a o dvě minuty později, než v naší Praze. — Ovšem, že byste se tak nestal mladším o nic, ale u Ezechiáše tomu tak bylo, poněvadž jeho život byl skutečně prodloužen, a to o celých patnácte let! Každý stupeň, o který stín postoupil zpět, znamenal pro krále Jerusa!emského osmáct měsíců života!

— Kdo však ručí za to, že se Isaiáš slunečních hodin nedotkl? Změnou jejich postavení neb nakloněním rafije mohl řídit stín, jak chtěl, buď dopředu neb dozadu, a způsobiti tak zázrak . . . ovšem pouze zdánlivý.

— Především drahý příteli, pro toho, kdo zná Isaiáše a jeho spisy, je tento předpoklad holou pravděnepodobností. Jsou lidé, jejichž charater sám vylučuje každé takovéto podezření. Když učený Pasteur konal své proslulé pokusy o samovolném plození, obvinil

ho někdo z podvodu? . . . že vykonal nějaký kejklřský kousek? . . . Nikoliv; tato obžaloba byla by směšná! . . .

— Ano, ostatně pak na takovéto pokusy máme dohledku ostatních učenců, na př. z Akademie věd. A kdyby i Pasteur nějaké lsti použil, nedala by se dlouho udržeti, ale byla by brzy odhalena!

— Dobře! A Isaiáš? . . . Myslíte, že onen zázrak, při okolnostech, za kterých byl vykonán, mohl se státi jinak než skrze Boha? Ezechiáš se nalézal v postavení velice vážném: Isaiáš mu sliboval uzdravení a patnáct let delšího života. Jak tomu věriti? Proto Ezechiáš žádá důkaz pravdivosti tohoto zaslíbení, a sám si jej volí: stín na hodinách má se posunouti o deset stupňů zpět. Isaiáš pak se k Bohu modlí, a stín ustupuje skutečně zpět. Tak se tato událost stala, a není zapotřebí o ní žádných dalších rozkladů. Kdyby byl býval Isaiáš nějak úskočně posunul hodiny neb jejich rafiji, je zcela jasno, že by ani král, ani jeho dvořané byli v zázrak neuvěřili: každý z nich by byl něco takového dovedl učiniti rovněž!

— Máte pravdu . . .

— Mám pravdu více než si snad myslíte, neb jsem ještě neřekl vše! Isaiáš neohlásil předem toliko ústup stínu na hodinách slunečních, ale ohlásil rovněž, že Ezechiáš, již umlrající, za tři dni se opět uzdraví a bude moci jíti do chrámu . . . Kterak se to dalo provésti? Snad rovněž změněním polohy slunečních hodin . . . A patnáct let dalšího života? Snad změnou naklonění rafije? . . . Hle, na co zapomínají, kteří na tento zázrak útočí: ztrácejí s očí, že to nebylo pouhé znamení, ale pravý zázrak, mající opověděti zázraky mnohem důležitější . . . a které se skutečně staly.

— Svatá pravda, pane faráři. Co se mi však při této události zdá ještě zvláštním, je to, že Isaiáš, aby Ezechiáše ujistil o skončení jeho nemoci, vnesl rozvrat do celého vesmíru! . . .

— Co tím chcete říci?

— Tolik: aby stín ustoupil zpět, bylo třeba, aby rovněž i slunce ustoupilo zpět; je to přece pohyb slunce, jenž určuje pohyb stínu!

— Ne, to nebylo nutno. Bůh mohl použítí prostředku kteréhokoliv, i pouhé vůle své, aby dal stínu

na hodinách směr nepravdělný. Vzpomeňte si na to, co jsem vám řekl při rozboru Josuova „zastavení slunce“ : aby se prodloužil den, nebylo nutno, aby slunce zastavilo svůj běh; Bůh mohl utvořit světlo bez pomoci slunce. Podobně také při smrti Ježíše Krista byla tma; a myslíte, že Bůh, aby ji způsobil, potřeboval mezi slunce a zemi postaviti některou oběžnici tak, aby nastalo zatmění? V našem případě pak mohl Bůh zcela lehce učiniti, když šlo slunce s jedné strany, aby stín šel směrem opačným.

— Možné to bylo.

— A biblická zpráva tomu také skutečně nasvědčuje. Kdyby bylo ustoupilo zpět slunce, nebyl by se udál zázrak na slunečních hodinách, ale na obloze. Tu by nebyli jeho svědky pouze král a jeho dvůr, ale veliké množství lidí, a po celé zemi. Ne, Ezechiáš žádá, aby stín na hodinách ustoupil zpět, ale tak, že slunce bude pokračovati na své dráze dál. Jak vidíte, jde tu o zázrak zcela místní, jaksi soukromý, beze všeho vlivu na postavení slunce. Ostatně buďte ujištěni, že i to nebylo pro Boha žádnou nemožností.

Devatenáctá vycházka.

Jonáš a „velryba“.

— Ještě jednu, a pokud se mne týče, také poslední námitku učinme předmětem svých starozákonních biblických rozhovorův. Rád bych se totiž ještě poučil o živočichu, o němž bylo naděláno mnohem více řečí, než o „čelisti“ Samsonově; je to velryba Jonášova.

— Ano, je to skutečně námitka časová!

— Mluvili jsme, pane faráři, je tomu několik dní, o Noemovi, kterak byl zachráněn před potopou pomocí archy. To by nebylo nic tak podivného . . . Jonáš však, dle Bible, byl zachráněn před utonutím „archou“ prazvláštní: velrybou! . . . Přes veškeru svoji vlru v zázraky nemohu přece v takovýto zázrak uvěřiti: člověk, pohlcený velrybou, dlíci v ní po tři dny, a pak jí vyvržený živý, zdravý a neporušený na břeh! To mi připadá jako něco . . . ani nevím, jak bych to vyjádřil . . .

— Přílišného?

— Ano, tak tomu jest.

— Máte za to, není-liž pravda? — že to trochu přesahuje všechny meze! . . . Ale meze čeho? všemohoucnosti Boží?

— To nikoliv: Bůh je všemohoucí. On však, třebaš vše učiniti mohl, přece vše nečiní.

— Chápu; tento zázrak byl u Boha sice možný, ale je tak veliký, že si ho — dle vás — nesměl dovolit! . . . Jinými slovy, vy předně tomuto zázraku vytýkáte, že je příliš těžký . . . Za druhé pak? . . .

— Vytýkám mu tím určitěji, že je příliš podivný.

— To je všechno?

— Ano, však to stačí!

— Zkoumejme tyto dvě výtky jednu za druhou.

*

— Předně, pane faráři, pravím: Proč k tomuto zázraku používati právě velryby, obludy to mořské nejméně schopné pohltiti člověka. Máf ona sice, je pravda, tělo převeliké, že by se do něho vešel člověk zcela lehce, jen kdyby byl vstup volný . . . Než právě ten je nemožný; stavějí se proti němu husté kostice v jinak ohromné tlamě a úzký hltan, takže toto veliké zvíře se živí pouze malými rybkami a měkkýši. Žralok může spolknouti člověka a také se toho nezříká! . . . Velryba však, nikdy!

— Především se táži, kdo vám praví, že tu jde o skutečnou velrybu?

— Biblický text.

— Za živý svět ne! Hebrejský text se v této věci vyjadřuje slovy *dâg gâdôl*, jichžto přesný překlad je *velká ryba*. Vy však víte, že velryba není žádnou rybou. Slovo *dâg* dále etymologicky znamená tolik *co živočich, který se velice množí*. Ryby následkem svých nesčetných vajíček této podmínce vyhovují; velryba naopak plodí mláďata živá, a ne více než jedno za rok: přiznáte, drahý příteli, že to není žádný prostředek k množení se příliš hojněmu!

— Odkud se tedy vzala víra, že tu jde o velrybu?

— Z ústního podání . . . a nesprávného. Nebyla to velryba, jež polkla Jonáše, ale bezpochyby nějaký žralok, kterých se nalézá ve Středozezemním moři dosti, — a kteří spolknou člověka jen což, jak sám dobře víte.

— Vidím, že mi tento zázrak zjednodušujete . . .

— Oh, neklamte se! Nahradil-li jsem velrybu žralokem, stalo se to pouze z lásky ku pravdě, a ne abych učinil tento zázrak „přijatelnějším“. Ostatně, věřte mi, že jsem jej touto svou opravou „zjednodušil“ pramálo.

— Přece! . . .

— Ano, vím dobře, Jonáš mohl lehčeji vstoupiti do žraloka, než do velryby. Než vstoupiti nebylo ještě vše: bylo třeba v něm zůstatí po tři dny, a tohle-li pokládáte za lehké? Žralokem se odstraňuje zázrak jeden, ale ne ostatní. Kterak mohl Jonáš zůstatí po tři dny v žaludku ryby, aniž se zadusil? Zázrak!

Kterak mohl odolati zžravému vlivu žaludečních šťav, usilujících ho ztrávití a rozmělniti v obyčejnou zaživatinu? Zázrak!

Kterak obluda mořská, ať již to byla kterákoliv, mohla odolati těžkostem, jež budila v jejím žaludku přítomnost „cizího tělesa“, jež se nepodvolovalo ztrávení? Kterak to, že nedávila a nevyvrhla svého hosta zpět do moře, z něhož jej uchvátila? Zázrak!

Kterak konečně to, že žralok plul, aby složil Jonáše, živého a zdravého, na místě co nejbližším tomu, kde měl vykonati úkol, který mu uložil Bůh? Zázrak!

Co zázraků je nutno i tu! Záleží tedy málo na tom, je-li mezi nimi o jeden více nebo méně! Žralok mohl pohlititi Jonáše b e z z á z r a k u; velryba to mohla učiniti p o m o c í z á z r a k u. Bůh tu se zázraky nešetřil; či myslíte, že se ohlížel, má-li učiniti o jeden více?

— Ale kterak mohl Jonáš v oné rybě dýchatí?

— Samozřejmě, bez zázraku mu to šlo těžce! . . . Než kterak mohli dýchatí tři mládenci v peci ohnivé? Bůh se o to postaral zázrakem právě tak u nich, jako u Jonáše.

— Neb snad Bůh dýchání na onu dobu zastavil?

— Nejspíše. Máte hodiny, jež jsou v chodu: dle libosti je zastavíte, pak, když se vám zlíbí, je spustíte, a ony jdou pravidelně dál. Co můžete učiniti vy pohybem ruky, proč by to Bůh nemohl učiniti konem své vůle?

Věřte mi, konec konců o všech těchto potížích lze říci: „Tento zázrak se nedá vyložit bez zázraku!“
To jest mé mínění.

* * *

Máte pravdu, pane faráři . . ., při nejmenším až potud; neboť proč se lidé proti tomuto zázraku stavějí, není tak jeho extra-záračnost, jako spíše jeho extra-podivnost.

— Oh, všecky zázraky jsou podivné, již pouze proto, že to jsou zázraky!

— Ano, ale nepřesahuje to veškeré mlry?

— V čem?

— V těchto věcech: Bůh vše toto činí, aby zachránil Jonáše. Bylo však toho především potřeba? Což nemohl místo něho poslati do Ninive proroka jiného? — A kdvž již to měl být Jonáš, nemohl ho zachrániti jinak než skrze velrybu . . . či žraloka? Nemohl učiniti, aby Jonáš kráčel po vodě, jako to později učinil Ježíš Kristus u svatého Petra? Nemohl použiti větrův, aby loď přivedl zpět do přístavu, z něhož Jonáš se dal na útěk? Nemohl . . .?

— Dovolte! Kdybych byl Bohem, mohl bych na vaše otázky odpověděti . . . ač tím netvrdím, že bych skutečně odpověděl. Než já Bohem nejsem, a přece bych mohl uvésti některé důvody, které Boha při něly, aby zvolil k záchraně Jonášově spíše tento prostředek než jiné. My se v posuzování tohoto zázraku neshodujeme. Vy pravíte: „Nevidím důvodů, pro které by to Bůh učinil: a proto toho neučinil.“ Kdežto já dím: „Bůh tento zázrak učinil, a proto měl také důvody pro které jej učinil.“ A které mínění jest rozumější, vaše nebo moje? Všichni rozmyslní lidé — a mezi ty patříte vy — řeknou, že moje.

— Souhlasím. Proto však bych přece rád poznal některé důvody tohoto božského jednání, aspoň by se mu tak mohl člověk tím spíše podívat.

— Předložím vám k úvaze aspoň dva, ač tím nikterak netvrdím, ani že žádných jiných není, ani že jsou právě nejdůležitější.

— Předně měl třídenní pobyt Jonášův ve břiše obludy mořské za účel předobrazovati pobyt Pána našeho Ježíše Krista v hrobě. Při čtení Starého zákona, máme-li jej dobře pochopiti, nesmíme ztráceti s mysli, že úkolem jeho bylo ohlašovati, předobrazovati a připravovati zákon Nový. Ostatně později Ježíš Kristus sám použil případu Jonášova za obraz svého vlastního pobytu v hrobě.

— Toť myšlenka velezávažná.

— K ní pak připojte i tuto: Prostředek, jehož Bůh použil, byl celkem pro proroka ponižující: býti po tři dny vězněm mořské obludy, nebylo pro hrdinu této historie příjemno. Chtěl utéci Bohu, Bůh jej poslal na pravo, a on šel na levo. Jako otec dítě, jež jde j nam. než mu bylo rozkázáno, vede za ucho tam, kam jíti mělo, podobně také Bůh vede Jonáše způsobem pro něho pokořujícím k vyplnění poslání, které mu dal: vede ho do Ninive „za ucho“, smím-li tak říci, a Jonáš měl býti proniknut nejenom vděčností k Bohu, že ho zachránil, ale při povážení, jakého prostředku Bůh použil, i zahanbením.

Byly pak při jednání Božím, opakuji znova, ještě jiné důvody, kterých neznáme. Ale tyto nám postačí: „Bůh činí, co chce“, a „Bůh nečiní nic bez důvodů“; tyto dvě myšlenky nás mají udržovati v největší úctě k prozřetelnému jednání Božímu v řízení tohoto světa.

Obsah.

	Strana
Předmluva	5
První vycházka: Některé námítky	7
Druhá vycházka: První tři biblické dni	15
Třetí vycházka: Další tři dni stvoření	26
Čtvrtá vycházka: Udává Mojžiš jiný pořad v objevení se bytostí na této zemi než věda?	31
Pátá vycházka: Je země středem stvoření? Je jím člověk?	39
Večer ve farní zahradě: Jsou hvězdy obydleny?	44
Šestá vycházka: Transformismus	49
Sedmá vycházka: Transformismus a člověk	54
Osmá vycházka: [Pochází veškeré člověčenstvo z jediného páru lidí?	60
Rozhovor ve farní úřadovně: Odkud se vzali lidé v Americe?	67
Devátá vycházka: Stáří člověčenstva	72
Desátá vycházka: Dlouhý věk patriarchů	81
Jedenáctá vycházka: Potopa	87
Dvanáctá vycházka: Potopa a Bible	94
Třináctá vycházka: Egyptské zázraky a přechod přes Rudé moře	102
Čtrnáctá vycházka: Manna	107
Patnáctá vycházka: Josue a „zastavení slunce“	111
Šestnáctá vycházka: Samson a lišky	121
Sedmnáctá vycházka: Samson a čelist osličí	126
Osmnáctá vycházka: Zázrak na hodinách Ezechiášových	131
Devatenáctá vycházka: Jonáš a „velryba“	135

